

GEVONDEN CIRCUSSEN 1892-1902

PER LAND

DOOR HERTMAN LINSSEN

DER ARTIST 1892 - 1902

UITTREKSEL DOOR:

AUSZUG BEI:

EXTRAIT PAR:

EXCERPT BY:

H.H.J. LINSSEN, WEERT HOLLAND

LATERE AANVULLINGEN VAN ELDERS HIER NIET VERWERKT
(WEL OP WERKBLADEN EN KAARTSYSTEEM
WEL NEDERLAND)

BELGIE (8)

1892-1902

	<u>NAAM / DIREKTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	⊙ VVE CASHMORE OF AMÉRICAIN	1900, 1901/02	GENOEG	
K	• CONTEMPORAIN BRUSSE A. CRIQUELION	1895	VEEL	
	⊙ G. LORDINI, CIRQUE VARIETE (AMERICAIN)	1892-1893/4	WEINIG	
K	• DEKOCK of SONS CIRQUE DU NORD v.a 1901	1898-1902/03 <	VEEL	F
K	⊙ FERNANDO P HENROTTE of BELGE	1891/92-1893/94	GENOEG	NL
	⊙ A(LFONSE) DE JONGHE, VARIETE THEATER → CIRCUS →	1898/99, 1899 1901-1902 <	WEINIG	
K	• LIBOT	1897	VEEL	
	• L. LOYAL	1895/96	VEEL	
K GENT	• NOUVEAU CIRQUE GENT (GEBOUW: EIGEN PRGR.)	1897/98	VEEL	
K	• SIBILLE	1901, 1901/02	VEEL	D, NL
K	• SOSTAN of SOSTAN, FRERES SOSTAN of HOLLANDAIS (1893) FRERES SOSTAN (1893) VVE SOSTAN (1898)	> 1893, 1894, 1896-1901 <	WEINIG-VEEL	NL, L
	• VICTORIA GENT	1892	VEEL	

— H —

DENEMARKEN (DK), NOORWEGEN (N), ZWEDEN (S) 1

1892-1902

<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
o FRANZ ALOUIS	1901-1902/03 < DK	WEINIG	
o ALTENBORG	1896 1900/01-1902/03 < S	GENOEG	
K o HARRY ALTHOFF	1902 S	GENOEG	
K • ARENA PALACE STOCKHOLM CASPAR WILLIAM CASPAR STOCKHOLM	1902 S	VEEL	
K • ARNAUT ARNAUT Goudsmit	1900, 1900/01 S	VEEL	RL
o W. BEIER, CIRCUS (VARIÉTÉ) OF THEATRE AMERICAIN	1895-1898 S, N	WEINIG-GENOEG	
K • N. BEKETOW K OF GRAND CIRQUE RUSSE N. BEKETOW OF GR. RUSSISCHER CIRCUS OF CIRQUE DU NORD (2. CIRCUS)	1895-1902/03 (A/N) N, DK, S	VEEL	F, B, GB, D, A
o H.W. BELLS, CIRCUS VARIÉTÉ	1895, 1895/6 DK	WEINIG	
K • C. BERGMANN	> 1891/92-1902/3 < S, N, DK	VEEL	
o R. BÖHN, CIRCUS VARIÉTÉ	1898/99-1902/03 N	WEINIG	
K • ANTON BOUVIER STOCKHOLM	1901 < (RL) S	VEEL	
K o BRASIL JACK	1898/99, 1900 < S	WEINIG	
K • CONTINENTAL HIPPODROME JACOBSEN B.H. JACOBSEN	1900/01 S	VEEL	GB
o DANNEBROG	1900-1902/03 < DK	WEINIG	
o DASSIE	1899-1902 S	WEINIG	
o A. ERIKSOHN, CIRCUS-VARIÉTÉ	1902, 1902/03 < S	WEINIG	
K • G. FRANCOIS OF NIEDERLÄNDISCHER CIRCUS (1902)	1901-1902/03 < DK	VEEL	

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• LEONARD GAUTIER of FRANCAIS (1900)	1900-1902 DK, N, S	VEEL	
K	◦ OTTO GLAUERT	> 1891/92-1900/01 < DK	WEINIG	
K	• GUILLAUME BARON W. KNUTH	1891/92-1902/03 < DK, S	WEINIG-VEEL	
K	• LEONARD HOULKE	> 1895/96-1899 S, N, DK	VEEL	
K	• G. JULES of NIEDERLÄNDISCHER CIRCUS (1898/99, 1899) JULES GOLOKETTE	1898/99-1900 S, N, DK	VEEL	
K	◦ (A.) KALENIKOFF	1896-1898 DK, S	GENOEG	
	◦ KRONEMANN	1894-1895 DK, S	WEINIG	
K	• LINDBERG of LINDBERG & ANDRÉ (1900 geol) K. LINDBERG	1896-1902/03 < S, N	VEEL	
	◦ J. LUFTMANN	1902 < S	WEINIG	
	◦ ELVIRA PADIGAN PUNDELING	1896/97-1899 DK	WEINIG	
K	•](OHN) PADIGAN JOHN A. PADIGAN † 23-8-1897 WWE LAURA PADIGAN ORLANDO v.a. 16-11-1902	> 1891/92-1902/03 S, N, DK	VEEL	RL
	◦ OSCAR PADIGAN jr	1896 S	WEINIG	
K	• O. PATTSOEN	1899-1902/03 S	GENOEG-VEEL	
K	• NIEHE H. NIEHE	1895-1902/03 < DK, N, S	WEINIG v.a. 1897 VEEL	
K	• JOSEF NÖLLER of CIRCUS DU NORD (v.a. 1900)	1895-1902/03 < S, N, DK	VEEL	
	◦ PUNDELING	1900-1902/03 < DK	WEINIG	
	◦ NORBECK	1900/01 < N	WEINIG	

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• CIRQUE DU NORD B.H. JACOBSEN / WILLIAM CASPAR	1897/98, 1898/99 N, S	VEEL	
K	• CIRQUE DU NORD KOPENHAGEN (DK) GEBOUW (1899) GEBOUW / WILLIAM CASPAR (1897, 1898) P. RASNUSSEN / LAVATER LEE (1899)	1894, 1897, 1898, 1899	VEEL	
K	• CIRQUE DU NORD CHRISTIANIA (N) H. SCHORCHT (DIR TIVOLI CIRCUS) / WILLIAM CASPAR	1902/03	VEEL	
K	◦ OTTO BONI	1901/02 - 1902/03 S	WEINIG	
K	• OVERGAARD, CIRCUS VARIETE J. OVERGAARD 1892 BRDR. OVERGAARD v.a. 1897 WILLIAM OVERGAARD v.a. 1901/02	1891/92 - 1895, 1897, GENOES - VEEL 1898 - 1902/03 < DK, S		
K ?	◦ MAX RENARD	1892 - 1895 DK, S	GENOES	
K	◦ OSCAR ROBINSON	RL > 1891/92 - 1893 S, N, DK	GENOES	RL
	◦ ROTBELLO	1900 S	WEINIG	
K	• LUDWIG ROSENTHAL of CIRQUE AMERICAIN	1897/98 S	VEEL	
	◦ P. ROSZA	1893 - 1894/95 S	GENOES	
K	◦ SCHÖSSLER - SCHMIDT, ARENA	1896 S	WEINIG	
K	◦ SCHNÄDICKE of NATIONAL	1893/94, 1896, 1899 - 1902/03 < S	GENOES	
K	• LOUIS SCHMIDT	1895/96 - 1900/01 < DK	WEINIG 1899 VEEL	
K	• B. SCHREIBER	1899/00 - 1902/03 < S, DK	GENOES - VEEL	
	◦ (ARL) SITTE	1895, 1899, 1900, 1900/01 S	WEINIG	
K	◦ SKANDINAVIEN GÖTEBORGS RASNUSSEN P. RASNUSSEN	1899 S	WEINIG	

NAAM/DIRECTIE

GEVONDEN

INFORMATIE

BUITENLAND

o SKANDIA
JOHN PERSSON

1901/02 - 1902/03
S

WEINIG

K • SOUTH AFRICAN
ACKERMANN FRANZ ACKERMANN

1901
S, N

VEEL

o JACQUES STECKEL

1891/92 - 1893
DK

WEINIG - GENOEG

K • TANTI
TANTI BEDINI † 19-10-1900
(E BOUVIER (1900)?)

1898, 1899, 1899/00, VEEL
1900
STOCKHOLM
Malmö 1899/00

K • TANTI-NÖLLER
TANTI BEDINI & JOSEF NÖLLER
NÖLLER

1898/99
S

VEEL

o THOMASSO & ROSZA
FELIX THOMASSO & P. ROSZA

1893
N

WEINIG

o A. TRIKION, CIRCUS - VARIÉTÉ

1902
S

WEINIG

• WALLENDAKRAUF

1901
GEFLE (S)

VEEL

K o WLADIMIR

1900/01, 1901
S, DK

GENOEG



DUITSLAND (D) 1

1892-1902

NAAM/DIRECTIEGEVONDENINFORMATIEBUITENLAND

o ACKERMANN

1899

WEINIG

o ADOLFI

1902-1902/03 <

WEINIG

K • AKEN (GEBOUW: EIGEN PRGR)

1895

VEEL

o A. ALTHOFF & SOHN
ANTON & FERDINAND ALTHOFF?

1895/96-1897

GENOEG

K o ADOLF ALTHOFF

1900-1902/03 <

WEINIG

K o FERDINAND ALTHOFF

1898/99-1902/03

GENOEG

L

K
FERD. ALTHOFF
1898/99-1900 WVE of FERDINAND ALTHOFF

K o P. ALTHOFF

1894, 1894/95

WEINIG

K • WILHELM ALTHOFF

> 1891/92-1902/03 <

VEEL

L

K • BAUER

HRCH. BAUER † 1896
WVE B. BAUER † 22-7-1901
HEINRICH/GEBR BAUER

> 1891/92-1901/02

WEINIG v.a. 1891/92
GENOEG v.a. 1896/97
VEEL v.a. 1898

K • BAUER

HEINRICH BAUER

1902, 1902/03 <

VEEL

K • BAVARIA MÜNCHEN (GEBOUW: EIGEN PRGR)

HUGO OERTEL (1893/5/6)
HENRY HULINE (1897, 1900)
D. NIEDERHOFER (1901)1893, 1895, 1896,
1897, 1900, 1901

VEEL

x HERMANN BEINE, ARENA

1894-1901

WEINIG

K o BELLI

ANTONIO BELLI † 17-5-1895
WVE BELLI † 18-4-1900
GESCHWISTER BELLI 1900, 1900/01
GEBRÜDER BELLI

> 1891/92-1902/03 <

GENOEG

K o BERNHARD BELLI

1899-1902/03 <

WEINIG

K x CÄSAR BELLI, SPECIAL THEATER
KUNST ARENA
SONNER-VARIÉTÉ
FAN BELLI> 1891/92, 1892,
1895/96-1899,
1901 <

WEINIG

	<u>NAAM/DIREKTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	◦ GEBR ARTHUR & GIOVANNI BELLI	1902, 1902/03 <	WEINIG	
K	◦ BERG	1899, 1900 <	WEINIG	
	◦ BIRMINGHAM	1898	WEINIG	
	◦ BLENNOW	> 1891/92, 1892	GENOEG	A/H
K	◦ GEBR. CARL & RUDOLF BLUMENFELD	1902, 1902/03	GENOEG	NL
K	• E. BLUMENFELD WWE WWE BLUMENFELD-STEIN † 30-4-1896 GEBR. BLUMENFELD	> 1891/92-1902/03 <	VEEL	A/H
K	• HERMANN BLUMENFELD OF B. JANSLY (INH. HERMANN BLUMENFELD) OF BLUMENFELD-JANSLY	1901, 1901/02	VEEL	
K	• LEOPOLD BLUMENFELD LEOPOLD BLUMENFELD † 23-6-1901 WWE LEOPOLD BLUMENFELD	> 1891/92-1902/03 <	VEEL	NL
	◦ LUDWIG BLUMENFELD	1901/02	WEINIG	
	◦ S. BLUMENFELD	1891/92, 1892	WEINIG	
K	• BLUMENFELD & GOLDKETTE 1897/98, 1898 ALS E. BLUMENFELD	> 1891/92-1898	VEEL	B
	• BLUMENFELD & GOUTSMIDT OF NIEDERLÄNDISCHER CIRCUS	1897	VEEL	
	- (BLUMENFELD & NESCHWETZ = B. JANSLY & NESCHWETZ)			
	• BLUMENFELD & SÖHNE	1897	VEEL	
K	x J. BÖHNER, ARENA	1892-1902/03 <	GENOEG	
K	◦ (A.) BÖRNO	1891/92-1896/97 1897? <?	WEINIG	
	• ALOIS BÖRNO, CIRCUS VARIETÉ	1895/96-1900/01	WEINIG 1897 VEEL	

DUITSLAND (D) 3

1892-1902

NAAM/DIRECTIEGEVONDENINFORMATIEBUITENLAND

K	• ANANDA BRAUN	> 1891/92 - 1902/03 <	GENOEG - VEEL	NL
K	◦ MAX BRUNBACH	1897, 1898/99, 1902 <	WEINIG	
K	◦ A. BÜGLER VERSCHIEDENE?	> 1891/92 - 1901	WEINIG	A/H
K	• A. BÜGLER OF CENTRAL	1902; 1902/03 <	VEEL	
K	◦ WWE BÜGLER	1901, 1902/03 <	WEINIG	
	x K.A. BUNK, CIRCUS ARENA	1892 - 1893	WEINIG	
K	• BUSCH PAUL BUSCH	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	B, A/H, DK
K	• CORTY ALTHOFF PIERRE ALTHOFF	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	B, S, N, NL,
K	• DEIKE wie ook Duin RL	1896 - 1899	VEEL	
	x THEODOR DIETSCH, ARENA	1895 - 1902/03 <	GENOEG	A/H
K	• DREXLER W. DREXLER	1895/96 - 1902/03 <	VEEL	CH
K	• DREXLER - LOBE	1891/92 - 1895	VEEL	CH
	◦ LEONARD ERNEST	1892	GENOEG	
	◦ EWALD & GÖTZ	1892	WEINIG	
	◦ E. FASBENDER	1898	WEINIG	
	• FRANKFURT A. M. CIRCUS VARIÉTÉ A. BUNZL	1893	VEEL	
K	• FROESE, PENAGERIE (-CIRCUS)	1900 - 1901/02 <	WEINIG 1901/02 (BERLIN) VEEL	
	◦ GISCHKA PAUL GISCHKA	1902	WEINIG	

Duitsland (D)

4

1892-1902

NAAM/DIRECTIE

GEVONDEN

INFORMATIE

BUITENLAND

o GOLDKETTE

1892/93

WEINIG

o AUGUST GONDSHNIDT

1891/92-1892

WEINIG

o GRAS(N)ÜCK
of A. GRASNÜCK (v.a. 1900)

ORIENTA 1892-1895/96
1899-1902/03

WEINIG

RL

K x J. GÜLS, ARENA

1894-1895

WEINIG

o GÜNTHER

1895

WEINIG

K • CARL HAGENBECK, ZOOLOGISCHER CIRCUS

> 1892-1897 <

VEEL

NL, USA, A/H

K • HAGENBECKS POLAR SHOW
WILHELM HAGENBECK

1899
(BERLIN)

VEEL

o HERLITZ

1895

WEINIG

K • HERZOG
HEINRICH HERZOG

> 1891/92-1893

VEEL

CH, A/H

K • JULIUS HERZOG

1901/02
(DRESDEN)

VEEL

K • HIPPODRONE BERLIN
BERLIN
BES.: R. KRONE & CO
DIR: LEONARD HOUCKE 1892
HUBERT COOKE 1893

1892, 1893

VEEL

o HODGES

1900-1902/03

WEINIG

K • HOLZNÜLLER
JOSEPH HOLZNÜLLER

1895-1902/03

GEVOEG

A/H, L, B

K x GUSTAV HUNDT, ARENA

1896/97-1902/03 <

WEINIG

x F.W. ILLINGER, ARENA

1893-1899/00

WEINIG

K • W. INMANS, CIRCUS VARIETE (1899 CIRCUS)
1899 FORSTER

> 1892-1897, 1899

GEVOEG
VEEL v.a. 1895

K • CAPITÄN JAMES
of JAPANISCHER CIRCUS (1892)

1892, 1892/93

VEEL

I

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• B. JANSLY of JANSLY BLUMENFELD 1892/93 JANSLY BLUMENFELD	1892/93, 1893 (GED) - 1894/95 1896/97 - 1900/01	VEEL	A/H,
K	• JANSLY & LEO JANSLY BLUMENFELD & LEO COHN	1894/95 - 1896	VEEL	A/H
	• B. JANSLY & MESSCHETZ of BLUMENFELD & MESSCHETZ JANSLY BLUMENFELD & F. MESSCHETZ	1893	VEEL	A/H
	o H. JUNGESSIE	1901/02 - 1902/03 <	WEINIG	
K?	o H. JUNGMANN	1896 - 1902/03 <	GENOEG	
K?	o MAX JUNGMANN	1895	WEINIG	
K	o MAX JUNGMANN & EMIL SCHUMANN EMIL SCHUMANN	1895	GENOEG	
K	o KIEFFER CIRCUS 1892/93, 1893 ARENA/SPEC. TRUPPE V.A. 1894	1892/93 - 1902/03 <	GENOEG	
	x C. KIELREITER, SONNERARENA	1896 - 1902/03 <	WEINIG	
K	o CHARLES KLAPPROTH Oriental?	1891/92 - 1892/93 1896 - 1897 1900 - 1902/03 <	WEINIG V.A. 1901 GENOEG	A/H
K	o W. KLAPPROTH, CIRCUS ARENA	1893 - 1902 <	WEINIG	
K	• KOLTER - PALNSTRÖN of WVE KOLTER - PALNSTRÖN (1891/92, 1892) of NORWEGISCHER CIRCUS (1895/96, 1897)	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	
K	x KOLTER - TALASCHUSS, ARENA	1896, 1897, 1899, 1902 <	WEINIG	
K	x KOLTER - WEITZMANN, ARENA	1891/92, 1896 - 1902/03 <	WEINIG	
K	• KOLZER WVE H. KOLZER & JEAN KOLZER	> 1891/92 - 1894/95	VEEL	S, N
K	• KOLZER JEAN KOLZER (1898/99, 1895?)	1895, 1898/99 1898 (ALS WILKE?)	WEINIG 1895 VEEL 1898/99	
K	• KÖNIGSBERG i PR. (GEBOUW: EIGEN PRGR) ALEX FERRI	1899	VEEL	

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	<ul style="list-style-type: none"> ○ KOSSPAYER of JULIE KOSSPAYER (1891/92-1899/95) of CHARLES KOSSPAYER (1896/97-1898) of KOSSPAYER (1898/99-1901) 	^(1892/92a) > 1891/92-1899/95 1896/97-1902/03	GENOEG	A/H, CH
K	<ul style="list-style-type: none"> ● C. KREIBE, THEATER-PENAGERIE 	1893, 1895, 1902	WEINIG 1902 VEEL	NL
K	<ul style="list-style-type: none"> ● AUGUST KREIBSER of SONS v.a. 1902 ALSACE-LORRAIN 	> 1891/92-1902/03 <	VEEL	B, A/H, NL, CH, DK
K	<ul style="list-style-type: none"> ○ CHARLES KRONE (JR), PENAGERIE (CIRCUS) („JR“, „CIRCUS“ TOT 1901) 	1898/99-1902/03 <	GENOEG	
K	<ul style="list-style-type: none"> x C. KÜHLHAGEN, ARENA 	1892-1901	WEINIG-GENOEG	
K	<ul style="list-style-type: none"> ○ E. LABERSWEILER-LAWERIELL 	> 1891/92	WEINIG	
	<ul style="list-style-type: none"> ○ LEISECK of v.a. 1902 WWE LEISECK 	1901-1902/03 <	WEINIG	
K	<ul style="list-style-type: none"> ● LEO of SPORTCIRCUS (1901) LEO COHN 	1897-1898, 1901	VEEL	RL, H
K	<ul style="list-style-type: none"> ● LEO & VICTOR LEO COHN & VICTOR SCHLESINGER 	1896/97	VEEL	
	<ul style="list-style-type: none"> ○ O. LIERSCH 	1899, 1899/00	WEINIG	
K	<ul style="list-style-type: none"> ● ANTON LOBE 	1895/96-1902/03 <	VEEL	
K	<ul style="list-style-type: none"> ● GEBR. LORCH 	> 1891/92-1902/03 <	VEEL	CH, A/H
K	<ul style="list-style-type: none"> ● ARSÈNE LOYAL 	1897-1895	VEEL	
K	<ul style="list-style-type: none"> ○ RAOUL MAINÉ (v.a. 1898 RAOUL MAINÉ) 	> 1893-1902 <	WEINIG-GENOEG	A/H
	<ul style="list-style-type: none"> x PAKOWA, ARENA 	1895	WEINIG	
K	<ul style="list-style-type: none"> ● E. PALFERTNER, PENAGERIE (u. RAUBTIER-CIRCUS) 1901-1902/03 < 		VEEL	
K	<ul style="list-style-type: none"> ● EUGEN PARDER-SALATONSKY 	1897	VEEL	B, F

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• OTTO PARK	1895/96-1902/03 <	GENOEG-VEEL	NL, L
K 2x	• RUDOLF PARK of R(UD.) PARKINI (1896-1900/01)	1892-1902	WEINIG-GENOEG	NL, B
K	• A. PARKO ADOLF PARK?	1892	WEINIG	
	• ERNST PAUS-BLONDIN (CIRCUS-)ARENA A LA BUFFALO BILL	1902, 1902/03 <	GENOEG	
K	• PAXIMILIAN PAXIMILIAN BROSE	1902 <	VEEL	
K	• PEJSTRICK, WULF P LIE	1901 < (P)	VEEL	
	• ERNST PERKEL	1896/97	VEEL	
K	• PERKEL P HAYDN	1895	VEEL	
K	• (F) PESQUETZ	1893-1894 (gca) 1895/96-1897/98	GENOEG-WEINIG	A/H, NL
	• F. PESQUETZ P GEBR. RICOBONO	1894 (gca)	VEEL	A/H
K	• MICHELETTY	1896-1900/01	WEINIG	F, L
	• H. MICHELS	1893	WEINIG	
K	• MORGENROTH, ARENA (1894-1895 CIRCUS?) OSCAR MORGENROTH TOT 1895? J. MORGENROTH 1897?	> 1892/93-1899	WEINIG	
	• (ARWED) MÜLLER	1899/00-1901	WEINIG-GENOEG	L
	x WWE C. HANSEL, ARENA	1896-1898	WEINIG	
K	x NEUPANN, ARENA	1892-1902/03 <	WEINIG	
	• NEWSOME P WHEAL	1892	WEINIG	
	• NIESEL, CIRQUE VARIÉTÉ	1894, 1894/95	WEINIG	

NAAM/DIRECTIE	GEVONDEN	INFORMATIE	BUITENLAND
K ○ ORIENTAL KLAPPROTH CHARLES 1893/94; CHARLES KLAPPROTH 1900?	1893/94, 1900	WEINIG	
K ○ MARK VAN OSS	> 1891/92 - 1898/99 1900, 1900/01	WEINIG	A/H
○ PETROFF & TORNOW	1898	GENOEG	
K ○ PHILIPPI	1891/92 - 1897/98	WEINIG-GENOEG	
○ F. REICHERT ^{IE} , CIRCUS ARENA	1902 <	WEINIG	
K ○ MAX REIFFARTH	1897 - 1901/02 <	WEINIG-GENOEG	
K × ALBERT REINSCH, ARENA	> 1891/92 - 1897/98	WEINIG	
K ○ GEBR. REINSCH	1896/97 - 1897/98	GENOEG	
K × P. REINSCH, ARENA	1892 - 1897/95 1898 - 1902/03 <	WEINIG	
K ● RENZ K ERNST RENZ † 3-4-1892 FRANZ RENZ FRANZ RENZ TOT 31-7-1897 ERNST RENZ JR V.A. 1897/98	> 1891/92 - 1899	VEEL	NL, A, B
K ● RENZ BRESLAU BRESLAU HUGO WANDELT	GEBOUW; EIGEN PROGR 1900	VEEL	
K ○ GEBR. RICOBONO	1894/95 - 1895/96	WEINIG	
K ○ ROBERT RÖBER of ROBERTI (V.A. 1896)	1891/92 - 1900 <	WEINIG	NL
× H ROSE, ARENA	1898	WEINIG	
K ● SARRASANI H. STOSCH	1902, 1902/03 <	VEEL	A/H
× ROBERTI SCHACHT, ARENA	1899/00 - 1902/03 <	GENOEG	
× SCHENK, ARENA	1891/92 - 1895/96	WEINIG	

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	o SCHICKLER	1900-1901 <	WEINIG	
	o GEORG SCHMIDT	1899/00-1900/01	WEINIG	
K	o HEINRICH SCHOLZ, (CIRCUS-)MENAGERIE	1892/93-1894 1898-1902/03	WEINIG-GENOEG	S, DK, N
K	• ALBERT SCHUPANN of SKANDINAVISCHER CIRCUS (Noch 1897/98)	> 1891/92-1902/03 <	VEEL	A/H, R, B, CH, NL, DK, F
K	• ERNST SCHUPANN	1896/97-1898	VEEL	N, B, NL, A/H
K	• G. SCHUPANN GOTTHOLD SCHUPANN	> 1891/92-1898 (gra)	VEEL	DK, N, S, A/H, B, NL, L
K	• MAX SCHUPANN	1898 (gra)-1902/03 <	VEEL	NL, CH, I, F, B, A/H
K	• (H.) SCHWARZ	1894, 1896-1897/98, 1899/00-1902/03 <	WEINIG 1902 VEEL	
K	• SENSROTT of NOUVEAU (1896-1897) ADELHEID SENSROTT	1895-1900 <	GENOEG-VEEL	A/H
	x L. SHORZEWSKI, ARENA	1893	WEINIG	
K	• SILVIA HANS LÖWE	1902	VEEL	
K	• STRASSBURGER of S. STRASSBURGER (TOT 1895) of CENTRAL (1897)	> 1891/92, 1892 (gra) 1895, 1896/97- 1902	WEINIG-GENOEG 1902 VEEL	CH, AH
	o STRASSBURGER [KOSSNAYER S. STRASSBURGER JULIE KOSSNAYER	1892 (gra)	WEINIG	CH
	o ADOLF STRASSBURGER	1902/03 <	GENOEG	
K	• TEXAS JACK, AMERICAN PRAIRIE LIFE SHOW	1894/95	VEEL	
	o TORNOW	1898	WEINIG	
K	o TRABER	1900-1902/03 <	WEINIG	

NAAM/DIREKTIE	GEVONDEN	INFORMATIE	BUITENLAND
K • UNION	1893	VEEL	L
K (GUSTAV?) HÜTTENANN & Co HÜTTENANN			
K • ANTONIO WALLEDA, SPEC THEATER	> 1891/92 - 1899	VEEL	CH, L, B, NL
K ○ JOS WALLEDA, CIRCUS THEATER	1898/99 - 1902/03 <	GENOEG	CH
K ○ WALLE	1901 - 1902/03 <	WILKE WEINIG - GENOEG	
ALFRED CONRAD WALLE	† 21-2-1902		
LWE WALLE			
P. WILKE	VIA. HERFST 1902		
• EUGENIA WERTKE of NOUVEAU	1902	VEEL	
K ○ WERNER	1897 - 1898	GENOEG	
ALEXANDER WERNER	† 1-12-1897		
LWE P. WERNER			
K ○ ALEXANDER & EMIL WERNER	1897/98 - 1898/99	WEINIG	
K ○ EMIL WERNER	1899 - 1902/03	GENOEG - WEINIG	
K ○ P(AUL) WILKE	1898	GENOEG	
]EAN KOLLER?			
○ HUGO WINKLER	RL > 1891/92	WEINIG	
K x A. WINTER, ARENA	1896 - 1897	WEINIG	
○ ANDREAS WINTER	1898	WEINIG	
K ○ E(MIL) WINTER	1895 - 1899 <	WEINIG	
K • ED(UARD) WULFF	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	B, NL, A/H, GB, N, S, DK, CH
K ○ LORENZ WULFF (ju)	> 1892/93	GENOEG	
K • WÜRTTENBERG STUTTGART	1898/99	VEEL	
]ULIUS SIEGLER			

ENGELAND/IERLAND (GB) 1

1892-1902

	<u>NAAR/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	○ ALGIE	1901 - 1902/03 <	GENOEG	
K	• ALHAMBRA BLACKPOOL BLACKPOOL	1899 - 1902	VEEL	
	○ ALLEN & QUAGLIENI	> 1892 - 1895/95	GENOEG	
	• ALVO	1900/01 NORTHSHIELDS	VEEL	
K	• AMERICAN WILD WEST AND CIRCUS CO. B. TON WEBB TON WEBB	1901	VEEL	
	○ (RUBBO) AUSTIN	1895, 1896	WEINIG	
K	○ BATTY (GEBOUW: STOCKTON-ON-TEES?)	1899 - 1902/03	GENOEG-WEINIG	
K	• RODEO BISINI OF CONTINENTAL	1902, 1902/03 <(I)	VEEL	
K	• BLACKPOOL TOWER (CIRCUS)	1895 - 1902 <	VEEL	
	• BROUGH (GEBOUW NORTH SHIELDS?) PROP: ARTHUR JEFFERSON MAN: HARRY DALE	1901/02	VEEL	
	○ BOSIOS	1902, 1902/03 IERLAND	WEINIG	
	○ BOSWELL	> 1891/92 - 1898	GENOEG	
	• ROYAL BRITISH PROP: E. PADDOCK	1899/00 BOOTLE-LIVERPOOL	VEEL	
	○ CARTLAND	1891/92 - 1892/93 BLACKBURN	WEINIG	
	○ CLARKE	1891/92 - 1892/93	WEINIG	
K	○ LEONI CLARKE	1895	WEINIG	
K	• J.H. COOKE of COOKE'S ROYAL CIRCUS JOHN HENRY COOKE	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL-GENOEG	

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	○ CROWESTE of EDWIN CROWESTE (VA 1895)	> 1891/92 - 1902	GENOEG	
K LONDON	• CRYSTAL-PALACE LONDEN (EIGEN PRGR)	1899/00 1901/02 ? <	VEEL WEINIG	
	○ CULEEN	> 1891/92 - 1893	WEINIG	
	○ FREDERICK DOWNS	1898	WEINIG	
	• EDINBURGH WAVERLEY MARKET (CIRCUS OF VARIETE?)	1896/97	VEEL	
K	• J.H. ELPHINSTONE (GEBOUWEN?)	1891/92 - 1900	WEINIG 1897/95 VEEL	
	• ROYAL ENGLISH	1897, 1897/98, 1898/99, 1901	VEEL	
	○ TONY FELIX	1897/98 - 1900	WEINIG - GENOEG	
	○ FOSSETT	> 1891/92 - 1896/97	WEINIG	
K	• GILBERT	1893/94 - 1902/03 <	VEEL	
	○ GILLEN & CHADWICK	1894, 1894/95	GENOEG	
K	○ GINNETT (Claude of F GINNETT?)	1896, 1896/97, 1897/78, 1898 - 1900	WEINIG	F
K	• CLAUDE GINNETT	1894/95, 1895, 1896/97	WEINIG - VEEL	
K	○ F. GINNETT of PAYER (MEYER) of AMERIKANISCHER CIRCUS	> 1891/92 - 1897/95	GENOEG	D, B
K	○ (LORD) (GEORGES) GINNETT of CIRQUE AMERICAIN	> 1895, 1897	WEINIG	F, B
K	○ IONA GINNETT of CIRQUE AMERICAIN	1896	WEINIG	F
	○ GRAND CIRCUS COL. BORDEVERRY	1898	GENOEG	

	<u>NAAM / DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	• GRAND CIRCUS	1895/96 (CROYDON)	VEEL	
K	○ HANCOCK (GEBOUW PLYMOUTH?)	1899/00 - 1902/03 <	WEINIG	
K	• HENGLER ALBERT HENGLER	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	
K	• HIPPODRONE BLACKPOOL	1900, 1902 <	VEEL	
	• HIPPODRONE BRIGHTON	1901/02, 1902	VEEL	
	• HIPPODRONE DOUGLAS (PAN) CH. POWELL & F.J. LONNOR	1902 <	VEEL	
K	○ HIPPODRONE GLASGOW GLASGOW E.H. BOSTOCK / A. HUBER	1902, 1902/03 <	WEINIG	
K	• HIPPODRONE LONDEN LONDON D.E. NOSS	1899/00 - 1902/03 <	VEEL	
	• IMPERIAL	1897/98, 1898	VEEL	
	○ JULIANUS	1899/00, 1900	WEINIG	
K	○ KEITH	1891/92 - 1894/95	GENOEG	
	○ LEYTONSTONE	1893/94 (LONDON)	WEINIG	
	○ LLOYD	1892, 1892/93 1898/99 - 1900	WEINIG	
K	• SART LOCKHART of GRAND CIRQUE INTERNATIONAL	> 1892 - 1896	VEEL	F, B, NL
	○ LOVETT	1899 - 1900	WEINIG	
	○ MYERS	1893	WEINIG	
K	• NEWSOME	> 1891/92 - 1894/95 1898 - 1899	GENOEG - VEEL VEEL - WEINIG	
	• ОНПЧ	> 1891/92 - 1902/03 <	GENOEG - VEEL	

ENGELAND/IERLAND (GB) 4

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	o OLYMPIAN	1899	WEINIG	
K	o GEORGE PINDER (William) Pinder Lij F	> 1891/92, 1892	WEINIG	B
	o QUAGLIENI	1894/95 - 1898	WEINIG	
	o QUINETTE (GEBOUW SOUTHPORT?)	> 1891/92 - 1902/03 <	WEINIG	
	o RICHARDSON BROTHERS	1899, 1899/00	WEINIG	
	o ROWLAND GEBOUWEN?	> 1891/92 - 1898	WEINIG	
K Volpi	o ROYAL ITALIAN Volpi? LIVERMORE?	1902, 1902/03 <	WEINIG	
K	o GEORGE SANGER	> 1891/92 - 1902/03 <	WEINIG SONS VEEL	
K	o JOHN SANGER	> 1891/92 - 1902/03	WEINIG SONS VEEL	F
	o JOHN SCOTT	1895	WEINIG	
K	o SILBON WALTER SILBON	1899/00, 1900	WEINIG	
	o STEPHENSON	1895/96 - 1897	WEINIG	
	o SYLVESTER	1893/94 - 1894/95 → 1900 (ged) ? →	GENOEG - VEEL WEINIG	
	o SYLVESTER & FERNLEY	1900 (ged)	WEINIG	
	o HENRY TAYLEUR	1899/00, 1900	WEINIG	
	o TAYLEUR	> 1891/92 - 1893	WEINIG	
K	o TRANSFIELD	> 1891/92 - 1902/03 <	GENOEG 1897, 1900/01 VEEL	
K	o TUDOR of WILL. TUDOR (TOT 1894/95)	1891/92 - 1902/03 <	GENOEG - VEEL	

NAAM/DIRECTIE

GEVONDEN

INFORMATIE

BUITENLAND

o WALTER
Walter Gibson?

1900/01

WEINIG

K • ZALVA'S HIPPODRONE
GEO ZALVA

1900 - 1902/03 <

WEINIG
1900, 1902 VEEL

K • ZARO

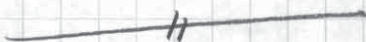
1893/94 - 1899

WEINIG
1897/98, 1899 VEEL

K • ZOO - CIRCUS GLASGOW
of SCOTTISH CIRCUS
E.H. BOSTOLK

1897 - 1901/02

VEEL



	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	o ALBERTINO	1891/92	WEINIG	
K	• ALEXANDRE MARSEILLE (GEBOUW) P. DEPARNE & A. LAYOL	1902 <	VEEL	
K	• CIRQUE DES AMAZONES ALLARTY MAD. ALLARTY	1896	VEEL	
K	• ANCILLOTTI	1900/01	VEEL	
	o BARENCO	1896	WEINIG	
	• JOSEPH LAURENCE BARTOLO 1897/98 ALS. INTERNATIONAL*	1897/98, 1900	VEEL	
K	• BAZOLA RODOLPHE BAZOLA	? > 1891/92 - 1895/96	VEEL	GB
	o L. BEUDET	1898	WEINIG	
K	• BORDELAIS BORDEAUX (GEBOUW: EIGEN PRYSR) BORDEAUX F. BORY 1898 P.A. CANALIS 1902	1898, 1902	VEEL	
	• BOUTHORS MARIE OF ILLE BOUTHORS	1893, 1895, 1899, 1899/00	VEEL 1895 WEINIG	B
K	• BUREAU JEAN BUREAU † 31-10-1899 BUREAU FRERES	1891/92 - 1902/03 <	WEINIG VEEL v.a. 1900	
	o CASNIAC	1899 - 1901/02	WEINIG - GEDEES	
K	o CARON 1891/92 GEORGES CARON	1891/92, 1899 - 1900/01	WEINIG	
K	o CASSULI	1898	WEINIG	
K	• CASUANI	> 1891/92 - 1902	GEDEES VEEL VA 1895	
	• CLARKE of UNIQUE	1898	VEEL	
	o CONTINENTAL	1895	WEINIG	

FRANKRYK (F) 2

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• <u>CORDIOUX</u>	1900	VEEL	
	• <u>CORRADO</u> CORRADO TRUZZI	1900/01 - 1902	VEEL	
	◦ <u>DEJEAN</u> (1891/92 VEUVE DEJEAN)	1891/92 - 1893	WEINIG	
K LEONCE	• <u>VVE DE DESSUS-LE-NOUSTIER</u> & <u>LEONCE</u>	1901/02	VEEL	
K	• <u>D'ITER</u>	> 1891/92 - 1902	VEEL v.a. 1898 WEINIG	B
K	• <u>LEON DOUX</u> MARSEILLE	> 1892-1896, 1899-1901	VEEL	
K	• <u>DUCOS</u> CHARLES SIEGRIST-DUCOS	1893-1899/00 1901	VEEL	B, I, NA
	◦ <u>DYON</u> (GEBOUW, EIGEN PRGR?)	1893, 1901	WEINIG	
K TRUZZI	• <u>EDEN</u> STELLMAN & ERCOLÉ (TRUZZI)	1899/00, 1900, 1902 <	VEEL	
	• <u>EDEN</u>	1892	VEEL	
K PARIS	• <u>D'ÉTÉ</u> PARYS FRANCONI	> 1892 - 1899	VEEL	
	• <u>D'ÉTÉ</u>	1892	VEEL	
K	• <u>FERNANDO</u> PARYS	> 1891/92 - 1896/97	VEEL	
	• <u>FRANCAIS</u> HENRI FRENCH	1893, 1895 <	VEEL	
K	• <u>FREDIANI</u> of TOSCAN G. of A (UGUSTO) FREDIANI	1893/95 - 1902/03 <	VEEL	I
K	• <u>CHARLES</u> GERMAIN	1898/99, 1899	VEEL	B
	◦ <u>GRAND CIRCUS</u>	1897 (GRENOBLE)	WEINIG	

	<u>NAAM / DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	• GRAND CIRQUE (UNIVERSEL) P. NANCIP & K. DOTUN (1891/92)	1891/92 - 1892/93 (NICE)	VEEL - GENDES	
	○ P. HACHET - SOUPLLET, CIRQUE INTIME PARIS	1900/01 - 1902/03 <	WEINIG	
K	○ FRANCOIS HENROTTE	1900/01	WEINIG	
K	○ REGINA HEPP	1897, 1897/98	WEINIG	
K	• HIPPODRONE BORDEAUX BORDEAUX DIR. ART: ALEXANDER NAVA LATER RUDESINDO ROCHE	1892	VEEL	
K	• HIPPODRONE (DE L'ALMA) PARYS PARIS HOUCKE	> 1892	VEEL	
K	• HIPPODRONE DU CHAMP-DE-MARS PARYS PARIS	1897 - 1897	VEEL	
K	• HIPPODRONE (PLACE CLICHY) PARYS PARIS of HIPPO PALACE (V.A. 1901)	1900 - 1901/02	VEEL	
K	• HIPPODRONE DU PRÉ-CATELAN TOULOUSE TOULOUSE AUGUSTE CASTEL & NAVA (1892/93)	1892/93, 1893/94	VEEL 1892/93 WEINIG 1893/94	
K	• D'HIVER PARYS PARIS FRANCONI	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	
K	• JOHN HOOD (LATER 1900 E. HOOD)	1899 - 1900	VEEL	B
	○ NARE IGLESIA	1895	WEINIG	
K	•](] IRLICHT of FRANCO RUSSE (1892/93, 1893) of CONTINENTAL (1895 - 1896) JACQUES JOSEPH IRLICHT	1892/93, 1893 1895/95 - 1896	VEEL	
	○ LEON JOANNY	1895	WEINIG	
K	• KURSAAL CIRQUE BESANCON (GEBOUW: BESANCON VVE PELLEGRIN EIGEN PRGR)	1893	VEEL	
K	• FANNY LEHMANN	1894 - 1895	VEEL	
K	• LENKA of EUROPÉEN (1892, 1892/93) PAR K. LENKA	1891/92 - 1898	VEEL	B, NL

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	• LEONARD FRERES of NATIONAL	1894/95, 1895 1897/98 - 1900/01	GENOEG - VEEL v.a. 1899/00 WEINIG	
K	• DE LOUBITSCH DIR. ART. NLE LENKA	1901 - 1902/03 <	VEEL	
	• A. LOYAL	1892 - 1893	WEINIG	E
	• MALDEN LASLONBE	1902	VEEL	
	• MARC	1895/96 - 1898	GENOEG - WEINIG	
K	• MARCOUD	1896 - 1897, 1898/99	VEEL	
	• MARCOUD E LERRA	1898	VEEL	
K	• MEDRAND PARIJS	1897/98 - 1902/03 <	VEEL	
	• MODERNE	1894/95	VEEL	
K	• POLIER PARIJS	> 1902 <	VEEL	
K ROCHE	• POSCOVITE RUDESINDO ROCHE	1894	VEEL	
	• ALEXANDER NAVA	1891/92 - 1894/95	VEEL	E
K	• NIREL A. NIREL of METROPOLE (1896) of PARISIEN (1900)	1896, 1897, 1897/98, 1900, 1900/01	VEEL	CH, B
K PARIS	• NOUVEAU CIRQUE PARIJS	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	
	• OLYMPIQUE P. SIBOUX (GEBOUW ANGERS? EIGEN Ppg?)	1895/96	VEEL	
K PIERANTONI	• OLYMPIQUE DIR ART: PIERANTONI	1895	VEEL	
K ORLEANS	• NOUVEAU CIRQUE D'ORLEANS (GEBOUW; EIGEN Ppg)	1900 <	VEEL	

	<u>HAARD/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	• PALACE of EDEN PALACE J. BOUTHORS-HOUELLE	1901, 1901/02	VEEL	
K	• PIERANTONI of BRÉSILIEŒ	> 1892 - 1893	VEEL	REST, NL, B
K	• PINDER of WILLIAM PINDER (1892-1893/94) of FRÈRES PINDER (SONS V.A. 1896)	> 1892 - 1902/03 <	WEINIG - VEEL	B, L
K	• PLEGE ATOINE PLEGE † 18-2-1898 VVE PLEGE	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	B
K	• RANCY THEODORE RANCY † 6-5-1892 ALPHONSE RANCY	> 1891/92 - 1902/03 <	VEEL	CH, B, N.A., I
	• EUGÈNE REY	1893	VEEL	
K	• RICONO ? RICONO † 1902	1899 - 1900/01	WEINIG	CH
	• SINARD & POUISARD (GEBOUW DYON?)	1900/01	WEINIG	
K	• FELIX THOMASSO NICE	1893/94	VEEL	
K	• A. TRAVERT of CIRQUE DE PARIS	1895 - 1896/97	VEEL	
K	• FRÈRES TRUZZI of VENITIEN (1892)	> 1892, 1894, 1894/95	WEINIG 1892 VEEL (Pagr/Aff)	
K	• VINELLA & Co (of Cie) of FRANÇAIS (1895/96 - 1897/98)	1895/96 - 1901 <?	VEEL	NA, B, NL, SB

ITALIË (I) 1

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• EGIZIO ANATO	1901/02 - 1902	VEEL	F, A/H
K	• FERDINAND ANATO	1892 - 1893	VEEL	A/H
K	• RUDOLFO ANATO	1892/93 - 1893	VEEL	CH, A/H
K	• F. C. R. ANATO FERDINAND & RUDOLFO ANATO	> 1891/92, 1892 1893 - 1895	VEEL	A/H, F
K	⊙ ANASTASINI, BIASINI & POWELL BIASINI	1893/93	GENOES	
K	• BALLERINI	1893, 1896/97	VEEL	
K	⊙ BELLEY ERNEST BELLEY † 1897 ANADEO BELLEY † 1898	1893, 1895/96 - 1898	WEINIG	A/H
	• ALEXANDRE BLUNEFELD	1895	VEEL	
	⊙ FRERES CANTARA	1896	WEINIG	
	• CASSNELL	1898, 1898/99	VEEL	
	⊙ CASSNELL - ANASTASINI	1893	GENOES	
	⊙ J. CONESTRELLI	1902	WEINIG	
K	• CORINI GIUVANNI CORINI † 13-2-1901 L. LAROSA WED. CORINI	> 1891/92 - 1902	VEEL TOT 1901 WEINIG VA 1901/02	ET, CH
K	• (CARLO) DEPAOLI of CARLO DE PAOLI	1893, 1893/93, 1898 1898/99, 1899	VEEL	F F
	• DEPAOLI & CASSNELL	1898	VEEL	
K	• DEPAOLI & NARASSO C. DEPAOLI Φ. NARASSO † 9-8-1893	> 1891/92 - 1893, 1893/93 - 1897/98	VEEL V.A 1897 WEINIG	F, GR
	⊙ ENPORIO	1892	GENOES	

	<u>NAAM / DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	• GIUSEPPE GATTI of GUILLAUME	1897/99, 1899 <	VEEL	
K	• GATTI & PANETTI of FILIPPINA GUILLAUME (1895/96- G. GATTI & C. PANETTI 1900)	1895/96 - 1902/03 <	VEEL	A/H A
	◦ GIACOSA & MARASSO	1900	WEINIG	
K	• GIUNTINI of EXCELSIOR (TOT 1899) GIUSEPPE GIUNTINI	1898 - 1902/03 < (N.L.)	VEEL	Niam ZEE, R
	• GIUNTINI & FERRONI of EXCELSIOR	1895 - 1897/98	VEEL	GR, TR
K	• RODOLFO GUILLAUME	1899 - 1899	VEEL	A/H, F, B
K	• FRERES GUILLAUME ALFONSO GUILLAUME † 17-6-1900 & ALFREDO GUILLAUME	1899 - 1902/03 <	VEEL	F, A/H
	• INGLESE	1892	VEEL	
	◦ D. PASINI	1893	GENOES	
	• PARIAN(N)I ENRICO PARIANI (1893/99)	1891/92 - 1893/99	VEEL	A/H, REST
	• PARIANI MAURIZIO PARIANI	1900	VEEL	
K	• UGO PARIANI	1895/96 - 1897/98	VEEL	
	• PARINA of CONTINENTALE (1897/98) PARINA FALCON	1897/98, 1898/99, 1899	VEEL	F, N.A.
	◦ PAYER & Co	1898	WEINIG	
	• D. PIZZOLENI	1897	VEEL	
	• NUOVO (IVON)	1891/92, 1892	VEEL	
	◦ ORIENTALE	1899	WEINIG	

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• RODOLFO PIERANTONI of ITALO-ORIENTALE (1899/00-1901)	1891/92, 1892 (geen) 1893 (geen) - 1902/03 <	VEEL	MALTA, GR, TR, HA, ET, BS
	• PINTA & BALLERINI	1892, 1892/93	VEEL	
	◦ POLESSELLA	1893	WEINIG	
	• POWELL & PEARSON of ANGLIO-AMERICANO	1895	VEEL	
	◦ REALE	1892/93	WEINIG	
K	• OTTOBRANDO RECCHIONI of BRASILIANO	1896-1897	VEEL	
K	• DOMINGO RIZARELI of PARISIEN 1894, 1895 of ITALO-SPANOLE 1898	n.2 > 1893/94 - 1898	VEEL	F
K	• CARLO ROUSSIÈRE	> 1891/92 - 1901/02 (1895 geen)	VEEL	A/H
	◦ ROUSIÈRE & PEREZ CARLO ROUSSIÈRE & ?	1895 (geen)	GENOEG	
	◦ A(LESSANDRO) STECKEL	1895, 1895/96, 1897 - 1898	WEINIG-GENOEG	
	• ZERBINI & LECCHI	1901/02	VEEL	
	◦ ZERBINI & GOZZINI ANTONIO ZERBINI & ENRICO GOZZINI	1902, 1902/03	WEINIG	

||

MIDDELLANDE ZEE: o.a. GRIEKENLAND (GR), TURKIJE (TR), EGYPTE (ET), NOORD AFRICA (NA)

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	• ALGÉRIËN OF D'ALGER G. SATTI & L. RÉPINSKI	1892, 1892/93 N.A.	VEEL	
	• ANGÉLY	1892/93 - 1894/95 N.A.	GENOEG - VEEL	E
	• ANGÉLY & POWELL	1891/92, 1892 N.A.	GENOEG - VEEL	
	◦ BAB-EL-OUED, (HIPPODRONE) V. ROMANO (1892/93)	1892/93, 1894 N.A. (ALGIERS)	GENOEG	
	• VVE LÉONIE BARRACETA OF FRANCO-ESPAGNOL	1901/02 N.A. (TUNIS)	VEEL	
	◦ EMANUEL BERTOLI	1897/98]ERUSALEN	WEINIG	
	◦ RICH. BETOLI	1898/99 NA (TUNIS)	WEINIG	
K	◦ RUDOLF BRAUN, DENAGERIE	1898 - 1899 CONSTANTINOPOL	WEINIG	
K MALTA	◦ BRITTANIA (GEBOUW MALTA; EIGEN PRGR?)	1892/93, 1893	WEINIG	
K	• COSTROPOLITE LETELLIER	1900/01 NA	VEEL	
	◦ ATTILIO FALORNI	1892 ET, TR	WEINIG	
	• FIOCHI GIULIO FIOCHI 1892, C. FIOCHI 1897	1892, 1894 ET, TR, MALTA	WEINIG 1892 VEEL 1894	
	◦ FIOCHI & FERRONI	1894, 1894/95 GR	WEINIG	
K	• GIULIETTI	1891/92, 1892 1894 - 1897 MALTA, TR	WEINIG VEEL 1894, 1894/95, 1897	I, Bg
	◦ FRATELLI GIUNTOLI	1895/96 - 1896/97 NA	WEINIG	
	◦ PIERANONI & BORZA RODOLFO PIERANONI & ?	1892 (gen) - 1893 (gen) MALTA, TR, GR	WEINIG	
K	• RANIREZ Louis Rocca RANIREZ	1899 - 1902/03 CONSTANTINOPOL	VEEL	
	• R. RANIREZ of ITALO-ESPAGNOL	1902 TR	VEEL	

<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
o RENZ	1900/01 CONSTANTINOPOL	GENOEG	
o RESUSTA	1897 N.A.	WEINIG	
o ROMANO	1895, 1896/97 N.A.	WEINIG	
o SCHIAVONI	1900, 1900/01 N.A.	WEINIG	
K • TOURNIAIRE of PH. TOURNIAIRE † 27-4-1898	1891/92, 1892, 1893/94 - 1895/96 TR, Italia, N.A.	VEEL V.A 1894/95 WEINIG	
• TOURNIAIRE E GIULIETTI	1892/93, 1893 TR, GR, Italia	VEEL	
o VITALI E GIUNTINI	1894, 1894/95	GENOEG	



NEDERLAND (NL)

1892-1902

NAAM/DIRECTIEGEVONDENINFORMATIEBUITENLAND

- K • ARENA AMSTERDAM (GEBOUW: EIGENPRYS) 1897/98 VEEL
A'DAM A. HARTOG AZN
- K • DE BOECOP DE STEEG 1902 < HOLLANDS VEEL
BRANTSEN JONKHEER BRANTSSEN VAN RHEDEROORD
- K • CARRÉ
OSCAR CARRÉ 1891/92-1897, VA 1900/01 > 1891/92-1897, VEEL
MAXIMILIAN CARRÉ 1899-1900 1899-1902/03 < D, B, GB, A/H,
H, S
- K ○ RUDOLF KINSBERGEN 1898-1902/03 < WEINIG
- K • E. RENZ 1901 VEEL
HARTOG A. HARTOG AZN
- K • ROBINSON 1893/94-1895 GENOEG - VEEL
- K ○ ROBINSON 1902/03 < WEINIG
W. CHRIST ROBINSON
- K • RUDOLPH P. JACQUES FRERES 1900-1902/03 < WEINIG - VEEL
KINSBERGEN?
- K ○ S. SCHUITENVOERDER > 1891/92, 1892, WEINIG
1894
- TILNIE 1894 WEINIG

mit Savie

OOSTENRYK/HONGARJE (A/H), BULGARJE (B), ROEENIË (R) 1 1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• ADRIA PIERRE KLEIN & A. POPOVCHICH	1898 BOSNIË, H	VEEL	
	◦ ALEXANDER	1900 H	WEINIG	
	◦ P. ALEXANDRE	1891/92 - 1892/93 SALIZIE	WEINIG	
	◦ ALWANTEE'S CIRCUS ARENA	1895 Ö-SCHLESIE	WEINIG	
K	◦ JOHANN ANDLT (VORP, P. LADNANN)	1895-1902 BÖHMEN	WEINIG	
K	• MARIETTA ANSELI	1893-1894 A/H	VEEL	
	◦ ANTONIO	1901/02 - 1902/03 A/H	GENOES	
K	◦ BAROKALDI BOEDAPEST JOSEPH BAROKALDI	> 1892-1894, 1896, 1898-1902 < H	GENOES	
	◦ E. BARTOSS & BRÜLLER, CIRCUS VARIETE	1896/97 H	GENOES	
	◦ ANTONIO BAUER, CIRCUS ARENA	1895-1897 H	GENOES	
	◦ BEER-OVERGRAND, ARENA	1896, 1896/97 NÄHREN	WEINIG	
	◦ BERNHARD	1897-1900 NÄHREN, Ö-SCHLES	WEINIG	
K	• P. BEROUSEK	1899-1902/03 < A/H	VEEL	
	◦ FRANZ BINDER, ARENA	1898-1902/03 < A/H	WEINIG	
K	◦ BRABANTI	1901/02 < H	WEINIG	
K	◦ BRANDL	1894/95 BÖHMEN	GENOES	
K	◦ ED. BRAUN OF CIRCUS HIPPODROME AMERICAIN	1902 < R	GENOES	
K	• (PARCUL) COLOSSEUL (OPPLER) BOEKAREST BOEKAREST SCHNETTERLING C HAINOVICI	1896 R	VEEL	

NAAM / DIRECTIE

GEVONDEN

INFORMATIE

BUITENLAND

o CONRADI

1895/96 - 1896/97 WEINIG
A

K • HUBERT COOKE
 of CIRCUS ANGLE (1894/95, 1895)

1891/92, 1892, VEEL
 1894 - 1895,
 1896/97, 1897, 1898,
 1901, 1901/02 < (DK)
 A/H, R

RL

K • CORRADINI
 FRANZ of FRANCESCO CORRADINI

I > 1891/92,
 1893 - 1897
 A/H

GENOES
 VEEL v.a. 1895

NL, B, I, D

o DINITRIUS
 G.H. DINITRIUS (v.a. 1896)

1894 - 1902/03
 A/H, R

GENOES

o E.T. DONIZETTI
 of GRAND CIRQUE AMERICAIN

1898
 H

WEINIG

K o DUBSKY
 FRANZ DUBSKY 1891/92, 1892
 ANTONIE DUBSKY 1892 - 1893

> 1891/92 - 1893
 H

WEINIG

o DVORZAK

1900/01 - 1902/03 < GENOES
 GALIZIEN, H

o A. ELLWEIN

1897 - 1895
 A

WEINIG

K • ENDERS
 JOSEF ENDERS † 19-9-1894
 WWE JOSEF ENDERS

> 1891/92 - 1902/03 < GENOES
 A/H, R, SERVIË v.a. 1899 VEEL

I

o ENDRES

? b > 1895
 A

WEINIG

K o FEKETE
 A. FEKETE 1897/98 ?
 EDUARD FEKETE 1900, 1901

1897/98 - 1902/03 < WEINIG - GENOES
 H

o FILIPUZZI

1896 - 1897/98
 R

GENOES

K o JEAN (JACQUES) FOUR(E)AUX

1891/92 - 1897/98
 R

WEINIG

K • PRINZ GHKA
 of JOCKEY CLUB

1898/99
 R, A/H

VEEL

o GUBERLO E HERRSOT

1896/97
 ?

WEINIG

K • HADNERSCHNIDT

1892 - 1902/03 < GENOES - VEEL
 A/H, B, R

D

	<u>NAAM / DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• HENRY KOSCHKE	1891/92 - 1902/03 < A/H, R	VEEL	D, CH
	• EDUARD HERGOTT	1893-1899, 1899- GALIZIEN, H 1902/03 <	VEEL - WEINIG	
	o A. HERRMANN	1896 H	WEINIG	
	o JOS HERRMANN	1901-1902/03 < BÖHMEN	GENOEG	
	o HIPPODRONE BUDAPEST	1892	WEINIG	
K	• G. HÜTTEPANN	1898-1899/00 R, A/H	VEEL	
K	• JOSEFY E BEATA (BRADNA) BRADNA?	1897 (BÖHMEN)	VEEL	
	o JUNG of JOSEF JUNG (1891/92-1897)	1891/92-1897 1895/96, 1896/97-1897/98 <? (BÖHMEN)	WEINIG	
K	o R. JUNG	1902/03 <?	WEINIG	
K	• (17.) KAROLY	1891/92-1902/03 A/H	GENOEG - VEEL WEINIG VA 1900/01	
	o KASKETTET, CIRCUS-VARIÉTÉ	1902 H	WEINIG	
	o KELLNER	> 1897/98-1900/01 <?	WEINIG	
K	o CARL KLUDSKY, MENAGERIE E ZOOLOG. CIRCUS	1894/95-1902/03 < A/H, R	WEINIG - GENOEG	I
K	o ANTON KOCKA, ZOOL. CIRCUS E MENAGERIE	1895, 1898-1902/03 < A/H	WEINIG	
K	• KÖNYÖT of K. Lipot (1895/96, 1899-1902/03) LEOPOLD KÖNYÖT (1897)	> 1893/94-1902/03 < A/H	WEINIG VEEL VA 1899	D
K	o KOTIS E WILSON	1898/99 H	WEINIG	
K	o ANTON KRATEJL ANTON KRATEJL † 14-11-1895 ANTON KRATEJL	1891/92-1902/03 < A/H	GENOEG	D

	<u>NAAM / DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	o JOSEF KRATEJL, ARENA	1901/02 - 1902/03 < A/H	WEINIG	
K	o H.J. LANGER	1897/98, 1901 BOEKARST (1897/98) INNSBRUCK (1901)	VEEL	D, CH
	o ERNEST) LODI v.a. 1901 Lodi	> 1895 - 1902/03 < H	WEINIG	
K	o LUFTMANN LEISTMANN ? v.a. 1893 MARTIN LUFTMANN	RL > 1891/92 - 1895 H	WEINIG	
	o ROSALUNDA PALICH	1900 GALIZIEN	GENOES	
	o GEBR. MARTINY, CIRCUS VARIETE'	1896 - 1902/03 < H, BS	GENOES	DK
	o KARL POSES	1891/92 - 1893 GALIZIEN	WEINIG	
K	o NASY JANOS NASY † -10-1893 WWE THERESIA NASY	1891/92 - 1898/99 A/H	GENOES	
K	o GEBR NEPECEK NIPCEK ?	1901 - 1902 GALIZIEN	GENOES	
	o WENZEL NEPEZ	1898 - 1902/03 < BOHEMEN / MAHREN / GALIZIEN	GENOES	
	o JOS NEUROTHY	1900 GALIZIEN	WEINIG	
K	o FRANZINI NOWICKI	1901 - 1902/03 GALIZIEN ?	WEINIG	
	o Olynp J. STOR & GRILL	1897/98 - 1898/99 SLAVONIEN	WEINIG	
	o OTTO OPANKOVSKY, ARENA	1900/01, 1901 < A/H	WEINIG	
	o OPANKOVSKY	1900, 1900/01 A	WEINIG	
K	o ANTON PICHLER of I. OBEROSTERR. CIRCUS	1902, 1902/03 < A	GENOES	
K	o ALEXANDER PIETRUSINSKI of PIETRUSINSKI (v.a. 1898/99)	1897 - 1899/00 GALIZIEN	WEINIG 1895, 1898 VEEL	

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• R(IVALDO) PIGNOTTI	1898-1899/00 R	VEEL	
	◦ CARL VON POPPÉ of SKANDINAVIA	1899 GALIZIEN	GENOEG	
K	◦ MAX PRADILLA	1892-1896 1899-1902/03 < GALIZIEN	WEINIG-GENOEG	
	◦ GEBR. RAICEVICH	1902, 1902/03	WEINIG	
	◦ ALBIN RAUSCHER	1899 A, BÖHMEN	GENOEG	
K	• REBERHIGGI	1899-1902/03 < A/H	VEEL	
	◦ REICH of A. REICH (1896)	1895-1897, 1900 <? GALIZIEN	WEINIG	
K	• RITTER VON RENREW	1894 (ged) A/H	VEEL	
K	◦ RENREW E BRANDL	1894 (ged) BÖHMEN	WEINIG	
K	• A. RICHTER of R. ANDRÉE ANDREAS of ANDRÉE RICHTER	> 1891/92 - 1902/03 A/H	GENOEG-VEEL	D, RL
	◦ ROPORDINI	1897 H	WEINIG	
K	• ROSENZWEIG, GYMNASTISCHER CIRCUS GEBRÜDER ROSENZWEIG TOT 1895 H. ROSENZWEIG VA. 1895	1892/93 - 1902/03 < A/H	GENOEG-VEEL	
	◦ SARI	1898/99 - 1900 H	WEINIG	
	• MICHAEL SCHMIDT	1902, 1902/03 < H	VEEL	
K	• JOS(EPH) SCHÖBEL	1900 - 1902/03 < MÄHREN/BÖHMEN	VEEL	
K	◦ FR(ANZ) SEDLACZEK	1894/95, 1896/97, 1897 < (n.2) BS	WEINIG	

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• CESAR SIDOLI	1891/92 - 1902/03 < R, A/H	VEEL	CH, D, B, I
K	• GEORG F (RANZINI) SIDOLI	1896, 1896/97 R, A/H	VEEL	
K	• THEODOR SIDOLI WWE (1891/92) of ETILIA SIDOLI (1900/01, 1901)	1891/92, 1900/01, 1901 R, A/H	GENOES 1900/01 VEEL	
	◦ OTTO SIEWERT	1897, 1897/98 SALIZIEN	WEINIG	
K	◦ SIPEK & KELLNER	1896 BOHMEN	WEINIG	
	◦ SKEINER of GIOVANNI SKEINER (1893-1894/95) of JOHANN SKEINER (1896, 1896/97)	1893-1894/95 1896, 1896/97 1899, 1899/00 H	WEINIG	
	◦ RUDOLF STIPKA	1891/92 - 1902/03 < BOHMEN/PAHREN	WEINIG GENOES 1899, VA 1901/02	
	◦ ANTON STROHSCHNEIDER, ARENA	1892 - 1900 A/H	WEINIG-GENOES	CH
K	◦ CARL STROHSCHNEIDER, ARENA † 18-11-1896	1891/92 - 1896 A/H	WEINIG-GENOES	
K	◦ JOSEF STROHSCHNEIDER, ANPHI-THEATER?	1891/92 - 1898/99 1902 < (D?) A/H	WEINIG-GENOES	D
K	• THIERGARTEN CIRCUS WIEN GUSTAV HÜTTENANN	1897	VEEL	
	◦ UNION ED THALER JACOB TARDINI (1896, 1896/97)	1896 - 1897 H	GENOES	
	◦ VASATA	1902/03 < A/H	WEINIG	
K	• VICTOR of Sport (1898)? VICTOR SCHLESINGER	1898 - 1902/03 < A/H	VEEL	D, I
	◦ LUIGI VITALI	1900 BG	WEINIG	
	◦ VITALI & PIGNOTTI LUIGI VITALI & RINALDO PIGNOTTI	1900 BG, SERVIE	GENOES	TR

1892-1902

met 50000

OOSTENRYK/HONGARYE (A/H), BULGARYE (BS), ROEITENIE (R) 7

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	○ (GIOVANNI) Volpi	1894-1896/97 R, BS, A/H	GENOEG	
	○ (B) Volpi of B. Volpi LIVERPOOLE ITALIAN CIRCUS (1899, 1899/00, 1901/02?) of B. Volpi ITALIAN CIRCUS (VA 1900)	1897-1902/03 < (50) A/H	WEINIG-GENOEG	GB
	○ WALDINI-WARGA	1896 BS	WEINIG	
	○ WALTER	1896 BOSNIË	WEINIG	
	○ WARGA	1896 BS	WEINIG	
	○ KARL WEITZMANN, ARENA	1901-1902 A	WEINIG	
	○ GEBR WILSON of WILSON (1902/03)	1901/02-1902/03 < H	GENOEG	
	○ WINKLER	1897, 1897/98 GALIZIË	WEINIG	
	○ JOS(EF) WOHRISEK, CIRCUS VARIETE	1893-1902/03 < A/H	GENOEG	
K	• GEBRÜDER WOLLNER	1891/92-1896 H	VEEL	
	• BRÜDER WOLLNER, CIRCUS VARIETE	1902, 1902/03 < H	VEEL	
	○ F. WÜNSCH	1901/02	WEINIG	
	○ MARIE WÜNSCHHÜTEL, ARENA	1896-1897/98 A/H	WEINIG	
K	○ WÜNSCHHÜTEL & KÖNIGSTORFER, ARENA	1898-1902 < A/H	WEINIG	
K	○ ZAVATTA R(ICH) ZAVATTA (1897, 1898) ORESTE ZAVATTA (1899)	1897-1902/03 < A	GENOEG-WEINIG	I
	○ ARTURO ZAVATTA	1898 A/H	GENOEG	

RUSLAND (RL) (inclusief Finland, Polen, enz) 1

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	◦ F. AHREND	1896, 1896/97	WEINIG	
K	• ROBERTO ALFONSO	1899	VEEL	
K	◦ ADELINA ALTHOFF	1892-1899/95 1897, 1897/98	WEINIG	REST
	◦ ALTHOFF & RUSSO	1891, 1891/92	WEINIG	
	◦ ANTONIO	1899	WEINIG	
	◦ LOUIS AREND	1898/99-1900/01	WEINIG	
	◦ NONI BEDINI	1900-1902/03 <	GENOEG	
	• L.F. BENETTI & H.A. NACHMANN	1901/02	VEEL	
	• BÉSAÑO	? > 1899	VEEL	
	◦ BÉSAÑO & DEVIÈNE	1898/99	GENOEG	
K	• J. П. BESKOROWEINI	1896-1902/03 <	VEEL	
K	• BOROWSKI NICOLAI BOROWSKI	1895/96-1902/03 <	VEEL	REST
	◦ BOZWA	1897-1898	WEINIG	
K	• WILLIAM CASPAR	1896/97	VEEL	Zie ook DK, H, S
K	• CINISELLI ST. PETERSBURG SCIPIONE CINISELLI	> 1891/92-1902/03 < 1892 REVAL	VEEL	
K	• (S EA) CINISELLI WARSCHAU ALEXANDER CINISELLI	1895/96-1902/03 < 1902 WILNA, REVAL	VEEL	
K	• CAROLINE CINISELLI	1893-1895/96	VEEL	
K	• ERNESTO CINISELLI	1891/92-1899	VEEL	D

RUSLAND (RL) (INCLUSIEF FINLAND, POLEN ENZ) 2

1892-1902

	<u>NAAM/DIREKTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	◦ A. DEIKES DEIKE? DEIKE?	1898/99	WEINIG	
K	• DEVIÑÉ	1898, 1899- 1902/03 <	VEEL	
	◦ JOS DOBRSCHANSKY OF VA 1897/98 DOBRSCHANSKY	> 1891/92-1900/01	GENOEG VA 1897/98 WEINIG	
	◦ J. DRLEWIELKI	1897, 1897/98 1900/01-1902	GENOEG	
K	• Z.E.J. DUCANDER	1896-1897	VEEL	D
K	• JOHN DUCANDER	1897/98-1899 (LDK)	VEEL	DK
K	• ANATOLI DUROFF	1895/96-1897/98 1901/02	VEEL WEINIG	
K	◦ DUROFF & WAGNER ANATOLI DUROFF & ? WAGNER	1895/96	GENOEG	
K	• WLADIMIR DUROFF	1897-1902/03 <	VEEL	
K	◦ DUROFF & KOUSNEZOFF WLADIMIR DUROFF & ? KOUSNEZOFF	1897	GENOEG	
	• FELKE D.A. 1899 J. 1899/00	1899, 1899/00	VEEL	
K	• FERRONI	> 1891/92-1902/03 <	GENOEG-VEEL	
	• FRANCO-RUSSISCHER A.J. OCHOTNITZKY & BARONIN JEANNE D'ERRY	1901-1902/03 <	VEEL	
	• W. FRANK VORNALS W. PETROFF	1899/00	VEEL	
	◦ GEORGE	1898/99	WEINIG	
K	• GODFROY of JEAN GODFROY (1893-1899)	> 1891/92-1901	VEEL	TR
	◦ LOUIS GODFROY	1895-1897/98, 1902/03 <	GENOEG	

RUSLAND (RL) (INCLUSIEF FINLAND, POLEN ENZ)

3

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	o MARIA GODFROY	1897/98-1898/99	WEINIG	
	o J. GRUSCHEWSKI	1899, 1899/00	WEINIG	
	o L. GRUSCHEWSKI	1899	WEINIG	
	o WENZEL HACK	1895	WEINIG	
	o HAVIN	1897/98	WEINIG	
K	o N. HEIDENREICH, CIRQUE EN MINIATURE e MENAGERIE	I > 1894, 1894/95	GENOEG - WEINIG	
	• HERRNANDEZ - NELDICHEN	1896/97	VEEL	
K	• MANUEL HERZOG	1895/96-1899	VEEL - GENOEG	
	o IWANOW	1895/96-1897/98	WEINIG	
	o JANKOWSKY e TAKARON	1896/97, 1897	WEINIG	
	o ANTON JOHANNOWICS	1899	WEINIG	
K	o KAPAKITCH	1894/95-1898	GENOEG	
	o KANTZATNYI	1898	GENOEG	
K	o BERTHA KLEEBERG, MENAGERIE e CIRCUS	1897-1902/03 <	WEINIG	
	o KORONISLOW	1900-1902/03 <	WEINIG	
	o KORONISLOW e PALUGIN	1896/97, 1897	WEINIG	
K	o KORZENIEWSKY	1901-1902	WEINIG	
K	• P.S. KRUTIKOW, PRIVAT CIRCUS KIEW	1893/94-1902/03 <	WEINIG 1893/94 VEEL	F

RUSLAND (RL) (INCLUSIEF FINLAND, POLEN ENZ) 5

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	o KÜHN'S	1902/03	WEINIG	
K	• N. LARR	1896-1902/03 <	GENOEG - VEEL	
	• LOISSET	1891/92, 1892	VEEL	
	o HERMANN VON LUCKAU, PRINAT CIRCUS KIEW	1898-1902/03 <	WEINIG	
	o MAKAROW	1901-1902	WEINIG	
	• J.F. PALUSIN	1898/99-1900/01 <	WEINIG 1899 VEEL	
K	• MAX	1892, 1894/95, 1895, 1897-1902/03 <	GENOEG 1902 VEEL	
	• MAX & SENIDE	1894	VEEL	
	o NICHAILOWA	1897/98	GENOEG	
K	• (CARLO) POTTINO	1891/92-1902/03 <	GENOEG - VEEL	
K	• PORITZ	1898/99-1900	VEEL	
	o J. NEGRI	1902	WEINIG	
	o B. NELDICHIN	1893/94-1896	WEINIG	
	o A. NELSON	1891/92, 1892	WEINIG	
	o RUDOLF NIJEDELEK of NEUER BÖHMISCHER CIRCUS (TOT 1902)	1901/02-1902/03 <	GENOEG (RIJ)	
K	• NIKITIN AKIN NIKITIN	> 1891/92-1902/03 <	VEEL	
K	• A.F. NOVIKOFF	1897-1902/03	VEEL	
	o H. OSTROW	1898/99	WEINIG	

RUSLAND (RL) (INCLUSIEF FINLAND, POLEN ENZ) 5

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	⊙ PANCRATOV	1897-1898	GENOEG	
	○ PAVEY	1897/98-1902 1900/01-1902	WEINIG	
	⊙ PERESCHIKIN	1900/01-1902/03	GENOEG	
K	• N. PERWILL	1901-1902/03 <	GENOEG - VEEL	
K	• N.(F.) PETROFF	1897/98, 1898/99 1899	VEEL	D
	• N. PINPKOWSKY	1897	VEEL	
	• A(DAN) PINCEL	1896-1898 1901-1902/03 <	GENOEG - VEEL	
K	• PIS(I)UTI	1895-1902/03	VEEL 1895 GENOEG - WEINIG	
K	• PROSERPI E BIELAJEFF of SOCIÉTÉ (TOT 1901/02)	1899-1902/03	VEEL	
K	• RAFFALOVICH ODESSA ANDRÉ RAFFALOVICH	1900/01, 1902/03 <	VEEL	
K	⊙ CARL REITER (VORNALS SCHNIEDL) CARL REITER † 29-10-1894 SPÄTER CARLO VOLTA	1891/92-1894	GENOEG	
K	• SALAMONSKY	> 1891/92-1902/03 <	VEEL	S, D, H
	○ R.S. SAPIADO	1901/02	WEINIG	
	○ SAWINICH	1902, 1902/03 <	WEINIG	
	• HERTMANN SCHMIDT of HOLLÄNDISCH TRANSVALER	1902, 1902/03	VEEL	
K	○ PHILIPP SCHNEIDER	1898, 1898/99	WEINIG	
	○ SCHÜTSON	1891/92-1894/95	WEINIG	
K	• SENIDE, (ZOOLOG. CIRCUS E) MENAGERIE	1896 (ged), 1897 (ged) 1899-1902/03 <	VEEL	

RUSLAND (RL) (INCLUSIEF FINLAND, POLEN ENZ) 6

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K	• SENIDE & WAGNER	1896/97, 1897 (geen), 1897/98, 1898	GENOEG - VEEL	
	◦ TH. ED. SILLING	1901 - 1902/03 <	WEINIG	
K	• SLOBIN of SLOBINE (1902, 1902/03)	1898/99, 1900/01 - 1902/03 <	GENOEG - VEEL	
	◦ HENRY SMITH	1901	WEINIG	
	◦ SOCIÉTÉ	1893	WEINIG	
	◦ SOKOLOV	1900/01 - 1902	WEINIG	
	◦ SOSZOTA	1899	GENOEG	
	• STRAKAY	1900 - 1902/03 <	VEEL	
K	• SUHR	? > 1891/92 - 1902 <	VEEL TOT 1896 GENOEG TOT 1900 WEINIG VA 1900/01	
	◦ TAUFFENBACH	1896	WEINIG	
K	• TOWARISCHESTWO of SOCIÉTÉ (1896/97) A. FEDOSEWSKY & (NONI) BEDINI	1896 - 1900	VEEL	
K	• TRUZZI MAXIMILIAN TRUZZI † 15/27-5-1899 GEBR. TRUZZI	> 1891/92 - 1902/03 < 1891/92 - 1902/03 <	VEEL VEEL	R
K	• CARLO VOLTA (VORNALS CARL REITER)	1895/95 - 1896/97	GENOEG - VEEL	
	◦ WAGNER	1896, 1896/97	GENOEG	
	◦ ROBERT H(ERNANN) WAGNER	1897 - 1898	WEINIG	
	◦ WINKLER	1893, 1893/94	GENOEG	
	• (C.F.) WINOKUROW	1902, 1902/03 <	VEEL	

RUSLAND (RL) (INCLUSIEF FINLAND, POLEN ENZ) 7

1892-1902

NAAM/DIRECTIE

GEVONDEN

INFORMATIE

BUITENLAND

o WOLTER

1897-1898

WEINIG

K • WOROLOW & DOBROTWOSKY

1902, 1902/03

VEEL

K • (A.) XARIN(N)

1893-1901

GENOEG - VEEL

o A. XARIN & SENIDE

1899/95 (GED),
1895 (GED)

GENOEG

||

SPANJE (E), PORTUGAL (P) 1

1892-1902

	<u>NAAM/DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
K PORTO	• AGUIA D'OURO PORTO (GEBOUW?) SANTOS	1899/00, 1901/02, 1902 P	VEEL	
K	• ALEGRIA GIL V. ALEGRIA / MICHAELA R DE ALEGRIA	> 1891/92 - 1902/03 < E P	VEEL	F B I NA
K PORTO	• INFANTE ALFONSO	1898/99 P (PORTO)	VEEL	
	◦ ALVAREZ	? 1892 E (GERONA)	WEINIG	
K ANGILLOTTI LISSABON	• LUIGI ANCILOTTI	1902/03 P (LISSABON)	VEEL	
	◦ APOLLO	1892/93 E (VALENCIA)	WEINIG	
	◦ ARAÇON	1901/02 - 1902/03 E (VALENCIA)	WEINIG	
	◦ BOHIGAS	1891/92 E (SANTANDER)	WEINIG	
	• BORZA	1895, 1895/96, 1897/98, 1900 P E	WEINIG 1895 VEEL	
	◦ CÁNARA	1896 - 1897 E	WEINIG	
K	• CARDINALE 1895/96 LUIGI CARDINALE	1895/96 - 1897/98 1900, 1901/02 - 1902/03 P E	VEEL 1895/96 WEINIG	
	◦ SARAIVA DE CARVALHO	1895 P	WEINIG	
	◦ G. CERRA	1895 E (LYON)	WEINIG	
K	◦ CHRISTIANY	1891/92 - 1892/93 1897/98, 1900/01 - 1902 < E	WEINIG - GENOES	F
K	• COLON (GEBOUW MADRID?)	1892 - 1901 (MADRID) 1900 - 1902/03 (TOURNEE) E	VEEL GENOES	
	• DE LA CONCORDIA	1895 E (BILBAO)	VEEL	
	• DANESI & FILLIS OF BRITANNIQUE (1896/97)	1896, 1896/97 E	WEINIG 1896 VEEL 1896/97	F

	<u>NAAM / DIRECTIE</u>	<u>GEVONDEN</u>	<u>INFORMATIE</u>	<u>BUITENLAND</u>
	• EDUARDO DIAZ	1895 E (CARTAGENA)	VEEL	
K	• ENRIQUE DIAZ	1891/92, 1892, 1893, 1893/95 P	VEEL	
	• ENRIQUE & EDUARDO DIAZ	1902 E (SEVILLA)	VEEL	
K	• RAFAEL DIAZ & TONY GRICE	1891/92, 1892 E	VEEL	
	• DEL ENSANCHE BLONDIN (GEBOUW?)	1902 E (BILBAO)	VEEL	
K SEVILLA	• ESTAVA ^{L?} (GEBOUW: EIGEN PROJ?)	1898 E (SEVILLA)	WEINIG	
K	• G(IOVANNI) FASSIO	1895-1898, 1900, 1901 E	WEINIG VEEL 1895, 1895/96, 1898, 1901	
K	• FELICE FERRONI	> 1891/92-1894/95 P, E	GENOEG - VEEL	
K K MALAGA	• JUAN FESSI KARL BROSE	1902/03 E (MALAGA)	VEEL	
	• FEYOO SECUNDINO FEYOO	1901/02-1902/03 P, E	< VEEL	
K	• HUGO HERZOG	1895/96, 1896 P, E	VEEL	
	• LABARTA	1895 E (PAMPLONA)	WEINIG	
K LISSABON	• LISBONENSE LISSABON (GEBOUW?)	1893-1895/96 P	VEEL	
K LISSABON	• LISSABON COLISEO DOS RECREIOS ENRIQUE DIAZ / ANTONIO SANTOS ?	1891/92-1902/03 P	< VEEL	
K LISSABON	• LISSABON REAL COLYSEO ENRIQUE DIAZ / A.N. DOS SANTOS jr ?	1891/92-1897/98 1901/02, 1902/03 P	VEEL WEINIG 1896/97-1897/98	
	• MODELO C. Llop	1892 E	VEEL	
	• NOXADOS & FERRONI	1895/96 E (VALENCIA)	WEINIG	
	• NAVA	1898/99-1900/01 E, P	GENOEG - WEINIG	

NAAM/DIRECTIE

GEVONDEN

INFORMATIE

BUITENLAND

o PABELLON

1902
E (ZARAGOSSA)

WEINIG

K • PARISH MADRID
ANTONIO PÉREZ TOT 1894
W. PARISH v.a. 1894

PRICE > 1892-1902 <
E

VEEL

o PEREIRA NOVA
RI

1893/97
P (LISSABON)

WEINIG

K • PIATTI
PIETRO PIATTI

1892/93, 1893
P

VEEL

K • VON
DE RAHDEN

1892/93
E

VEEL

K • PRINCIPE REAL PORTO (GEBOUW?)
A.M. SANTOS/ENRIQUE DIAZ (1893)

1892, 1893, 1896/97
P

VEEL

o THOMASSO E LANARA

1898-1899
E

WEINIG



ZWITSERLAND (CH)

1892-1902

NAAM/DIRECTIEGEVONDENINFORMATIEBUITENLAND• BERNOIS
J. HÄNNI

1902 <

VEEL

• EXOTIQUE

1899/00

VEEL

K ○ LUDWIG KNIE, KUNSTARENA

1892-1902/03 <

WEINIG

D

K ○ FRANZ NOCK

1901/02 <

WEINIG

K • (GESCHWISTER)GEBRÜDER NOCK
of CENTRAL (v.a. 1899)

1894/95-1902

WEINIG
v.a. 1898 GÉNOÈS-VEELK ○ JACOB NOCK
of HELVETIA

1901/02-1902/03 <? WEINIG

○ RUBELLY-GODART

1899

WEINIG

K • NATIONAL SUISSE
of SCHWEIZERISCHER NATIONAL
L. SCHNID & LEON MARTIN
v.a. juli 1902 L. SCHNID

1900-1902/03 <

VEEL

D, F

||

REST 1

1892-1902

NAAM/DIREKTIE

GEVONDEN

INFORMATIE

BUITENLAND

o ANATO

1895/96
Z. AMERIKA

WEINIG

• ANCHISES PERY

1900
Z. AMERIKA

VEEL

K • BARNUM & BAILEY

1892-1902 <
U.S.A.

WEINIG VA 1892
GENOEG VA 1897/98
VEEL VA 1900
GB, D, A/H, NL,
B, F, CH

K • FRANK BROWN

1891/92-1902 <
Z AFRIKA 1891/92
AUSTRALIE 1892
Z. AMERIKA REST

VEEL VA 1892

K o BUFFALO BILL

> 1892, 1902, 1902/03
U.S.A.

WEINIG

GB

• ROYAL ENGLISH
FRANK HALL

1894/95
U.S.A.

VEEL

• EMILE FERNANDEZ

1899
BRAZILIË

VEEL

K • FILLIS
E.E. FILLIS

m > 1891/92-1899/00 WEINIG
INDIE 1891/92, 1892 VEEL 1895/96-1898/99
AUSTRALIE 1892/93-1895
Z. AFRIKA 1895/96-1898/99 <

GB

Later Imperial

• FITZGERALD BROTHERS

1895-1902/03 <
AUSTRALIE

WEINIG
VEEL 1898/99, 1899,
1900/01-1901/02

• ADAM FORREPAUGH & SELLS BROTHERS

1902
U.S.A.

VEEL

• FRANK A. GARDNER

1896/97
ANTILLEN

VEEL

o CHILLIONE

1899
BUENOS-AIRES

WEINIG

K • HARNSTON

GB > 1896/95-1902/03 <
AZIE

WEINIG

VEEL V.A. 1900

K • IMPERIAL

BONANICI A. BONANICI 1900
FILLIS BONANICI & FILLIS 1901/02, 1902
FILLIS 1902/03

1900, 1901/02-1902/03
Z. AFRIKA

VEEL

o JAPANEZ

1899
Z. AMERIKA

WEINIG

o TONY LOWANDE

1902, 1902/03 <
CUBA

WEINIG

REST 2

1892-1902

NAAM/DIRECTIE

GEVONDEN

INFORMATIE

BUITENLAND

○ LUZITANO

1892/93
BRAZILIË

WEINIG

● WALTER L. MAIN

1902
U.S.A.

VEEL

K ○ ORRIN BROTHERS

1891/92 - 1902/03 <
MEXICO

WEINIG - GENOEG

○ PARISIËN

1895/96
U.S.A.

WEINIG

K ○ PAWNEE BILL

1894
U.S.A.

WEINIG

B

○ ALBANO PEREIRA

1895, 1895/96
Z. AMERIKA

WEINIG

○ PETROPOLIS

1893
BRAZILIË

WEINIG

○ PUBILLONE

1892/93, 1893
1899/00 - 1902/03 <
LUBA

WEINIG

● RINGLING BROS

1895-1897, 1902 <
U.S.A.

WEINIG
1902 VEEL

● SELLS BROS

1894
U.S.A.

VEEL

○ SERINO

1893 - 1894/95
Z. AMERIKA

WEINIG

○ TAKSSAWA

1897
Z. AMERIKA

WEINIG

● GREAT WALLACE

1901/02, 1902
U.S.A.

VEEL

K ○ WARREN PAPPOTH ORIENTAL

1899 - 1902/03 <
INDIA/CHINA

WEINIG

● WILLISON

1896
CEYLON

VEEL

K ● WIRTH BROTHERS

1897/98 - 1902/03 <
Z. AFRIKA, CEYLON,
INDIË

WEINIG
VEEL TOT 1899/00

SB

— // —

BELGIE, BUITENLANDSE CIRCUSSEN 1

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKONST</u>	<u>JAREN</u>
ALESRIA	E	1895/96, 1896,
BARNUM & BAILEY	U.S.A.	1901
P. BEKETOW	DK/N/S	1898/99, 1899, 1899/00, 1900, 1900/01, 1901, 1901/02
BLUMENFELD & GOLDKETTE	D	1897/98 (ALS E. BLUMENFELD)
BOUTHORS	F	1899/00 (GENT)
BUSCH	D	1891/92, 1892/93 (BRUSSEL), 1898 (ANTWERPEN)
CARRÉ	NL	1894/95, 1897, 1900/01
CORRADINI	A/H	1891/92
LORTY ALTHOFF	D	1892 (GENT), 1896 (ANTWERPEN)
DITER	F	1891/92, 1892, 1895
DULOS	F	1894, 1895, 1895/96, 1896, 1896/97, 1897 1897/98, 1899
CHARLES GERNAIN	F	1898/99 (BRUSSEL)
F. SINNETT	GB	1894/95
(LORD) GEORGES SINNETT	GB	1897
ROBERTO GUILLAUME	I	1898/99, 1899
HOLZMÜLLER	D	1900
JOHN HOOD	F	1899 (BRUSSEL)
AUGUST KREIBSER	D	1893, 1893/94, 1898/99
LENKA	F	1891/92, 1892, 1892/93, 1893, 1893/94, 1894, 1894/95, 1895, 1895/96, 1896, 1896/97,
SAN LOCKHART <small>Rudolf Nauk</small>	GB	1892, 1892/93, 1893, 1893/94, 1894, 1894/95, 1895, 1896
EUGEN NARDER-SALANONSKY	D	1897 (BRUSSEL)
NIREL	F	1900, 1900/01
PAWNEE BILL	USA	1894 (ANTWERPEN)
PIERANTONI	F	1892, 1892/93
PINDER	F	1893, 1893/94, 1895
GEORGE PINDER	GB	1891/92, 1892
PLEGE	F	1894, 1895, 1896, 1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
RANCY	F	1893, 1898, 1902, 1902/03
RENZ	D	1898/99, 1899
ALBERT SCHUPPANN	D	1892/93, 1894/95 (BRUSSEL)
ERNST SCHUPPANN	D	1896/97, 1897
G. SCHUPPANN	D	1895/96, 1896, 1896/97,
MAX SCHUPPANN	D	1899/00, 1900, 1900/01
CESAR SIDOLI	R	1897/98, 1898/99 (BRUSSEL)
VINELLA & Co	F	1897/98, 1898, 1898/99, 1899, 1899/00, 1900/01
ANTONIO WALLENDRA, SPEC THEATER	D	1895/96, 1896, 1897, 1899
ED(UARD) WULFF	D	1891/92, 1894/95, 1895, 1897, 1897/98, 1898/99, 1901/02, 1902/03

DENETARKEN, NOORWEGEN, 2. WEDEN, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
BUSCH	D	1895 (KOPENHAGEN)
CARRÉ	NL	1901/02 (CHRISTIANIA, STOCKHOLM)
CORTY ALTHOFF	D	1893 (STOCKHOLM), 1893/95 (CHRISTIANIA, GÖTEBORO), 1895 (CHRISTIANIA)
JOHN DUCANDER	RL	1899 (KOPENHAGEN)
KOLZER	D	1895, 1897/95 (S, N)
AUGUST KREIBSER	D	1901 (KOPENHAGEN)
GERB PARTINY	A/H	1896 (DK)
SALAPONSKY	RL	1892 (STOCKHOLM)
HEINRICH SCHOLZ, (CIRCUS) PENASERIE	D	1898-1902/03 (S, DK, N)
ALBERT SCHUPANN	D	1896 (KOPENHAGEN)
ERNST SCHUPANN	D	1896/97 (CHRISTIANIA)
G. SCHUPANN	D	1892, 1892/93, 1893 (DK, N, S)
ED(UARD) WULFF	D	1899/00 (1900-1901)

||

DUITSLAND, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOFST</u>	<u>JAREN</u>
BARNUM & BAILEY	U.S.A.	1900, 1901
N. BEKETOW	DK/N/S	1901/02, 1902, 1902/03
CARRÉ	NL	1892, 1893, 1895, 1895, 1899, 1900, 1901, 1902
ERNESTO CINISELLI	RL	1893 (BERLIN, BRONBERG)
CORRADINI	A/H	1896/97, 1897
C. & J. DUCANDER	RL	1897
F. GINNETT	GB	1895
HANNERSCHNIDT	A/H	1897/98 - 1899
HENRY	A/H	1896/97, 1900, 1900/01, 1901/02,
LUDWIG KNIÉ	CH	1893, 1895, 1896, 1898, 1902
KÖNYÖT (K. LIPOŤ)	A/H	1899 - 1902
ANTON KRATEJL	A/H	1893/95, 1895, 1895/95, 1895
H. J. LANGER	R	1901 (MÜNCHEN)
N. (F.) PETROFF	RL	1897/98 (THORN)
A. RICHTER (R. ANDRÉE)	A/H	1897/98, 1899
SALATONSKY	RL	1893, 1898 (KÖNIGSBERG i. PR)
SIBILLE	B	1901
CESAR SIDOLI	R	1897, 1897/98, 1898, 1898/99, 1899, 1900, 1900/01, 1901, 1902
JOSEF STROH SCHNEIDER, AMPHI-THEATER	A/H	1898, 1898/99, 1902
NATIONAL SUISSE	CH	1900 (KONSTANZ), 1901 (MÜLLHAUSEN)
VICTOR	A/H	1898

 //

ENGELAND/IERLAND, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
BARNUM & BAILEY	U.S.A.	1897/98, 1898, 1898/99, 1899, 1899/00
BAZOLA	F	1895 (GUERNSEY)
P. BEKETOW	DK/N/S	1900/01
BUFFALO BILL	U.S.A.	1902/03 (LONDEN)
CARRÉ	NL	1895/96, 1896, 1896/97
CONTINENTAL Hippodrome	S	1900/01
FILLIS	REST	1899, 1899/00 (LONDEN)
VINELLA & Co	F	1900/01
B. Volpi	A/H	1898/99 - 1902/03
WIRTH BROTHERS	REST	1897/98 - 1898/99
ED(WARD) WULFF	D	1892/93, 1893, 1893/94, 1894/95, 1895/96, 1896/97, 1897/98, 1898/99,

11

FRANKRYK, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKONST</u>	<u>JAREN</u>
ALEGRIA	E	1892, 1893, 1895, 1896, 1897/98, 1899/00, 1902
EGIZIO ANATO	I	1901/02
F. ER ANATO	I	1897/95
BARNUM & BAILEY	USA	1901/02, 1902
P. BEKETOW	DK/N/S	1898/99, 1899, 1900, 1901
CHRISTIANY	E	1900/01, 1901
DANESI & FILLIS	E	1896/97
DEKOCK	B	1898, 1898/99, 1899, 1899/00, 1900, 1900/01 1901, 1901/02, 1902
(CARLO) DEPAOLI	I	1893 (NICE)
DEPAOLI & PARASSO	I	1892/53 (NICE)
GINNETT	GB	1897/98
(LORD) G(ORGES) GINNETT	GB	1895
LONA GINNETT	GB	1896
ROBERTO GUILLAUME	I	1898
FRERES GUILLAUME	I	1899, 1900, 1901, 1902
P.S. KRUTIKOW	RL	1897 (PARIS: TOLIER), 1900 (AMIENS, PARIS: EXPO)
SAM LOCKHART	GB	1892, 1894, 1895
EUGEN PARDER-SALATONSKY	D	1897
MARINA	I	1899 (NICE)
MICHELETTY	D	1899, 1899/00
D(ONINGO) RIZARELI	I	1893/94, 1894, 1895, 1895/96
JOHN SANGER	GB	1895
ALBERT SCHUPANN	D	1901 (PARIS)
PAX SCHUPANN	D	1899 (LYON)
NATIONAL SUISSE	CH	1901-1902/03

ITALIE, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
ALEGRIA	E	1899/00, 1900
CORRADINI	A/H	1895/96, 1896
DUCCO	F	1894/95, 1895
ENDERS	A/H	1902/03
FREDIANI	F	1901/02, 1902
GIULIETTI	Itaen. Zee	1892
CAPITÄN JAMES	D	1892/93
CARL KLUDSKY	A/H	1899, 1899/00
RANCY	F	1900/01, 1901
MAX SCHUITANN	D	1898/99, 1899
CESAR SIDOLI	R	1901/02, 1902/03
VICTOR	A/H	1902/03
ZAVATTA	A/H	1897, 1897/98

II

LUXEMBURG, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKONST</u>	<u>JAREN</u>
FERDINAND ALTHOFF	D	1902
WILHELM ALTHOFF	D	1901
HOLZMÜLLER	D	1899
OTTO PARK	D	1899/00
NICHELETTY	D	1900, 1900/01
(ARWED) MÜLLER	D	1900
PINDER	F	1901
G. SCHWANN	D	1896
SOSPAN	B	1897
UNION (HÜTTENANN & Co)	D	1893
ANTONIO WALLENDÄ, SPEL THEATER	D	1895

MIDDELLANDSE ZEE, BUITENLANDSE CIRLUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
ALEGRIA	E	1900/01 (NA), 1902 (NA)
CORINI	I	1894/95 (ET)
DEPAOLI & PARASSO	I	1895 (ATHENE)
DUCCOS	F	1899/00 (NA)
GIUNTINI	I	1898/99, 1899 (MALTA), 1899/00 (NA), 1900/01-1901/02, 1902/03 (TR), 1902 (ATHENE)
GIUNTINI & FERRONI	I	1895-1896/97 (GR, TR)
GODEROY	RL	1891/92 (TR)
MARINA	I	1899 (ALGIERS)
RODOLFO PIERANTONI	I	1895/96-1902/03 (MALTA, GR, TR, NA, ET)
RANCY	F	1896/97 (ALGIERS)
VINELLA & Co	F	1895/96 (NA)
VITALI & PIGNOTTI	BS	1900/01 (TR)

11

NEDERLAND, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
BARNUIT & BAILEY	U.S.A.	1901
GEBR CARL & RUDOLF BLUMENFELD	D	1902 (NET KINSBERGEN?)
LEOPOLD BLUMENFELD	D	1900 (ZWOLLE), 1901, 1901/02
ANANDA BRAUN	D	1899
CORRADINI	A/H	1891/92
CORTY ALTHOFF	D	1895/96, 1896, 1897, 1902
FERNANDO C HENROTTE	B	1892, 1893
CARL HAGENBECK	D	1892 (ROTTERDAM, AMSTERDAM)
C. KREIBE	D	1902
AUGUST KREIBSER	D	1899 (AMSTERDAM)
LENKA	F	1892/93 (ROTTERDAM)
SAM LOCKHART	GB	1893 (ROTTERDAM), 1894/95 (UTRECHT)
OTTO PARK	D	1896/97, 1902
RUDOLF PARK (RUD) PARKINI	D	1892, 1892/93, 1896-1902
(F) PESSQUETZ	D	1895/96 - 1897/98
PIERANTONI	F	1892 (ROTTERDAM)
RENZ	D	1896, 1898 (AMSTERDAM)
ROBERT RÖBER (ROBERTI)	D	1896-1897/98, 1898/99-1900, 1902
ALBERT SCHUITANN	D	1895, 1897/98 (AMSTERDAM) 1900, 1901, 1902 (SNEVENINGEN)
ERNST SCHUITANN	D	1897/98 (GRONINGEN)
G. SCHUITANN	D	1895/96, 1896, 1897, 1898
MAX SCHUITANN	D	1898
SIBILLE	B	1901/02
SOSPAN	B	1896, 1900
VINELLA & Co	F	1897/98, 1898, 1900/01, 1901
ANTONIO WALLEDA, SPEC THEATER	D	1897, 1898, 1899

NEDERLAND, BUITENLANDSE CIRKUSSEN

2

1892-1902

NAAM

HERKONST

JAREN

ED(UARD) WULFF

D

1892, 1893, 1895/96, 1896/97, 1898/99

P FRED GINNETT

GB

1894

IONA GINNETT

GB

1897

OOSTENRYK / HONGARYE, BULGARYE, ROEENIE, BUITENLANDSE CIRCUSSEN 1 1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
1' FERDINAND ANATO	I	1892/93, 1893, 1894 (A/H)
RUDOLFO ANATO	I	1893 (A/H)
F. E. R. ANATO	I	1892 (A/H)
BARNUM & BAILEY	USA	1900/01, 1901 (A/H)
P. BEKETOW	DK/N/S	1901/02 (WIEN)
BELLEY	I	1895/96, 1896, 1896/97, 1897 (A/H)
BLENNOW	D	1892 (BÖHMEN)
E. BLUDENFELD WWE	D	1896/97 (PRAG)
A. BÜGLER	D	1899-1900 (BÖHMEN)
BUSCH	D	1892, 1893, 1894, 1896, 1899, 1900 (WIEN)
CARRÉ	NL	1900, 1902 (BOEDAPEST)
1' [EGIZIO ANATO	I	1902 (A)
THEODOR DIETSCH, ARENA	D	1899/00 - 1900/01 (BÖHMEN, NÄHREN, Ö. SCHLES.)
GATTI & PANETTI	I	1898/99, 1901 (TRIEST)
GIULIETTI	Nidaa. Zee	1895 (BG)
GIUNTINI	I	1901/02, 1902 (R)
RODOLFO GUILLAUME	I	1895/96, 1896 (A)
FRERES GUILLAUME	I	1900/01, 1901/02 (TRIEST)
CARL HAGENBECK	D	1897 (WIEN, PRAG)
HERZOG	D	1893 (PRAG)
HOLZNÜLLER	D	1895-1897 (A/H)
B. JANSLY	D	1892/93, 1893/94, 1894, 1894/95 (A/H)
JANSLY & LEO	D	1894/95, 1895 (A/H)
B. JANSLY & NESQUETZ	D	1893 (BÖHMEN)
(CHARLES) KLAPPROTH	D	1902 (GALIZIEN)
KOSSNAYER	D	1893 (TIROL), 1897 (TIROL), 1898 (BÖHMEN)
AUGUST KREIBSER	D	1894/95 (PRAG), 1897 (BUDAPEST), 1902 (NÄHREN)

OOSTENRYK/HONGARYE, BULGARYE, ROEENIE, BUITENLANDSE CIRCUSSEN 2 1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKONST</u>	<u>JAREN</u>
LEO	D	1901 (H)
GEBR. LORCH	D	1896 (BÖHMEN)
RAOUL PAINE (PAINE)	D	1896/97-1898, 1900 (BÖHMEN)
MARIAN(N)i	I	1891/92 (TRIEST)
F. PESSQUETZ	D	1893-1894 (NÄHREN/BÖHMEN)
F. PESSQUETZ & GEBR RICOBONO	D	1894 (BÖHMEN)
M(AR)K VAN OSS	D	1896-1898, 1900, 1900/01 (NÄHREN)
RODOLFO PIERANTONI	I	1901 (BS)
RENZ	D	1897/98 (WIEN)
CARLO ROUSSIÈRE	I	1893, 1900/01
SALAMONSKY	RL	1893 (BUDAPEST)
SARRASANI	D	1902 (BÖHMEN/NÄHREN)
ALBERT SCHUMANN	D	1891/92 (PRAAG, BUKAREST), 1892, 1893/94, 1896/97 (WIEN), 1898/99, 1902 (PRAAG)
ERNST SCHUMANN	D	1898 (BÖHMEN)
G. SCHUMANN	D	1894/95, 1895 (A/H)
MAX SCHUMANN	D	1902, 1902/03 (WIEN)
SEMSROTT	D	1896 (BÖHMEN)
STRASSBURGER	D	1895 (BÖHMEN), 1897 (TIROL)
TRUZZI	RL	1902/03 (BOEKAREST)
ED(UARD) WULFF	D	1892, 1894, 1895, 1896, 1898, 1901 (BUDAPEST)

RUSLAND, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
ARNAUT	S	1900 (FINLAND)
HUBERT COOKE	A/H, R	1897, 1897/98, 1898, 1901, 1901/02
GRASSNÜCK	D	1893/94, 1897
LEO	D	1898 (POLEN)
JOHN MADIGAN	S	1897, 1897/98, 1898 (FINLAND)
A. RICHTER (R. ANDRÉE)	A/H	1898, 1898/99, 1900-1902/03
OSCAR ROBINSON	S, H, DK	1891/92, 1892

11

SPANJE, PORTUGAL, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
ANGELY	N.A.	1899/95 (E)
A. LOYAL	F	1892 (E)
ALEXANDER NAVA	F	1897/95 (E)

~~II~~

ZWITSERLAND, BUITENLANDSE CIRCUSSEN

1892-1902

<u>NAAM</u>	<u>HERKOMST</u>	<u>JAREN</u>
RUDOLFO ANATO	I	1893
BARNUM & BAILEY	USA	1902
CORINI	I	1897, 1899 (TESSIN)
DREXLER	D	1896, 1897, 1898
DREXLER-LOBE	D	1893, 1894,
HENRY	A/H	1900 (BERN)
HERZOG	D	1892 (ZÜRICH)
KOSSNAYER	D	1893
AUGUST KREMBSER	D	1899 (BASEL)
H.J. LANGER	R	1901 (BERN)
GEBR. LORCH	D	1891/92, 1892, 1895, 1897, 1898, 1899, 1900, 1902
NIREL	F	1896 (CHAMX-DE-FONDS)
RANCY	F	1893, 1894, 1899, 1900, 1900/01, 1901, 1902 (GENEVE)
RICONO	F	1900
ALBERT SCHUMANN	D	1894 (BASEL), 1895 (BASEL, ZÜRICH), 1897 (ZÜRICH)
MAX SCHUMANN	D	1898 (GENEVE)
CESAR SIDOLI	R	1897 (BASEL), 1899 (ZÜRICH)
S. STRASSBURGER	D	1891/92, 1892
STRASSBURGER & KOSSNAYER	D	1892
ANTON STROMSCHNEIDER, ARENA	A/H	1892-1895
ANTONIO WALLEDA, SPEC. THEATER	D	1892, 1893/94, 1894, 1897
JOS WALLEDA, CIRCUS THEATER	D	1899 (BASEL)
ED(UARD) WULFF	D	1902 (BERN)

REST, BUITENLANDSE CIRCUSSENNAAMHERKOMST JAAREN

1892-1902

ADELINA ALTHOFF

RL

1897/98, 1898 (TEHERAN (PERZIE))

BOROWSKI

RL

1901/02 (MANILLA), 1902 (SHANGHAI, PORT ARTHUR)

CARL HAGENBECK

D

1893-1895 (USA)

MARIAN(N)I

I

1892-1893 (2. AMERIKA)

PIERANTONI

F

1892 (SAO PAULO)

11

CIRCUS 1892 - 1902

HERMAN LINSSEN

SERIE ARTIKELEN VERSCHENEN IN

DE PISTE IN 1992 EN 1993

De betekenis van ons clubblad „De Piste” gaat veel verder dan alleen het verschaffen van enkele uren aangenaam leesgenot. Voor iemand die zich later wil verdiepen in het circusleven van onze tijd vormen vooral de actuele gegevens in artikelen, mededelingen en tourneelijsten een waardevolle bron van informatie.

Hetzelfde geldt uit de aard der zaak ook voor de vele andere tijdschriften die tegenwoordig door en voor circusvrienden worden uitgegeven.

Dit soort tijdschriften bestaat nog niet zo lang. Ongeveer 45 jaar geleden kenden alleen de Verenigde Staten en Engeland verenigingen van circusvrienden. Het blad van de Engelse circusvrienden had toen echter niet het niveau dat het thans heeft.

Actuele informatie over de circussen van vóór 1949 zullen we moeten zoeken in tijdschriften, waarin allerlei vormen van amusement behandeld worden, dus niet alleen circus maar ook variété, cabaret, toneel, film, radio enz. Over circus is in dit soort tijdschriften in de regel weinig te vinden, maar ook die geringe hoeveelheid informatie is bruikbaar.

In veel landen, ook in Nederland, bestonden dergelijke tijdschriften. Sommigen waren meer bestemd voor de liefhebbers van amusement; anderen meer voor hen die beroepshalve bij het amusement betrokken waren: de zogenaamde vaktijdschriften. De inhoud van de meeste vaktijdschriften bestaat vooral uit advertenties.

Al tientallen jaren geleden ben ik tijdschriften waarin actuele informatie over circussen te vinden is gaan verzamelen, met de bedoeling om aan de hand van deze authentieke bronnen de geschiedenis van het circus systematisch te onderzoeken en te beschrijven.

Tijdschriften uit de periode van circa 1930 tot heden waren door koop of ruil wel eens te bemachtigen. Ook lukte het wel eens tijdschriften te lenen en de voor mij belangrijke gegevens te noteren.

Tijdschriften uit de tijd vóór circa 1930 waren bijna niet te vinden. Het kleine aantal dat me ter beschikking stond was als bron voor geschiedschrijving onvoldoende.

„DER ARTIST”

In 1984 vernam ik toevallig dat de Universiteit van Düsseldorf in het bezit is van een vrijwel volledige verzameling jaargangen vanaf 1892 van het vaktijdschrift „Der Artist”. Wat later bleek me dat de Universiteit van Frankfurt am Main nogal wat nummers vanaf 1919 van het bekende vaktijdschrift „Das Programm” in haar verzameling heeft. Zo ontstond de mogelijkheid met mijn onderzoeken tot 1892 terug te gaan. Vanaf 1985 besteed ik jaarlijks circa twee weken van mijn vakantie aan het in Düsseldorf doorwerken van de oude jaargangen „Der Artist”. Aanvankelijk stonden de gebonden jaargangen zelf ter beschikking; tegenwoordig alleen microfilms.

Der Artist

Central-Organ zur Vermittlung des Verkehrs zwischen Directoren und Künstlern der
Circus, Variétébühnen, reisenden Theater und Schaustellungen.

Chief-Redacteur: C. Kraus, Düsseldorf. Vorwärts-Redacteur: Hermann Ott, Düsseldorf.
Druck und Verlag von C. Kraus, Düsseldorf, Wilsdorfstr. 29a. Oberstadt.

Das Journal enthält vollständige Berichte, sowie durch jede Postanstalt und jede Buchhandlung die in- und ausländischen Circus- und Variété-Abonnements von H. L. J. 1892. Jede Nummer enthält außerdem die neuesten Nachrichten über die neuesten Circus- und Variété-Abonnements. Die Abonnements werden durch die Postanstalten von H. L. J. 1892.

Die Abonnements sind in jeder Nummer 2 Zeilen klein die Erwähnung ihrer Adresse anzugeben, per Expeditionen alle in Pfg. 1892. Die Abonnements sind durch die Postanstalten von H. L. J. 1892.

Alle Anzeigen und Aufträge sind franco zu beziehen in der Höhe von 20 Pfg. 1892. Gegenüber: direkt, schriftlich, nachweislich und schriftlich.

No. 147. Düsseldorf, 4. December 1887. 6. Jahrgang.

Signorita Rosita de la Plata,
die erste Jockey-Reiterin der Welt, aus Süd-Amerika.

Urtheil der Presse:
„Der Circus H. Horng verzeichnet alljährlich Tausende von Zuschauern in der einzigen Bretterbahn auf dem Hauptplatze in Dresden und viele unserer Leser dürfen sich schon manchen aufregenden Abend zugebracht haben. In dieser Woche ist jedoch die sensationelle Piste, wie wir schon oft geschrieben haben, gekommen. Die Signorita Rosita de la Plata, die erste Jockey-Reiterin der Welt, aus Süd-Amerika, ist in Dresden angekommen. Sie ist eine junge Frau von etwa 20 Jahren, die in ihrer Heimat die Kunst der Jockey-Reiterei erlernt hat. Sie ist eine sehr geschickte Reiterin und hat in ihrer Heimat viele Preise gewonnen. Sie ist eine sehr beliebte Reiterin und hat in ihrer Heimat viele Anhänger. Sie ist eine sehr interessante Person und wir hoffen, dass sie in Dresden auch viele Anhänger findet.“

Die Reiterin wird ihre Anwesenheit wohl auch durch eine besondere Veranstaltung und ein sehr seltenes Auftreten. Die kleine Reiterin ist in Dresden angekommen und wird voraussichtlich im 20. Lebensjahr die Kunst der Jockey-Reiterei erlernen. Die kleine Reiterin ist eine sehr interessante Person und wir hoffen, dass sie in Dresden auch viele Anhänger findet.

Die kleine Reiterin ist eine sehr interessante Person und wir hoffen, dass sie in Dresden auch viele Anhänger findet.

Der Artist

Die kleine Reiterin ist eine sehr interessante Person und wir hoffen, dass sie in Dresden auch viele Anhänger findet.

Oude jaargangen van „Der Artist” vormden de basis van deze serie van Herman Linsen. Achtereenvolgende

Vijf jaar had ik nodig om in Düsseldorf de periode 1892-1902 systematisch door te nemen. Het verwerken van de gevonden gegevens en de gemaakte kopieën heeft een jaar of vier lang een groot gedeelte van mijn vrije tijd gekost.

Toen bleek dat jaargang 1903 in Düsseldorf geheel ontbrak, leek het goed om allereerst de periode 1892-1902 te gaan beschrijven. Het jaar 1992 is bovendien een goede gelegenheid om naar 100 jaar eerder terug te kijken.

„Der Artist” is een van de oudste vaktijdschriften op amusementsgebied ter wereld; en volgens kenners het beste. Het eerste nummer kwam uit op 10 juli 1883. Aanvankelijk verscheen het tijdschrift twee maal per maand. Vanaf 4 juli 1886 iedere week. Het blad werd steeds uitgegeven in Düsseldorf. Eerst door C. Kraus; vanaf 1890 door Ed. Linz. H.W. Otto, beter bekend als Signor Saltarino, was van 1886 tot eind 1901 (hoofd)redacteur. Medewerkers waren ondermeer Emil Vacano (overleden 9 juni 1892), Joseph Halperson, Victor Happrich en Emil Gobbers. De oplage groeide naar circa 4500 stuks rond de eeuwwisseling.

In 1897 is iets meer dan de helft van de abonnees te vinden in Duitsland. Frankrijk heeft dan 306 abonnees, Nederland 194, België 76 en Rusland 292. De omvang van jaargang 1883 was 44 blz. die van 1893 1976 blz. en die van 1899 4368 blz. Omdat in de jaren na 1899 de omvang zeker niet kleiner is geworden zal ik ter bestudering van de periode 1892-1902 zo'n 40.000 blz. hebben doorgewerkt!

De inhoud van een nummer bestaat globaal voor de helft uit advertenties, voor ¼ deel uit teksten en voor ¼ uit adreslijsten. Uit het tekstdeel zijn vooral interessant: programma-overzichten, brieven uit allerlei plaatsen en actualiteiten. Hoewel „Der Artist” een Duits tijdschrift is, is het zeer internationaal georiënteerd. Niet alleen uit vrijwel alle landen van Europa, maar zelfs uit veel gebieden daarbuiten zijn gegevens te vinden. „Der Artist” is een vakblad voor veel vormen van amusement; behalve voor circus ook voor variété, voor theater, voor cabaret en steeds meer voor amusementsmuziek. Slechts gemiddeld zo'n 5% van de inhoud is voor de circusvriend interessant. Echter al die stukjes samen vormen een enorme hoeveelheid bruikbaar materiaal.



Central-Organ der Circus Varietebühnen und Reisenden Theater.

Herausgeber: H. W. Otte in Düsseldorf, Wehrhahn 29a.
Druck und Verlag von Ed. Lintz, Wehrhahn 29a, Düsseldorf.

„Der Artist erscheint wöchentlich Sonntags, kann durch jede Postanstalt des In- und Auslandes bezogen werden oder wird gegen die Anweisung von Mark 4.—, welche vorher einzuschicken sind, regelmäßig unter Kreuzband zugestellt.“

Abonnements pro Ignorabimus Zeits 20 Pfg.
Alle diese Blätter sind gegen Unfälle auf Reisen (Tod oder Invalidität) versichert.

Düsseldorf, 9. September 1894. 12. Jahrgang.



lijens de jaargangen 1887, 1894 en 1908.

No. 1206 Düsseldorf, 22. März 1908 26. Jahrg.



DER ARTIST

Die weltberühmte

LORCH-FAMILIE



In ihren einzig dastehenden karischen Spielen
Zur Zeit:
Lieblich's Etablissement
Breslau
Vollständig besetzt
bis Januar
1908!

Foto's: archief Herman Linssen.

VRAGEN

Bij mijn studie in „Der Artist” zocht ik vooral antwoord op de volgende vragen:

- Welke circussen bestonden destijds?
- Waar en hoe reisden die circussen?
- Wat waren hun programma's

In verband hiermee heb ik in het geheel geen aandacht geschonken aan de vele informatie over variété's. Informatie over artiesten heb ik maar zeer ten dele verwerkt. Mijn belangstelling ging vooral uit naar artiesten die eerder of later circusdirecteur waren (b.v. Sarasani), naar artiesten die zeer bekend geworden zijn (b.v. Grock, Fratellini) en naar domepteurs van roofdieren.

De volgende onderdelen van iedere uitgave heb ik met grote zorg bestudeerd:

1. Programma-overzichten van circussen. Bij deze overzichten is steeds de standplaats van het circus vermeld.
2. Besprekingen van circusprogramma's die voorkomen in brieven uit bepaalde plaatsen.
3. De lijsten van circussen met verblijfplaats (of soms het vast adres).
4. De adreslijsten van artiesten.
5. Actuele berichten over circussen.

6. Advertenties van circussen of van artiesten die in circussen werken.

De gevonden gegevens dienen natuurlijk op hun waarde te worden beoordeeld.

De programma-overzichten zullen betrouwbaar zijn. Ze zullen door de circussen verschaft zijn.

De programmabesprekingen zijn wat feiten betreft betrouwbaar, maar de visie van de auteur kan natuurlijk wel eens gekleurd zijn, zoals bij tegenwoordige besprekingen ook vaak het geval is.

In 1892 vond ik 357 programma-overzichten en programma-besprekingen van circussen, in 1896 458 en in 1902 zelfs 800!

Wat betreft de opgave van de verblijfplaats van een circus zal „Der Artist” afhankelijk zijn geweest van de informatie die een directie hierover verstrekte. Vaak zijn de opgaven correct en volledig. Soms wordt duidelijk een verblijfplaats te lang aangehouden, blijkbaar omdat nadere informatie ontbreekt. Soms ook wordt alleen aangegeven dat het circus in een bepaald land of landstreek reist. Het is niet onmogelijk dat in de adreslijsten wel eens circussen worden opgenomen die niet meer bestaan.

De aangegeven verblijfplaatsen heb ik in de regel niet iedere week, maar elke 2 weken verwerkt.

In de adreslijsten van artiesten zijn waarschijnlijk alle abonnees opgenomen: enkele duizenden. Slechts enkele honderden zijn circusartiest. Velen geven aan bij welk circus gewerkt wordt. Deze lijsten, die ik vier maal per jaar heb doorgewerkt, zijn vrij betrouwbaar.

De actuele berichten bevatten veel bruikbare informatie. Hier is voorzichtigheid geboden als geschreven wordt over plannen voor de toekomst.

In de advertenties kan van alles aan de orde komen: overlijdens, geboorten, huwelijken, circussen die artiesten zoeken, artiesten die een engagement zoeken enz. Ze bevatten soms veel informatie over ondermeer familieverhoudingen, engagementen en verblijfplaatsen van circussen.

Indien alle informatie na beoordeling gecombineerd en vergeleken is ontstaat een vrij betrouwbaar beeld van het circusleven in de jaren 1892-1902.

Ieder jaar vond ik gegevens over zo'n 200 tot 250 circussen. Van ongeveer de helft is veel informatie beschikbaar: programmeergegevens en/of verblijfplaatsen en/of gegevens over geëngageerde artiesten. Van ongeveer ¼ van de circussen blijkt duidelijk dat ze bestaan en voorstellingen geven. Van de rest is zo weinig te vinden dat het wel eens dubieus is of ze (nog) bestaan.

Met mijn onderzoekingen in Düsseldorf ben ik inmiddels gevorderd tot het jaar 1908. De informatie over circusartiesten wordt na 1902 helaas wat minder. Een oorzaak zal zijn dat vanaf 12 april 1902 het vaktijdschrift „Das Programm” gaat verschijnen. Een tijdschrift dat nauwe banden heeft met de Internationale Artisten Loge: een vakbond voor artiesten. Het is me bekend dat na 1908 „Der Artist” meer een vakblad voor de amusementsmuziek dan voor circus en variété wordt. Enige circusinformatie hoop ik dan toch nog te vinden ook al is het minder dan in de periode 1892-1902.

Voor wie zoals ik belangstelling heeft voor de geschiedenis van het circus, vormt het bestuderen van de oude jaargangen van „Der Artist” een waar genoegen. Soms vind je de bevestiging van bepaalde bekende gebeurtenissen; soms blijkt de werkelijkheid anders te liggen. Veel onbekende feiten komen naar voren of bekende feiten worden door nieuwe gegevens duidelijker. Met de gevonden informatie heb ik al verschillende onderzoekers kunnen helpen. Zo kon Ernst Günther dankzij door mij in „Der Artist” gevonden gegevens zijn boek „Sarasani wie er wirklich war” aanvullen met twee bladzijden. Ook kon ik hulp bieden bij studies over de families Wilke, Gautier en Börno.

In een aantal artikelen die in de toekomst in „De Piste” zullen verschijnen wil ik eerst ingaan op het circusleven in de periode 1892-1902, dan wil ik de situatie in 1892 behandelen en vervolgens zal ik de gevonden circussen in diverse landen en gebieden beschrijven. Op het circus in Nederland en België zal ik vrij uitvoerig ingaan omdat de gegevens die ik gevonden heb voor anderen een uitgangspunt kunnen vormen voor verdere studie.

H.H.J. Linssen ■

Naar gegevens uit het Duitse vakblad „Der Artist”.

De periode 1892-1902 ligt erg lang terug. Wat de ligging van landen betreft moet worden teruggegaan naar de situatie van vóór 1918.

Duitsland en Turkije waren toen veel groter dan tegenwoordig. Tot Oostenrijk-Hongarije behoorden gebieden die nu deel uitmaken van onder meer Polen, Tsjechoslowakije, Roemenië en Joegoslavië. Polen en Finland behoorden tot Rusland.

Veel steden hadden destijds andere namen. Oslo heette Christiania, Helsinki heette Helsingfors, Maribo heette Marburg, Zagreb heette Agram.

Met behulp van een oude Bosatlas en een aantal reisgidsen van rond 1900 kon de vroegere situatie gereconstrueerd worden. Ook het feit dat de diverse landen in Midden-Europa en hun geschiedenis de laatste jaren nogal in de belangstelling hebben gestaan werkte verhelderend.

Wat de circussen betreft ligt de beschreven periode zo'n vier generaties terug.

Circus Rancy stond in 1892 nog onder leiding van de stichter van dit circus: Théodore Rancy, overgrootvader van Sabine. Gotthold Schumann, de stichter van circus Schumann en bet-overgrootvader van Katja Schumann, voerde tot 1898 de directie over circus Schumann.

Waarschijnlijk zijn de circussen Fossett en Nock de enigen die in de periode 1892-1902 reisden en nu nog geleid worden door afstammelingen van de toenmalige directie. De namen Knie en Krone zouden aan het lijstje toegevoegd kunnen worden als buiten beschouwing wordt gelaten dat de voorouders destijds met een koorddansgroep respectievelijk met een menagerie reisden.

Bij het doorwerken van „Der Artist” uit de jaren 1892-1902 blijkt duidelijk dat het circus zich in velerlei opzicht in een overgangsfase bevindt. Langzaam ontwikkelt het zich naar het circus zoals we dat in de twintigste eeuw kennen. De overgangen vinden geleidelijk plaats en niet in ieder land en bij ieder circus tegelijk.

Een aantal met elkaar samenhangende gewoonten uit de periode 1892-1902 valt op:

- De meeste wat grotere circussen spelen niet in een tent maar in (circus)gebouwen of in speciaal voor de gelegenheid opgetrokken houten bouwsels.



- Een plaats wordt in de regel lang tot zeer lang bespeeld.
- Vrij algemeen wordt zomer en winter zonder pauze doorgereisd.
- De programma's wisselen dagelijks of zeer regelmatig.
- Een circus heeft een groep artiesten die samen allerlei wisselende nummers kunnen brengen. Daarnaast worden meestal voor korte tijd enkele zogenaamde „specialiteiten” geëngageerd.
- Meestal wisselende pantomimes zijn een vast onderdeel van ieder programma.

Uit een heel andere tijd ook enkele bekende geluiden:

- De programma's zijn niet meer wat ze geweest zijn.
- Geschikte circusterreinen worden bebouwd.
- Clowns zijn vaak een zwak punt in het programma.

Circus 1892

TENTEN EN GEBOUWEN

Tenten zijn in het eerste deel van de periode 1892-1902 vooral in gebruik bij de kleinere circussen. Ze zijn vaak zeer klein en hebben meestal maar één mast of een z.g. galg. In advertenties worden ze wel eens te koop aangeboden. Vaak is dan sprake van een doorsnede van niet meer dan zo'n 16 meter.

In Duitsland zijn enkele duidelijke uitzonderingen te vinden. De middelgrote Duitse circussen E. Blumenfeld Wwe, Drexler-Lobe en Gebr. Lorch reizen met een chapiteau. Gebr. Lorch biedt in die tijd enkele malen een gebruikt 2-mast chapiteau van 30 bij 45 meter te koop aan, ook bruikbaar als 1-master van 30 meter.

Rond 1897 zijn er tekenen dat grotere en betere tenten beschikbaar komen. In 1898 gaat het grote Duitse circus Corty-Althoff over op chapiteau omdat de directie van mening is dat het spelen in grote houten gebouwen in middelgrote plaatsen niet meer lonend is. In 1901 worden de circussen Corty-Althoff en Gebr. Lorch genoemd als de grootste tentcircussen van Europa. Gesproken wordt van een capaciteit van 3000 personen. In 1904 biedt circus Corty-Althoff een gebruikte 2-mast tent van 42 meter te koop aan.

Grote circussen als Carré, Max Schumann, Sidoli en Rancy worden vermoedelijk pas in 1904 tentcircus. Ronde 4-masttenten komen pas in de jaren twintig beschikbaar.

Van de overgang bij circus Corty-Althoff wordt uitvoerig melding gemaakt. Bij andere circussen is het tijdstip meestal moeilijk vast te stellen. Hetzelfde probleem zal de latere onderzoeker ontmoeten als hij wil uitzoeken wanneer precies de grote Duitse circussen van onze tijd zijn overgeschakeld van trein- op wegtransport.

In een artikel uit 1902 wordt vastgesteld dat wat vroeger het houten circus was nu vaak de circustent is geworden.

De voorstellingen van de wat grotere circussen worden in de periode 1892-1902 in het algemeen in gebouwen gegeven.

In belangrijke plaatsen bestonden vaak speciale circusgebouwen. Soms waren theaters gemakkelijk tot circus om te bouwen. Vooral



in Italië is hiervan sprake. De circussen speelden dan niet op het toneel maar op het parterre gedeelte vóór het toneel. Ook maneges of hallen waren vaak geschikt om er met een circus te spelen.

Rond 1900 worden verschillende variété's gebouwd waarin ook circusvoorstellingen gegeven kunnen worden. Ook het omgekeerde gebeurde wel: een circusgebouw wordt dusdanig omgebouwd dat het ook geschikt wordt voor variété.

Zeer vaak maakten de grotere circussen gebruik van speciaal voor het gastspel gebouwde houten circusgebouwen. Deze gebouwen werden meestal van een timmerman-aannemer gehuurd. Na vertrek van het circus werden ze meestal weer afgebroken en werd het gebruikte materiaal verkocht. Soms had de aannemer blijkbaar toestemming zo'n gebouw nog wat te laten staan. In een dergelijk geval bood hij via een advertentie zijn gebouw te huur aan.

In advertenties waarin circusgebouwen – van hout of van steen – te huur worden aangeboden valt op dat niet alleen vermeld wordt hoeveel bezoekers het gebouw kan bevatten maar ook wat de stalcapaciteit is. Het aantal plaatsen in een gebouw is meestal zeer groot. Veel bezoekers zullen een voorstelling staande hebben gezien. De indruk bestaat dat destijds meestal slechts de helft van het aantal plaatsen zitplaatsen waren. Voor de vroegere chapiteaux zal trouwens hetzelfde gelden hebben.

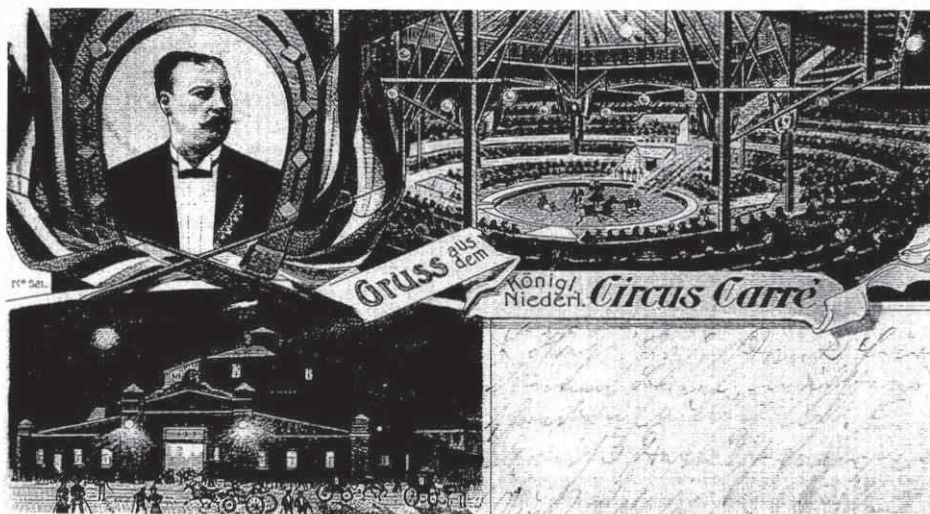
De houten gebouwen waren aanvankelijk nogal primitief, en zeer brandgevaarlijk, mede door het gebruik van gas of petroleumverlichting. Later wordt vaak de luxe van zo'n provisorisch gebouw genoemd. De uitdrukking „Bretter Circus” maakt plaats voor de term „Halbmassiver Circus”.

Bepaalde aannemers raken gespecialiseerd in de bouw van dergelijke gebouwen. Bekend waren ondermeer Langhein in Westelijk Duitsland en Bovyn in België.

Circus Carré heeft vermoedelijk in Nederland vaak gebruik gemaakt van 2 verplaatsbare kiosken. Ook het Oostenrijkse circus Pietrusinsky gebruikte wel een soort kiosk. Als een groter circus wegens bedrijfsbeëindiging zijn materiaal te koop aanbiedt is vrijwel nooit sprake van een tent. Wel van paarden en tuigen en van requisieten en kostuums voor pantomimes. Een enkele keer is sprake van een of meer pakwagens die waarschijnlijk gebruikt zullen zijn voor het transport van klein materiaal zoals tuigen en kostuums.

De circussen die in gebouwen speelden bleven in de regel minstens 4 tot 6 weken in een plaats. Een circus dat artiesten zoekt vermeldt dit wel eens vanwege ideale werkomstandigheden. Ook voor de directie wordt dit als ideaal beschouwd. De directie kan zich meer om het programma bekommeren omdat de organisatie minder eisen stelt.

De tentcircussen reizen sneller maar aanvankelijk vermoedelijk minder snel dan later het geval is. Een langer verblijf op een plaats brengt mee dat van het publiek verwacht wordt dat het meerdere malen het circus be-



zoekt. Het publiek doet dit ook omdat de programma's meestal dagelijks wisselen. Regelmatig geeft een recensent aan dat een bezoek aan meerdere voorstellingen nodig is om een goed beeld van het circus te krijgen. Niet alleen de grote circussen hebben een groot repertoire. Het kleinere Duitse circus Amanda Braun is in 1897 in staat 100 verschillende nummers te brengen waarvan er per voorstelling 15 worden vertoond. Het tegenwoordige circus Gruss draagt ook wat dit betreft terecht de naam cirque à L'ancienne. Ook dit circus is in staat met een groep huisartisten meerdere verschillende programma's te brengen. Net als tegenwoordig bij Gruss wordt van de vele huisartisten van een circus vaak alleen de voornaam genoemd. Dit bemoeilijkt onderzoek in hoge mate.

Het veelvuldig gebruik van gebouwen brengt mee dat de circussen zonder pauze zomer en winter kunnen doorspelen. De

kleinere tentcircussen spelen in de winter vaak in zalen.

Van een winterkwartier is niet vaak sprake. Middelgrote Duitse circussen die gebruik maken van een winterkwartier zijn de al eerder genoemde tentondernemingen E. Blumenfeld Wwe, Drexler-Lobe en Gebr. Lorch. Hun seizoen loopt slechts van april tot en

met september. Later wordt wat langer gereisd. Vanaf de winter 1900/01 gaat ook het grote circus Corty-Althoff in winterkwartier.

TRANSPORT

Voor het transport van een wat groter circus wordt in de regel de trein gebruikt. Een enkele keer geschiedt vervoer per schip. (G. Schumann in 1895 van Wenen naar Linz; Corty-Althoff in 1895 van Christiania naar Amsterdam.

H.H.J. Linssen ■

Naar gegevens uit het Duitse vakblad „Der Artist”:

Linksonder: houtgravure naar een tekening van Georg Koch uit 1896: de aankomst van een circus in Berlijn. Midden: op de markt van het Franse Fruges wordt een kleine circustent met een mast opgebouwd. Onder: het houten circus van Carré.

Foto: archief H.H.J. Linssen.

INSCHRIJVEN VOOR BOEK 'CIRCUSGALA ZONDER GLANS'

Met het lijvige boekwerk van 'Ome Piet' is de stichting APC in een stadium gekomen dat de oplage bepaald moet worden.

Het wordt een éénmalige uitgave van ruim 300 pagina's, A-4-formaat, mooi verzorgd en voorzien van ca. 100 illustraties.

Aan de 'Gala' gaat een inleiding vooraf over de circusfamilie Röber/Roberti; in feite zijn het twee boeken in één band.

De verhalen van Piet Verhulst bestrijken het tijdvak 1918-1936. Veel bekende circus-families en -figuren komen er in voor. Maar het zijn vooral de gewone dagelijkse gebeurtenissen op een smeuge manier gebracht die een duidelijk beeld geven van het leven vóór en vooral achter het gordijn bij een familiezaak uit die vooroorlogse tijd.

Velen hebben al laten weten geïnteresseerd te zijn. Om niemand teleur te moeten stellen ('op is op') vraagt de uitgever in Breda om vóór 31 maart a.s. f 55,- over te maken op girorekening nr. 4002142 òf bankrekening nr. 188948104 t.n.v. Stichting A Propos Circus, Mauritsstraat 8, 4811 EP Breda met vermelding: het gewenste aantal en de titel ('Circusgala').

Het boek zal op of om Hemelvaartsdag te Purmerend ten doop worden gehouden; zij die de kostprijs overgemaakt hebben kunnen het boek aldaar in ontvangst nemen. Over plaats en tijd volgt nader bericht. Voor eventuele toezending van het boek dient f 8,50 extra per boek gestort te worden. Het boek zal niet in de gewone boekhandel te koop zijn.

De kleine circussen zullen in de regel met paardentransport over de weg vervoerd zijn. Slechts enkele grotere circussen reisden over de weg. Engelse circussen als Pinder, Ginnett en Sanger doen het. Maar ook het Duitse circus E. Blumenfeld Wwe. tot het eind van de vorige eeuw. Deze circussen bezaten grote aantallen trekpaarden en bezochten veel eendags plaatsen.

Circustreinen van tentcircussen zullen vergelijkbaar zijn met die uit onze tijd. Ze zullen alleen wat korter geweest zijn omdat het aantal wagens van een circus kleiner geweest zal zijn als tegenwoordig. Voor het vervoer van artiesten en personeel had zo'n circustrein personenwagens.

De circustreinen van de circussen die in gebouwen speelden bestonden alleen uit personenwagens en uit gesloten wagens voor het vervoer van dieren en materiaal. Regelmatig worden aankomst en vertrek van deze circustreinen beschreven. Bij het publiek bestaat hiervoor grote belangstelling.

De extra trein van het middelgrote Duitse circus Kolzer bestond in 1893 uit 19 wagens. Die van het grote circus Albert Schumann in 1899 uit 42 wagens.

In 1895 wordt van het grote Duitse circus Busch vermeld dat 65 verhuiswagens nodig zijn om het materiaal naar het station te transporteren. Het materiaal zal vooral bestaan hebben uit requisieten van de grote pantomimes die circus Busch bracht.

REISGEBIED

Net als thans reizen de meeste circussen uit de periode 1892-1902 in hun eigen land of gebied. Soms wordt net als thans, vaak voor korte tijd, een aangrenzend land bezocht. Grote internationaal opererende ondernemingen zijn de Duitse circussen Busch, Corty-Althoff, Krembsen, Renz, Albert Schumann, Gotthold/Max Schumann en Wulff, het Nederlandse circus Carré en het Roemeense circus Sidoli.

Middelgrote circussen die vaak in het buitenland werken zijn Beketow, Gebr. Lorch uit Duitsland, Henry uit Oostenrijk, diverse Ginnetts en Sam Lockhart uit Engeland, uit Frankrijk Ducos, Lenka, Rancy en Vinella en uit Spanje Alegria.

Na 1900 lijkt de lust om in het buitenland te reizen wat af te nemen. Er zijn veel overeenkomsten met onze tijd te constateren:

België wordt overstroomd door buitenlandse circussen. Circussen uit Rusland en uit Scandinavië komen zelden buiten hun gebied.

Italiaanse circussen reizen vaak in landen rond het Oostelijk deel van de Middellandse Zee.

Buitenlandse circussen gaan zelden naar Engeland, Spaanse circussen komen meestal niet verder dan Zuid-Frankrijk.

Circussen uit het gebied Oostenrijk-Hongarije gaan maar zelden even de grens over.

Opvallend is dat bijna alle grote circussen slechts een beperkt aantal grotere plaatsen per jaar bezoeken. Hier denkt men het kapitaalcrachtige publiek te vinden.

Pas als de chapiteaux sneller reizen mogelijk maken worden ook middelgrote plaatsen door grotere circussen bezocht.



PROGRAMMA'S

In de jaren 1892-1902 zullen in „Der Artist” zo'n 6000 verschillende programmaoverzichten en -besprekingen gepubliceerd zijn. Van één circus uit één jaar vaak velen. Omdat de programma's regelmatig wisselen zijn die opgaven nooit hetzelfde.

Genoeg materiaal dus om de samenstelling van de programma's uitvoerig te analyseren. Hieronder echter alleen wat algemene indrukken.

Er is vrijwel geen circusprogramma te vinden zonder pantomime. Ze komen in onze tijd niet veel meer voor. Na de tweede wereldoorlog hebben vooral Franse circusser moderne versies gebracht: Bouglione, „La Perle du Bengale”, Gruss-Jeannet, „Ben Hur”, Rancy, „Feerie au Nepal” en „Tarass Boulba”.

De pantomimes van de kleinere circussen zullen zeer primitief geweest zijn. Die van de grote circussen waren groots opgezet. De Duitse circussen Renz en Busch waren beroemd om hun pantomimes. Ieder onderwerp was bruikbaar voor een pantomime. Vaak vormde een actuele gebeurtenis het onderwerp, zoals de boerenoorlog in Zuid-Afrika en het ingrijpen van de grote mogendheden in China.

Balletten waren bij een pantomime onmisbaar. Vaak zoeken de circusdirecties in advertenties danseressen. Het Oostenrijkse circus Hammerschmidt zocht er in 1899 5, het Roemeense circus Sidoli in 1898 30, circus Carré in 1898 50, circus Renz in 1895 100. Aan de pantomime „Persien” van circus Busch werken 500 personen mee, waaronder 150 danseressen.

Waterpantomimes komen ook veel voor. Ze zijn in 1892 nog niet zo lang in de mode. Zelfs het tentcircus Gebr. Lorch heeft er een, waarbij gebruik wordt gemaakt van 4 bas-

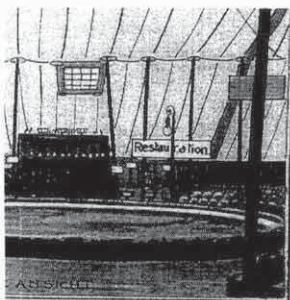


sinwagens. Ze zullen in hun oorspronkelijke vorm geleken hebben op die welke circus Knie nog enkele jaren geleden bracht. Later wordt een waterbassin vaak gebruikt tijdens een deel van een gewone pantomime. Nog later is vaak, zelfs bij tentcircussen, sprake van watergreppels die in gewone pantomimes een rol spelen. Een technisch probleem vormde, vooral bij een tentcircus, de afdekking van bassin of greppels gedurende de rest van de voorstelling. Circus Corty-Althoff verkrijgt in 1899 een patent op dit gebied.

Circus 1892-1902 (3)

In 1895 wordt gemeld dat in verband met de waterpantomimes de laatste jaren de kosmat vaak als pistebedekking gebruikt wordt. Bij circus Beketow trapte in 1900 een olifant door de bedekking van zo'n greppel, waarna de voorstelling moest worden afgebroken.

De regie van een grote pantomime moet voor een circusdirecteur een enorme opgave geweest zijn. De balletmeester was in de grotere circussen een belangrijk functionaris. Ook nummers met paarden vormen in de periode 1892-1902 een zeer belangrijk onderdeel van ieder circusprogramma: hogeschool, vrijheidsdressuur, ballerina te paard, jongleur te paard, salto mortalerijden, pas de deux, voltige, jockey, parforce, Romeinse spelen, komische rijnummers enz.



De grote Duitse circussen bezitten grote aantallen paarden, sommigen meer dan 200. Buiten Duitsland zijn de aantallen aanmerkelijk kleiner.

CUS CORTY-ALTHOFF



paarden is in 1892 nog niet zo lang in de mode. Oscar Carré is op dit gebied een voorman geweest.

In de regel is het de directeur van het circus die de vrijheidsdressuur of een deel ervan presenteert. Ernst Renz treedt nog kort voor zijn dood in 1892 zelf op. Z.g. „koffer” directeuren die alle nummers, ook de paardennummers, engageren komen niet veel voor. Op 5 maart 1892 presenteert circus Wulff in Brussel voor het eerst een carroussel van 50 paarden. Circus Busch heeft al enkele jaren eerder een dergelijk nummer gebracht eerst met 30 paarden, later met 40 paarden. Vanaf 1892 is bij veel circussen in en buiten Duitsland sprake van paardencarroussels. Naarmate het circus over meer paarden beschikt zijn meer paarden bij zo'n carroussel betrokken. Bij circus Busch is in 1895 sprake van 70 paarden. In 1897 zelfs van 100.

Bij de carroussels lopen de paarden rond op diverse etages. Door deskundigen wordt daarom alleen het idee en het effect geloofd, maar de dressuurwaarde niet hoog geacht. Z.g. „specialitäten” zijn net als nu in de circusprogramma's te vinden, maar beslist minder dan tegenwoordig. Onder de „specialitäten” vallen niet alleen allerlei vormen van acrobatiek maar ook nummers met roofdieren en met olifanten. Dit soort nummers is vaak maar kort in een circus geëngageerd en dient ter versterking van het huisprogramma tijdens een deel van een serie voorstellingen in een bepaalde plaats. Engagements in circussen worden afgewisseld met die in variété's.

De hierbij afgedrukte afbeeldingen stammen uit het archief van Herman Linssen.

Ook bij de nummers met paarden zijn bepaalde ontwikkelingen merkbaar. De vrijheidsdressuur met wat grotere groepen paarden is in 1892 nog niet zo lang in de mode. Oscar Carré is op dit gebied een voorman geweest. Circussen hebben slechts zelden eigen olifanten. Soms één voor een dressuur olifant met paard. Circus Busch heeft er 2 die vermoedelijk alleen in pantomimes worden gebruikt. Bekende nummers met 4 à 5 olifanten waren destijds van Ephr. Thompson, Sam en George Lockhard en Maximilian Brose.

Nummers met andere exotische dieren komen zelden voor. Circus Wulff heeft enige tijd een nummer van vier gedresseerde zebra's. Kleine dieren, als honden en apen, zijn meer te zien in variété's en in speciale theaters, dan in circusprogramma's.

Roofdierennummers komen vooral voor in de vele menagerieën die destijds bestonden. In circussen zijn ze minder te zien dan in variété's. In 1892 zijn er buiten de menagerieën slechts weinig te vinden: o.a. Wilhelm Philadelphia (leeuw te paard), Cooke (leeuw te paard), Mlle Senide, Julius Seeth en Manuel Veltran. Later komen ondermeer op Mlle Marguerite (1895), Comtesse de X (1895), Richard List (1897), Claire Heliot (1898), Richard Sawada (1899) en Tilly Bébé (1901).

Roofdierennummers worden nog vaak in kooiwagens gepresenteerd; de ronde kooi is pas kort in gebruik. In Berlijn is het tot de winter van 1903/04 verboden in gesloten gebouwen roofdieren te presenteren.

In veel circussen worden als onderdeel van het programma z.g. „Ringkämpfe” gebracht. Sterke mannen gaan met elkaar in gevecht en na een aantal voorstellingen ontstaat een winnaar uit de competitie.

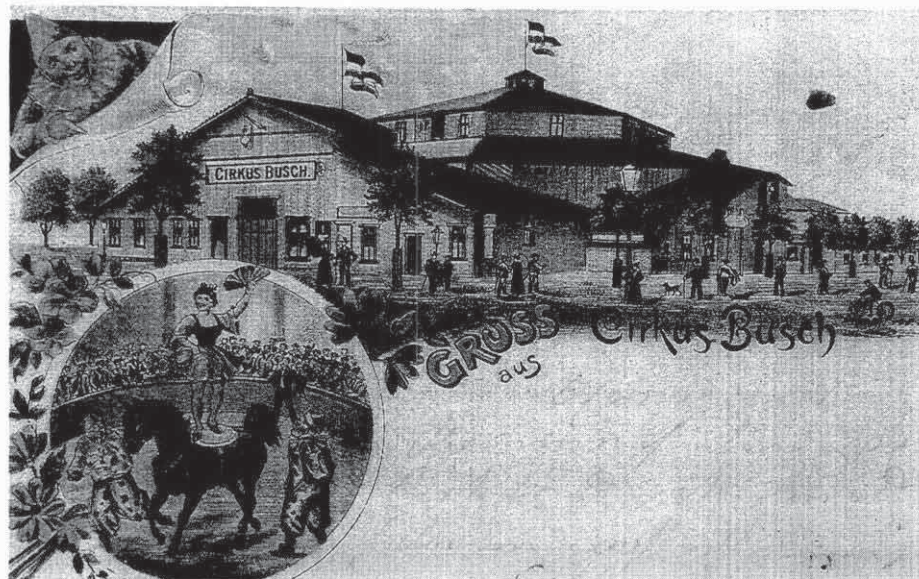
Waarschijnlijk onder invloed van circus Barnum & Bailey gaan na 1900 allerlei sensationnummers onderdeel uitmaken van circusprogramma's, zoals wielrennen op de steile wand en loopings met fietsen. Ook Russische zangers en dansers komen op als circusnummer.

Bij de kleine circussen wordt wel eens melding gemaakt van de verloting van een paard in de laatste voorstelling. Als de winnaar zijn paard in ontvangst wil nemen blijkt het een houten speelgoedpaard te zijn. Het Duitse circus Bauer krijgt in 1899 hiervoor een boete wegens bedrog.

VERSCHILLEN

De circusdirecties uit de jaren 1892-1902 zullen, net als die van onze tijd, zeker alle moeite hebben gedaan om hun programma's voor het publiek aantrekkelijk te maken en ze aan te passen aan de moderne tijd.

Net als nu werden ze geconfronteerd met recensenten die de vooruitgang een achteruitgang vinden. Hun opmerkingen zijn interessant om de programma's van zo'n 100 jaar geleden te kunnen vergelijken met die uit de periode die daarvoor lag. Hieronder een aantal van die opmerkingen:



- pantomimes en ballet horen niet in het circus thuis. Ze dringen het klassieke paardenwerk op de achtergrond;
- veel moderne hogeschoolrijdsters besteden meer aandacht aan hun kostuums en aan de tuigen van hun paard dan aan hun kostuums en aan de tuigen van hun paard dan aan hun werk (Thérèse Renz wordt als een gunstige uitzondering beschouwd);
- de sensatie wint het soms van de kwaliteit;
- de edele circuskunst maakt plaats voor schuim en klatergoud.

Verschillen met vroeger die geconstateerd worden zijn ondermeer:

- de vrijheidsdressuren werden vroeger gebracht met een zeer klein aantal paarden. Vaak slechts met een paard. Grote vrijheidsnummers waren onbekend.
- Veel soorten nummers met paarden zijn verdwenen (b.v. mimische rijdscènes) of komen veel minder voor (b.v. jongleurs te paard).
- Het paneau bestaat nog niet zo lang en biedt nieuwe mogelijkheden voor acrobatiek te paard.
- Antipode-nummers zijn uit de mode geraakt.
- Luchtacrobatiek bestaat nog niet lang.
- De acrobatische nummers zijn onder invloed van het variéte veel beter geworden.

Een aantal van de hierboven opgesomde bezwaren, zoals uitgebreide pantomimes en grote groepen paarden, betreft vooral de grote Duitse circussen. Kleinere circussen zijn net als in onze tijd oude tradities langer trouw gebleven.

CIRCUS EN VARIÉTÉ

In de periode 1892-1902 komt het variéte als vorm van amusement geweldig op. Overal in de wereld ontstaan nieuwe variéte-theaters. Circusegebouwen worden vaak geschikt gemaakt voor variéte. Circus Carré in Amsterdam in 1893.

Het variéte gaat niet alleen het circus maar ook het theater verdringen. In 1899 wordt geconstateerd dat dit nu in Wenen te gebeuren staat en dat dit al eerder in Engeland en in Berlijn heeft plaatsgevonden.

Het antwoord van de circussen op deze ontwikkeling is dat wordt overgegaan op chapeaux, waardoor ze sneller kunnen reizen dan vroeger het geval was en ze plaatsen kunnen bezoeken die vroeger voor een bezoek door een groter circus niet in aanmerking kwamen.

Dat het in het begin van de twintigste eeuw niet best gaat met de circussen blijkt wel uit het feit dat dan veel oude bekende ondernemingen verdwijnen. Als circus Wulff in 1907 failliet gaat, zijn van de vele grotere internationaal georiënteerde Duitse circussen uit de periode 1892-1902 alleen nog over: Busch, Albert Schumann, Max Schumann, Corty-Althoff en E. Blumenfeld Wwe. Maar net als thans nemen nieuwe circussen hun plaats in.

Aan het slot van dit artikel nog enkele losse opmerkingen.

- In 1901 geeft het Zweedse circus Bouvier een programmaboekje van 12 blz. uit. Dit wordt als iets zeer bijzonders beschouwd. De programma's bestonden in die tijd meestal alleen uit eenvoudige velletjes met een overzicht van wat in de betreffende voorstelling vertoond zou worden.

Ze werden vaak ontsierd door advertenties.

- Als circus Barnum & Bailey in 1901 een vrijkaart aanbiedt voor het uithangen van een raambiljet, wordt vermeld dat dit voorbeeld zeker nagevolgd zal worden.
- Ook voor middelgrote circussen is een strijkorkest aan te bevelen voor een blaasorkest.
- De piste in een circus heeft de bekende doorsnede van 13 meter. Maar in de kleinere circussen wordt vaak een piste van 9 meter gebruikt.
- De term „Circus-Variété” wordt in verschillende betekenissen gebruikt. Soms voor een gebouw dat zowel voor circus als voor variéte geschikt is (b.v. Rotterdam, Magdeburg). Soms voor een reizend variéte; het woord circus duidt dan op het reizen. Soms door een circus dat wil aangeven met de tijd mee te gaan en niet alleen „paardspel” te zijn.
- Ook het woord „circus” geeft wel eens aanleiding tot verwarring. Een artiest die aangeeft geëngageerd te zijn bij circus Carré kan bedoelen circus Carré of het gebouw in Amsterdam met variétevoorstellingen.
- Ook het begrip „Arena” wordt in verschillende betekenissen gebruikt. Soms

is het een variéte in de openlucht. Soms een onderneming van koorddansers op de hoge draad. Soms is het een tent-variéte.

- Sommige circusdirecteuren gebruiken hun voornaam als naam van hun circus. Jansly Blumengeld noemt zijn circus „B. Jansly”, Jules Goldkette noemt het „Jules”, Francois Goldkette „G. Francois”, Heinrich Koschke voert de naam „Henry”. Van die mode zijn meer voorbeelden aan te halen. Regelmatig wordt in „Der Artist” melding gemaakt van een optreden van een circus of van artiesten voor vorstelijke personen.

Zo gaf circus Carré op 26 april 1892 om 3 uur in Amsterdam een speciale voorstelling voor de Koninginnen Emma en Wilhelmina (toen 11 jaar oud) met gevolg. In verband met dergelijke voorstellingen is vaak sprake van een „bevel”. De beloning voor zo'n voorstelling zal niet in geld maar in de vorm van een onderscheiding of een cadeau zijn geschied.

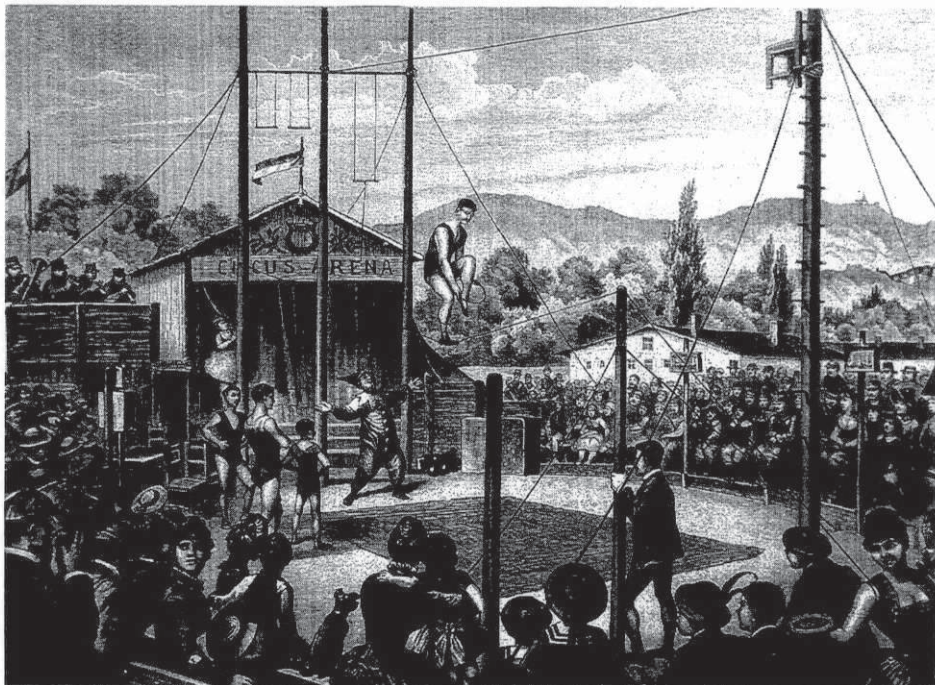
Hoewel „Der Artist” de lezer een enorme hoeveelheid informatie verschaft over de periode 1892-1902, blijven veel vragen onbeantwoord en worden nieuwe vragen opgevoerd. Verklaarbaar omdat het tijdschrift geschreven is als lektuur voor de tijdgenoot, die met bestaande situaties op de hoogte is, en niet voor de historicus van 100 jaar later. Duitse circussen zijn in dit artikel meer ter sprake gekomen dan die uit andere landen. De oorzaak daarvan is niet alleen het gegeven dat in het Duitse tijdschrift „Der Artist” de Duitse circussen in besprekingen uitgebreider aan de orde komen dan die uit andere landen, maar ook een gevolg van het feit dat Duitsland in de besproken periode het belangrijkste circusland ter wereld is.

H.H.J. Linssen ■

Naar gegevens uit het Duitse vakblad „Der Artist”.



Links een grote paardencarrousel in het circus Busch in Berlijn, een aquarel van Georg Koch uit 1897; onder een galavoorstelling in het openluchtcircus Arena; een houtgravure van Fritz Gareis uit 1888. De illustraties stammen uit het archief van Herman Linssen.



1892, 100 JAAR GELEDEN

In programmabeschrijvingen en -besprekingen, adreslijsten, advertenties en berichten uit jaargang 1892 van „der Artist” komen de namen van een kleine 200 verschillende circussen voor. Van 83 zijn een of meer programmabeschrijvingen en/of besprekingen te vinden. Van de anderen is op ander gebied soms genoeg, soms weinig informatie beschikbaar.

Per land of gebied thans een overzicht van de in 1892 gevonden circussen.

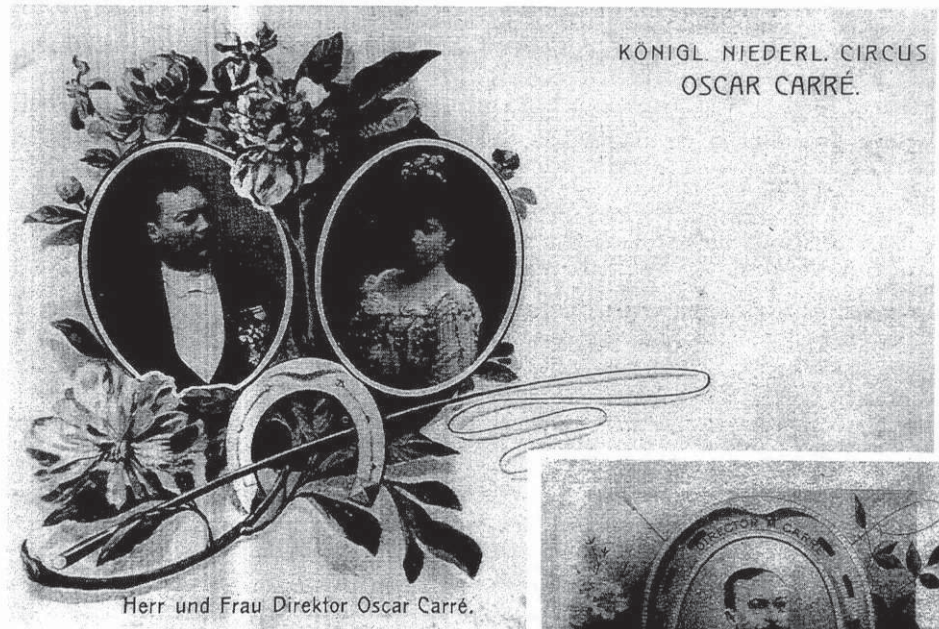
In latere artikelen over de periode 1892-1902 komen ze uitgebreider aan de orde. Het is mogelijk dat hier en daar de herkomst van een circus niet juist is aangegeven. Deze is niet altijd gemakkelijk te bepalen.

NEDERLAND

In 1892 reizen volgens „der Artist” de Nederlandse circussen Carré en S. Schuitenvoerder. Van Carré is veel informatie te vinden; van Schuitenvoerder alleen wat tourneegegevens. In 1902 komt alleen circus Carré nog voor.

Veel buitenlandse circussen bezochten in 1892 Nederland. Het Oostenrijkse circus Corradini geeft in januari Rotterdam en Den Haag aan als verblijfplaats. Het circus Belge van Fernando en Henrotte maakt in de zomer een rondreis langs diverse Nederlandse steden. Carl Hagenbeck geeft in augustus/september voorstellingen in Rotterdam en Amsterdam (in circus Carré). In Rotterdam zouden voorts nog in 1892 gespeeld hebben: circus Wulff in het voorjaar, circus Pierantoni in de zomer en circus Lenka aan het eind van het jaar. Het kleine Duitse circus Rudolf Mark geeft in de tweede helft van 1892 op in Nederland te reizen. In 1892 is in „der Artist” sprake van plannen voor de bouw van een circusgebouw in Rotterdam. Het wordt in 1893 gerealiseerd.

Circus 189



NEDERLAND

CIRCUS CARRÉ

Tourneegegevens

Circus Carré behoort in de periode 1892-1902 met een aantal grote Duitse zaken en het Roemeense circus Sidoli tot de belangrijkste internationaal georiënteerde Europese circusondernemingen. Het internationale karakter van circus Carré blijkt vooral uit de volgende waarschijnlijk volledige tourneelijst die aan de hand van gegevens uit „der Artist” kon worden samengesteld:

- 1891/92: Amsterdam;
- 1892: Utrecht, Zutphen, Den Haag (langdurig), Arnhem, Keulen (24 september–10 november);
- 1892/93: Amsterdam;
- 1893: Kassel, Keulen (10-22 juni). Den Haag (langdurig), Arnhem, Utrecht;
- 1893/94: Amsterdam;
- 1894: Elberfeld, Scheveningen, Keulen (8 september–18 oktober). Bremen (20 oktober–8 november), Groningen;
- 1894/95: Brussel (bij het Zuiderstation vanaf 1 december), Amsterdam;
- 1895: Utrecht, Duisburg, Scheveningen, Arnhem, Bremen, Rotterdam;
- 1895/96: Manchester;
- 1896: Birmingham, Londen (in Olympia), Belfast, Bristol;
- 1896/97: Manchester;
- 1897: Rotterdam, Antwerpen, Scheveningen;
- 1897/98 – 1898/99: wordt niet gespeeld;



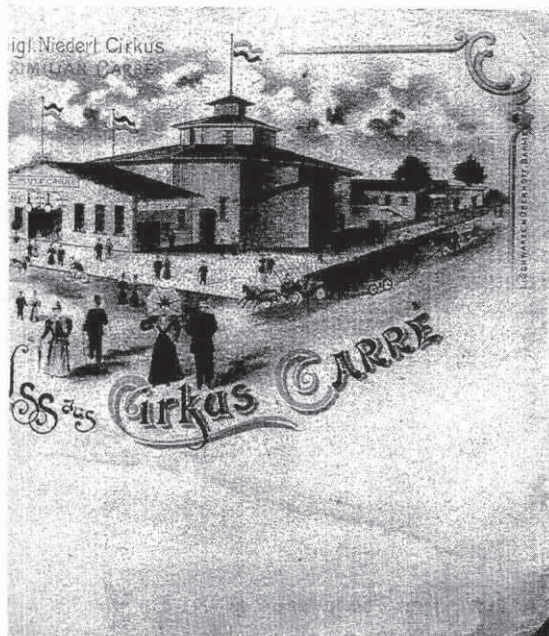
- 1899: Rotterdam, Utrecht, Düsseldorf (in houten gebouw van Langhein), Scheveningen, Arnhem (tot 1 oktober), Leeuwarden (vanaf 2 oktober), Bremen, Groningen;
- 1899/00: Amsterdam
- 1900: Boedapest (vanaf 28 april langdurig), München, Bremen (tot 14 november);
- 1900/01: Brussel (in cirque Royal), Gent (in Nouveau cirque);
- 1901: Den Bosch, Hannover (in speciaal gebouwd houten circus), Nijmegen, Haarlem, Arnhem, Münster, Bremen (tot 11 november);
- 1901/02: Christiania (Oslo), Stockholm (in circus Olympia);
- 1902: Stettin (in Centralhallen vanaf 19 april), Boedapest (langdurig), München (in circus Bavaria vanaf 9 september), Bremen, Leeuwarden;
- 1902/03: Amsterdam.

Dat circus Carré per jaar slechts een beperkt aantal plaatsen bezoekt is normaal voor een onderneming van dit formaat. Opvallend is

dat tussen 1894/95 en 1899/00 in Amsterdam geen voorstellingen gegeven worden. Dit zal verband houden met het feit dat Amsterdam juist in die periode een tweede circusgebouw, circus Arena, bezat, waar veel grote Duitse circussen speelden. Voorts valt op dat in de periode 1893-1902 blijkbaar slechts tien plaatsen in Nederland bezocht zijn. Vanaf 1904, als circus Carré met een chapiteau veel sneller reist, worden ook andere Nederlandse steden bespeeld. In Amsterdam geeft circus Carré natuurlijk steeds voorstellingen in het eigen gebouw. In Den Haag/Scheveningen blijkbaar in speciale houten gebouwen. In 1899 is sprake van ver-

Oort, die in de jaren 1951-1953 in „de Piste” zijn circusmemoires publiceerde (hij zal later nog vaker worden aangehaald), schrijft dat circus Carré vóór 1905 met twee tenten van hout reisde, die om de beurt gebruikt werden. Het zijn een soort kiosken geweest met een koffiekamer, kleedkamers en met een stal voor de paarden die in de voorstelling werkten; voor en na de voorstelling werden de paarden elders gestald. In de eerste 98 nummers van „der Artist”, uit de jaren 1883 tot 1886, zijn de volgende standplaatsen van circus Carré te vinden:

- 1883 (vanaf 25 augustus): Nijmegen, Amsterdam, Bremen;
- 1883/84: Keulen (7 november – 3 januari), Amsterdam, Gent;
- 1884: Utrecht, Duisburg, Arnhem, Zwolle (volgens van den Oort vanaf 24 juli), Leipzig, Groningen;
- 1884/85: Dresden, Praag (7 maart – 13 april in het Neustädter Theater);
- 1885: Münster, Den Haag, Antwerpen (ongeveer 5 maanden), Keulen, Krefeld, Bremen; soms in twee plaatsen tegelijk;
- 1885/86: Keulen, Krefeld, Hannover, Osnabrück (in een houten gebouw van 40 meter doorsnede);
- 1886: Utrecht, Nijmegen, Arnhem, Zwolle, Gouda, Keulen, Elberfeld, Bremen;
- 1886/87: Oldenburg, Münster, Mönchengladbach.



indruk gemaakt hebben. Nog in 1892 is meermalen sprake van gewonde artiesten, die maar langzaam herstellen en van acties tot schadevergoeding.

Directeur Oscar Carré (geboren in Halberstadt op 22 december 1846) blijft achter met vijf kinderen: Maximilian (geboren in Wenen op 26 september 1871), Adolf (geboren in Praag op 27 maart 1876 en overleden in Nijmegen op 17 maart 1903), Albert (geboren in Elberfeld op 12 oktober 1877), Kätchen (geboren in Amsterdam op 23 maart 1880) en Ernst (geboren op 21 januari 1889). Oscar Carré hertrouwt op 28 december 1892 in Sheffield met Ada Graham, die ook wel Ada Leon Smith genoemd wordt. Ada Graham is al in de winter 1891/92 bij circus Carré als rijdster werkzaam. In die tijd werkt bij circus Carré ook een groep met ikarische spelen onder leiding van Alfred Leon. Dit zou haar vader kunnen zijn. Haar broer is de jockey Alfred Leon die tot 1897 vaak op programma's van circus Carré te vinden is. Op 26 april 1894 viert Oscar Carré in Amsterdam zijn 25-jarig jubileum als circusdirecteur.

Op 2 juni 1897 sterft Ada Graham in Aken, 28 jaar oud. Dit overlijden is mogelijk voor Oscar Carré aanleiding geweest eind augustus 1897 in Scheveningen zijn circus op te heffen. Oscar Carré gaat wonen in zijn gebouw in Amsterdam en de oudste kinderen gaan in engagement bij hun oom Albert Salamonsky in Rusland.

Ook in „der Artist” wordt melding gemaakt van het interview met Oscar Carré, verschenen in een Amsterdamse krant, waarin deze verklaart zijn acht Trakener hengsten te hebben doodgeschoten. „Der Artist” wil dit verhaal pas geloven na een bevestiging. Het is beslist onjuist, want Maximilian Carré presenteert de bewuste paarden nog in Rusland.

Van de kinderen Carré zijn in de periode dat circus Carré niet reist, in „der Artist” volgende engagementen te vinden:

- 1897/98: Maximilian en Albert: circus Salamonsky Riga; Kätchen: circus Salamonsky Moskou;
- 1898: Maximilian, Albert en Kätchen: circus Salamonsky Königsberg (Duitsland); Albert en Adolf: circus Salamonsky Kowno en Wilna; Maximilian en Kätchen; cirque du Nord Kopenhagen, met meer dan 30 paarden;
- 1898/99: Albert en Adolf: circus Salamonsky Moskou; Maximilian en Kätchen: cirque du Nord Christiania (Oslo), Göteborg en Stockholm.

Oscar Carré is op 29 september 1897 voor de derde maal gehuwd met Edith Maud Adams (geboren in Londen op 3 oktober 1870). In de winter 1896/97 werkte zij bij circus Carré. Eerder onder meer bij circus Renz. Uit het derde huwelijk van Oscar Carré worden geboren Wilhelmine Victoria (in Amsterdam op 15 januari 1899) en Charles Oscar Wilhelm (15 juni 1900; overleden in Boedapest op 23 juli 1900).

H.H.J. Linssen ■

traging van de bouw door storm. Waar elders in Nederland gespeeld wordt is in „der Artist” nooit aangegeven.

Als echter circus Carré in 1897 tijdelijk wordt opgeheven, worden te koop aangeboden de „sinds jaren in Nederland gebruikte transportabele circustenten”. W. van den

De familie

Het spoorwegongeluk in Krichlengern van 22 mei 1891 – waarbij de extra trein van circus Carré in botsing kwam met een andere trein en waarbij verschillende doden vielen, onder wie de echtgenote van Oscar Carré, Amalia Salamonsky – moet destijds grote

(wordt vervolgd)

BELGIË

Een Belgisch circus uit 1892 is zeker het eerdergenoemde circus Belge van Fernando en Henrotte, dat toen vooral in Nederland reisde. Belgische ondernemingen uit dat jaar waren waarschijnlijk ook circus Cordini en circus Victoria. De laatste onderneming is alleen in het voorjaar in Gent te vinden. Geen van deze circussen bestaat nog in 1902.

Niet minder dan tien buitenlandse ondernemingen geven in 1892 aan in België te reizen:

Uit Duitsland: Busch (Brussel 1891/92 en 1892/93), Corty-Althoff (Gent voorjaar 1892), Albert Schumann (Brussel 1892/93) en Wulff (Brussel 1891/92);

Uit Frankrijk: Diter (gevonden in Mons, Brugge en Leuven), Lenka (gevonden in Antwerpen, Brussel, Doornik en Luik) en Pierantoni (gevonden in Gent, Luik en St. Niklaas);

Uit Engeland: Sam Lockhart (gevonden in Charleroi, Luik en Gent) en George Pinder;

Uit Oostenrijk: Corradini, die voorjaar 1892 aangeeft in Leuven en Brussel te spelen.

Op 10 juli 1892 wordt in „der Artist” aangekondigd dat op 1 oktober 1892 het nieuwe stedelijk circus van Verviers zal worden geopend.

In Luik spelen in het najaar van 1892 drie circussen in dezelfde periode. In Brussel en Gent is het normaal dat in het hoofdseizoen twee circussen tegelijk hun voorstellingen geven.

DUITSLAND

Het enige buitenlandse circus dat in 1892 opgeeft in Duitsland te reizen is Carré, die in het najaar Keulen bezoekt.

Grote en middelgrote Duitse ondernemingen waarvan veel informatie ter beschikking staat, waren in 1892:

- * E. Blumenfeld Wwe
- * Busch
- * Corty-Althoff
- * Drexler-Lobe
- Carl Hagenbeck's Zoölogischer Circus
- Herzog
- Hippodrome Berlijn
- Capitän James
- * Kolter-Malmström
- Kolzer
- * August Krembsier
- * Gebr. Lorch
- Renz
- * Albert Schumann

Maximilian Carré trouwt op 1 mei 1898 met Maud Letitia Duffield (geboren in Yarmouth op 20 augustus 1874). Zij wordt ook wel Maud Rocher genoemd. Onder die naam werkte ze bij circus Salamonsky in Moskou en Riga winter 1897/98. Vermoedelijk was ze in 1893 bij circus Carré. Maximilian heeft een zoon Oscar (geboren in Arnhem op 2 oktober 1899).

Albert Carré trouwt met Lola Schumann, een pleegdochter van Gustav Schumann (geboren in St. Petersburg op 28 maart 1879). Lola Schumann treedt vanaf het najaar van 1899 op bij circus Carré. Daarvoor in allerlei andere circussen. Het huwelijk zal in 1902 hebben plaatsgevonden, want in dat jaar heet ze Lola Carré. Zoon Henri Gustav wordt op 30 januari 1904 in Turijn geboren. (Een aantal van bovenstaande geboorteplaatsen en -data is overgenomen uit een artikel, gepubliceerd in „der Artist” van 1 mei 1904 naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van circus Carré; ze zijn mogelijk ten dele onjuist).

In het voorjaar van 1899 gaat circus Carré opnieuw op reis, niet als circus Oscar Carré maar als circus Maximilian Carré. Deze naam blijft behouden tot in het zomerseizoen van 1900. Oscar Carré zal zich achter de schermen in toenemende mate met het circus zijn gaan bemoeien. In 1900 treedt hij zo nu en dan weer op. Voorjaar 1899 zijn Albert, Adolf en Kätchen Carré weer in het familiecircus teruggekeerd.

In de zomer van 1899 koopt circus Carré paarden, de pantomime „Congo” en enig materiaal van het dan definitief opgeheven circus Renz.

Tijdens het winterseizoen 1900/01 in Brussel draagt het circus weer de naam Oscar Carré (behalve in de voorreclame).

Gebouwen

Op het vaste gebouw in Amsterdam zal nader worden ingegaan als later de Nederlandse circusgebouwen besproken worden.

Behalve in Amsterdam had circus Carré ook een stenen circusgebouw aan de Gertrudenstrasse in Keulen. In de periode 1892-1902 speelt circus Carré er alleen in het najaar van 1892, in de zomer van 1893 en in het najaar van 1894. Albert Schumann geeft er voorjaar 1898 circusvoorstellingen. Het gebouw werd op 1 november 1879 met circusvoorstellingen geopend. Het heette destijds circus Carré en werd ook voor andere voorstellingen gebruikt. Vanaf 1 november 1886 is in het gebouw het eerste variété van Keulen gevestigd en gaat het de naam „Reichshallen-Theater” dragen. Zo nu en dan maakt variété plaats voor circus.

Van 1879 tot 1894 bespeelt circus Carré bijna ieder jaar het gebouw in Keulen; vaak in het najaar. Het circus is er dan gemiddeld zo'n zes weken. Tussen 1882 en 1889 wordt het ook aan andere circussen verhuurd. Drie maal aan circus Corty-Althoff, twee maal

Circus 1892

Koninklijk Nederl. Circus, - Amsterdam.

Directie: OSCAR CARRÉ.

CARL HAGENBECK'S
ZOOLOGISCHE CIRCUS

Zondag 9 October

**ONHERROEPELIJKE
AFSCHEIDS-VOORSTELLING**

TEGEN
verminderde prijzen.

O. a. Optreden van den beroemden dressuur

HEINRICH MEHRMANN

met meer dan 20 gedresseerde wilde dieren.

Leeuwen en Tijgers als VELOCIPEDISTEN.

KONINGSTIJGER op een rollenden ROGEL.

Steeple-chase van Honden over Leeuwen en Tijgers enz. enz.

De Origineele Russische Clown Mr. J. M. BEKETOW.

met zijn gedresseerde Paarden.
Mr. WILLIAM, met zijn Olifant „Toby”, 2 Paarden en
2 Ulmer Doggen.

Miss NOLA DAMAJANTE, Slangenbezweerster.

Kaptein WESTON, met zijn gedress. Zeehonden.

La belle Miss ADA, Cirque en Miniature, prachtige gedresseerde Reeshonden
en z. enz.

PRIJZEN DER PLAATSEN:

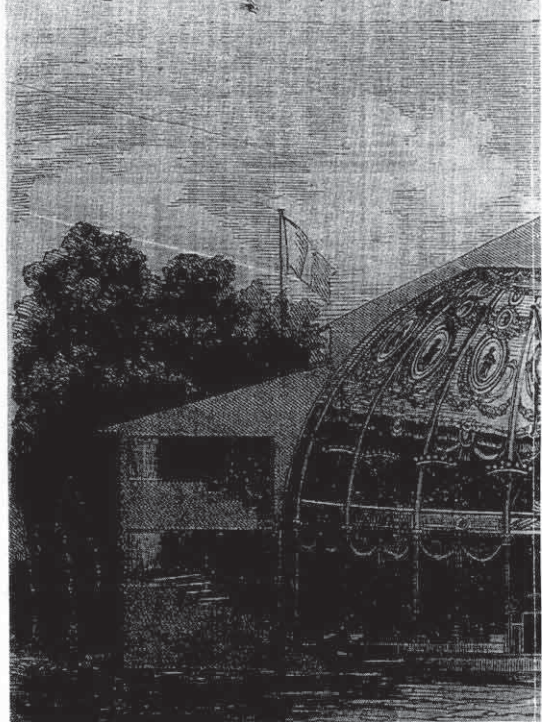
Loge f 1.50. Eerste Rang f 1.— Klapstelen f 1.—

Tweede Rang 60 Cents. Galerij 40 Cents.

Aanvang 8 uur. Bureau geopend 7 uur.

Plaatsen te koop tot dagte van 10 uur 's ochtts van 7 uur 's ochtts tot 11 uur 's ochtts. (Lage 22 uur.)

Innere Ansicht des König



aan circus Herzog en een maal aan circus Wulff en aan circus Krembsers. Ook deze circussen werken er gemiddeld zo'n zes weken.

De laatste circussen die het gebouw bespelen zijn Beketow voorjaar 1903 en Hollands mei/juni 1905.

In 1902 wordt het gebouw door Oscar Carré verkocht. Het blijft tot de verwoesting tijdens de tweede wereldoorlog theater; de laatste jaren onder de naam "Apollo-Theater".

Aanvankelijk had het gebouw 3000 plaatsen en een stal voor 100 paarden. Na diverse verbouwingen waren er 1900 zitplaatsen die comfortabeler geweest zullen zijn dan de 3000 plaatsen van 1879.

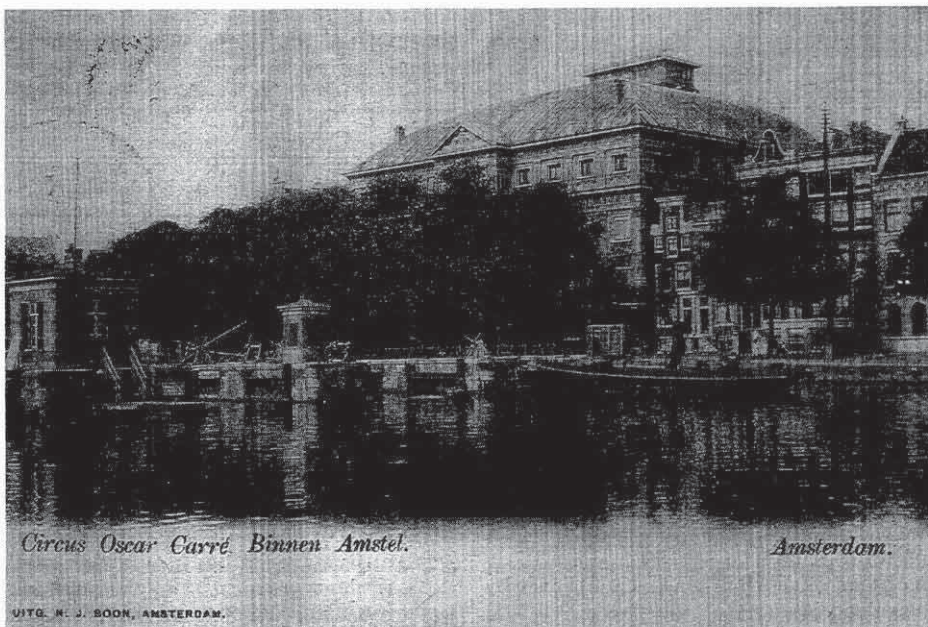
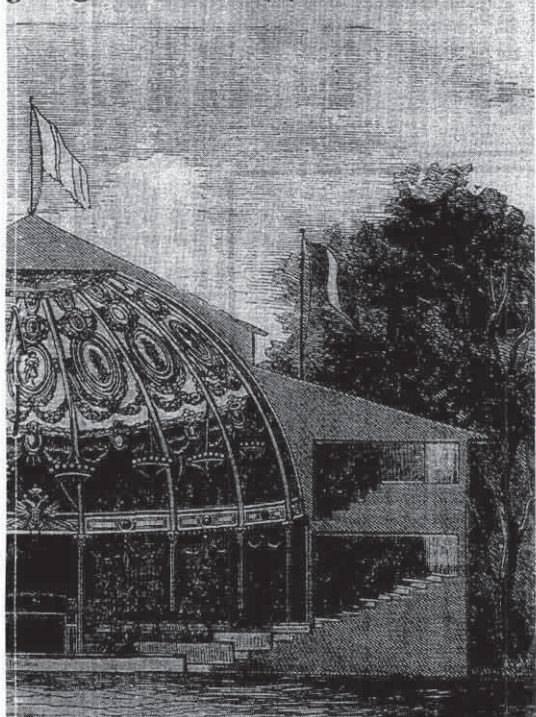
Op de plaats waar vroeger circus Carré stond en op de aangrenzende terreinen bevindt zich thans een bankgebouw. In een aantal artikelen in het tijdschrift van die bank, die Bob Schelfhout ter beschikking stelde, zijn historische gegevens over het Keulse circusgebouw te vinden. Een aantal is in dit artikel verwerkt.

Oscar Carré had ook enige tijd een houten gebouw in de Prater in Wenen. Het werd in gebruik genomen in 1873, ter gelegenheid van een wereldtentoonstelling. In een krantenartikel uit dat jaar worden gegevens over het gebouw vermeld. Het had een doorsnede van 45 meter en een hoogte van 24 meter.

Hiernaast: Een affiche van Carl Hagenbeck's Zoölogische Circus in het Circus Carré in Amsterdam uit 1892. (archief H.H.J. Linssen).

Hieronder: Een houtgravure uit 1973 van het circus Carré in Wenen. (archief H.H.J. Linssen).

gl. Nīderlāndīshen Circus,



Het circus Carré aan de Amstel in Amsterdam; een ansichtkaart uit 1902. (collectie H.H.J. Linssen).

Er was plaats voor 4000 personen en voor 80 paarden. Het gebouw had gasverlichting. De artiesten konden gebruik maken van een woongebouw bij het circus met 80 kamers. Voor de directie bevonden zich woonkamers in de voorbouw. Hier was ook een Konditorei en een Büffet.

Op 10 mei 1884 meldt „der Artist” de sloop van het gebouw.

Programma's

In „der Artist” zijn tussen 1892 en 1902 meer dan 100 programmaoverzichten en programmabesprekingen van circus Carré te vinden. Veel bekende en onbekende artiesten komen op de programma's voor. Tot de bekenden behoren de Gebroeders Fratellini (1894-1896), Jean Houcke en zijn broers (1899-1902) en clown Busto (schoonvader van Charlie Rivel, vanaf 1899). Ook bij circus Carré komen tot 1902 veel verschillende pantomimes met ballet op de programma's voor. In de winter van 1894/95 een waterpantomime. In 1902 is sprake van een watergreppel bij een pantomime. De leden van de familie Carré, Oscar, zijn kinderen en hun echtgenoten beperken zich tot het werken met paarden.

Oscar Carré treedt alleen in 1901 op als hogeschoolrijder. Verder steeds met vrijheidsdressuren; tot 1897 en vanaf 1900. Ook Oscar Carré doet mee met de mode van de paardencarroussels. Winter 1891/92 bestaat die uit 40 paarden; in de winter 1895/96 is sprake van 50 paarden. Ook de echtgenoten van Oscar Carré presenteren vrijheidsdressuren. Ada Graham tot in mei 1897, kort voor haar dood. Edith Adams rijdt samen met Oscar de hogeschool in 1901.

Maximilian Carré komt vanaf begin 1892 op de programma's van circus Carré voor. Meestal met vrijheidsdressuren. Hij rijdt ook hogeschool en treedt ook wel op als jongleur te paard. Maximilian wordt ook wel genoemd als arrangeur van muziek voor pantomimes en één maal als kapelmeester. Ook zijn echtgenote treedt wel eens met een vrijheidsdressuur op.

Ook Adolf Carré is vanaf 1892 regelmatig in programma's van circus Carré te vinden, als jockey, met Romeinse post, met hogeschool of met vrijheidsdressuur.

Albert Carré komt in programma's voor vanaf winter 1893/94 met hogeschool en vrijheidsdressuur, als jongleur te paard en ook wel als matroos in een mimische scène te paard. In 1902 brengt hij een nummer met paarden en honden. Lola Carré-Schumann werkt als „Stekend-reiterin”.

Kätchen Carré is vanaf winter 1892/93 vaak als hogeschoolrijdster werkzaam. Ook een enkele maal als panneaurijdster.

Zowel Albert als Kätchen zijn al vóór 1892 opgetreden. Dat het paard in de programma's van circus Carré de hoofdrol speelt, blijkt wel uit het feit dat, hoewel de familie Carré 6 tot 8 personen beschikbaar heeft voor werk met paarden, daarnaast nog allerlei specialisten op dit gebied voor kortere of langere tijd geëngageerd worden.

Roofdierennummers komen van 1892 tot 1902 zelden voor op programma's van circus Carré; nummers met olifanten nooit.

H.H.J. Linssen ■

(wordt vervolgd)

DUITSLAND

- * Gotthold Schumann
- * Ed Wulff

Minder tot weinig informatie is te vinden van de volgende waarschijnlijk kleinere circussen:

- * Wilhelm Althoff
- * Bauer
- * Belli
- Blennow
- * Leopold Blumenfeld
- S. Blumenfeld
- Blumenfeld & Goldkette;
- Börno
- * Amanda Braun
- * Bügler
- Leonard Ernest
- Ewald & Götz
- Goldkette
- August Goudschmidt
- * Grasmück
- W. Immans
- B. Jansly
- * Charles Klapproth
- * Kossmayer
- E. Labersweiler-Lawerliell
- * Rudolf Mark
- A. Marko
- Newsome & Wheal
- Mark van Oss
- Philippi
- * Robert Röber
- * Strassburger
- Strassburger & Kossmayer
- (theater) Antonio Wallenda
- Hugo Winkler
- Lorenz Wulff

De met * aangegeven ondernemingen worden nog in 1902 als bestaand aangegeven.

Uit geen ander land worden zoveel circussen vermeld als uit Duitsland. Waarschijnlijk een gevolg van het feit dat „der Artist” een Duits blad is. Kleine Duitse circussen zullen in een Duits blad eerder vermeld worden dan kleine circussen uit andere landen.

De grootste Duitse circussen zijn in 1892 zeer reislustig. Behalve Renz zijn ze allemaal meestal langdurig in het buitenland te vinden.

Enkele zeer grote Duitse circussen leggen in 1892 grote afstanden af.

Busch: Brussel-Hamburg-München-Wenen-Leipzig-Brussel;

Albert Schumann: Praag-Boekarest-Wenen-Brussel-Berlijn;

Wulff: Brussel-Rotterdam-Boedapest-Münster-Londen.

Op 6 januari 1892 sterft in Darmstadt, 70 jaar oud, circusdirecteur Wilhelm Althoff sr. Hij is de grootvader van Menne Althoff en de overgrootvader van Margot en Bruno Edwards.

Ernst Renz, de stichter van circus Renz, sterft in Berlijn op 3 april 1892, 78 jaar oud. Zijn grote verdienste is geweest dat hij het Duitse circus op een hoog sociaal niveau heeft gebracht. Dat hij later van zijn circus meer een pantomimetheater heeft gemaakt, wordt hem bij zijn overlijden graag vergeven.

Op 14 oktober 1892 sterft M. Blumenfeld, 46 jaar oud. Hij is directeur van circus Blumenfeld & Goldkette.

Op 27 juli 1892 opent Carl Hagenbeck het circusgebouw van Stuttgart. Een houten gebouw dat tot 1916 bestaat.

ANDERE NEDERLANDSE CIRCUSSEN

Circus de Boecop

Jonkheer Brantsen van Rhederoord geeft in 1902, in een speciaal gebouwd circus met 600 plaatsen op zijn buiten in De Steeg, voorstellingen voor liefdadige doeleinden. In „der Artist” zijn twee programma’s gepubliceerd. Naast „vrijheidsdressuren door den directeur” treden onder meer op de bekende gezusters Sérieuse.

In 1904 en volgende jaren is vaak sprake van dit circus dat dan geen amateurcircus meer is en reist onder de naam „Hollandais” met als directeur Jules Durandsen (of begin 1904 Jules Durand), kennelijk de artiestennaam van Jonkheer Brantsen. Het winterkwartier blijft in De Steeg.

In een lijst van circussen gepubliceerd in „Das Programm” van 30 augustus 1903 komt een circus Durand voor met als verblijfplaats Arnhem. Mogelijk heeft het circus hier toen gespeeld. Waarschijnlijker is dat De Steeg (bij Arnhem) is bedoeld.

In „de Piste” van april 1957 is een artikel aan dit circus gewijd.

Circus Rudolf Kinsbergen

komt van 1898 tot 1902 voor in de adreslijst van „der Artist”; steeds met de toevoeging, „circus en miniature, reist in Holland”.

Een programma-overzicht komt voor in „der Artist” van 6 april 1902, waarbij Winschoten als verblijfplaats wordt aangegeven (Winschoten zou ook een vast adres kunnen zijn). De onderneming wordt dan genoemd Circus-Variété, Dir. R. v. Kinsbergen. De eerste artiest die vermeld wordt is Prof. Boltini, prestidigateur. Verder staan op het programma 3 clowns, een pantomime en diverse nummers met paarden/honden, gepresenteerd door de Heer Rudolph, Madame Rudolph, de jonge juffrouw Jeanette, de Heer van Kinsbergen en Madame van Kinsbergen.

Circus E. Renz

bestaat alleen in 1901. In „der Artist” worden als verblijfplaatsen opgegeven: Enschede, Dordrecht (vanaf 3 juni) en Den Haag. Het circus wordt geëxploiteerd door een N.V. met als directeur A. Hartog Azn, die we later nog tegen zullen komen bij circus Arena in Amsterdam en bij de circusgebouwen in Rotterdam, Den Haag en Zandvoort. Ernst Renz jr. kleinzoon van de grote Ernst Renz, die van 1897 tot 1899 het Duitse circus Renz heeft voortgezet, was als artiest geëngageerd. In een advertentie gedateerd 16 juli 1901 maakt Ernst Renz bekend dat hij de samenwerking met Hartog heeft verbroken en dat deze niet langer gerechtigd is de naam E. Renz te gebruiken.

De twee programma’s die van het circus in „der Artist” gepubliceerd zijn, zien er goed uit.



Circus Robinson

Van dit circus zijn in „der Artist” uitgebreide tourneegegevens te vinden van 1893/94 tot 1895. Twee programma-overzichten zijn opgenomen in 1893/94 en twee in 1895. In oktober 1895 wordt het faillissement vermeld. Als verblijfplaatsen geeft het circus op:

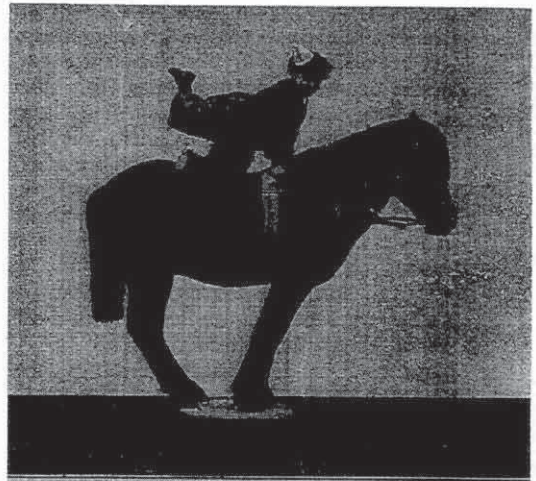
1893/94: Zwolle, Zutphen, Tilburg, Leiden, Utrecht, Den Haag, Rotterdam;

1894: Deventer, Assen, Drachten, Hoogezand, Veendam, Stadskanaal, Zwolle, Zaandam, Gouda, Weesp, Wageningen;

1894/95: Hilversum, Nijmegen, Maastricht, Roermond, Venlo, Dordrecht, Gorinchem;

1895: Arnhem, Almelo, Hengelo, Gouda, Schiedam, Zwolle, Sneek, Hoogezand.

In de programma-overzichten is steeds sprake van vrijheidsdressuren gepresenteerd door de directeur.



DE CLOWN JEANETTE.
Groot succes.



GROETEN VAN HET CIRCUS JACQUES EN RUDOLPH.

1892-1902 (6)

Nergens wordt aangegeven wie dit is. Misschien was het Oscar Robinson, die in 1885 in Rusland een circus sticht dat aanvankelijk de naam „Cirque Hollande” draagt. Dit circus speelt vaak in Finland. In 1893 worden in Zweden, Noorwegen en Denemarken bezocht. Daarna bestaat het circus kennelijk niet meer. Vanaf de winter 1897/98 komt de naam van Oscar Robinson weer voor en wel bij het Russische circus Nikitin. Hij is daar dan dresseur, hogeschoolrijder en regisseur. De van circus Robinson in Nederland gepubliceerde programma's maken een degelijke indruk.

Over het optreden in Roermond schrijft de plaatselijke „Maas- en Roerbode” vijf maal. Het circus speelde daar van 2 tot 11 januari 1895 in de zaal der Koninklijke Harmonie. Dat het circus voorstellingen geeft in een zaal en niet in een tent, blijkt voor Roermond iets bijzonders. Er wordt met verschillende programma's met wisselend succes gewerkt. Het gezelschap laat in Roermond een goede indruk achter. De daar gepresenteerde programma's maken een nogal eenvoudige indruk.

W. van den Oort maakt in zijn circuscumemories, gepubliceerd in „De Piste” tussen 1951 en 1953, ook enkele malen melding van circus Robinson. Voor Zwolle vermeldt hij terecht november 1893 (in de grote zaal van de Buiten-Sociëteit), 1894 en 1895 (beide malen met een tent).

Circus Robinson

In december 1902 meldt de atleet W. Christ Robinson in „der Artist” dat hij met een eigen circus in Nederland reist. Wageningen wordt erbij aangegeven.

In 1904 komt dit circus nog in Nederland voor.

Circus Rudolph en Jacques Frères

Van dit circus is in „der Artist” het een en ander te vinden van 1900 tot 1902, meestal met de toevoeging „Cirque miniature”. Nog in 1904 wordt het circus vermeld.

Eind 1900 worden de verblijfplaatsen Woerden en Gorinchem aangegeven en in 1902 Winschoten (vast adres?) en Leeuwarden. Verder wordt alleen een adres in Amsterdam vermeld.

In 1904 is in „der Artist” te vinden dat de directie van het circus wordt gevoerd door de gebroeders Kinsbergen. Volgens Van den Oort in zijn circuscumemories bestaat de directie echter uit Rudolf Kinsbergen en Jacques Schuitenvoerder, die gehuwd is met een zuster van Rudolf. Dit zal juist zijn. Rudolf Kinsbergen zal mogelijk soms alleen, soms met Schuitenvoerder gereisd hebben.

Jacques Schuitenvoerder was lang verbonden aan circus Carré. Vanaf 1892 komt zijn naam niet meer op de programma's van circus Carré voor. „Der Artist” vermeldt van hem in 1894 dat hij op 1 september aan de Amstel 14 in Amsterdam het „café du cirque” zal openen en op 3 mei 1896 dat hij



De illustraties op deze pagina stammen uit het archief van H.H.J. Linssen.

zijn café wil opgeven en weer de wereld in wil trekken. In 1897 treedt hij op in het Duitse circus Leo als dronken Hollandse boer te paard.

In „der Artist” komen drie programmabeschrijvingen van circus Rudolph en Jacques voor; één eind 1900 en twee in 1902. Op de programma's staan enkele nummers die in 1902 ook op het programma van circus Kinsbergen voorkomen. De programma's zijn echter veel uitgebreider dan die van Kinsbergen.

In 1902 wordt kennelijk (soms?) samengewerkt met het Duitse circus van Carl en Rudolf Blumenfeld. Er is wel eens sprake van circus Jacques, Rudolphe en Blumenfeld of van circus Kinsbergen en Karl Blumenfeld.

Circus S. Schuitenvoerder

Wordt in „der Artist” in 1892 in de lijst van circussen vermeld. Als verblijfplaats zijn aangegeven in de eerste zeven maanden: IJsselstein, Doorn en Arnhem; daarna alleen: reist in Nederland.

S. Schuitenvoerder zal de vader van Jacques Schuitenvoerder zijn.

De oudste nummers van „der Artist” uit de jaren 1883 tot 1886 bevatten veel tourneegegevens van circus S. Schuitenvoerder:

- 1883/84: Wijk bij Duurstede, Venlo;
 1884: Dordrecht, Schiedam, Gouda, Rotterdam, Delft, Aalsmeer, De Rijp, Amersfoort;
 1884/85: Gorinchem, IJsselstein, Loenen, Abcoude, Breukelen;

1885: Wijhe, Meppel, Assen, Winschoten, Harlingen, Leeuwarden, Bolsward, Workum, Joure, Deersum, Gorredijk;

1885/86: Kollum, Grijskerk, Warfum, Appingedam, Delfzijl, Hoogezand;

1886: Meppel, Kampen, Enkhuizen, Boskoop, Maassluis, Leiden, Rotterdam, Zaandam, de Rijp, Edam, Woerden;

1886/87: Vianen, Apeldoorn

In „der Artist” van 25 november 1883 en van 10 september 1884 biedt Simon Schuitenvoerder in advertenties zijn circus te koop aan, omdat hij zich wil terugtrekken. Te koop zijn een tent met houten wanden en een linnen dak, in één dag op te zetten, 5 panneaupaarden, 6 pony's en een varken. Van wagens is geen sprake.

Topnummer van de programma's vanaf 1884 is dat van zes in vrijheid gedresseerde eenden.

Van den Oort schrijft in zijn circuscumemories ook over circus Cohen dat nog in 1893 zou hebben bestaan. In „der Artist” komt dit circus niet voor. Circus Cohen zou volgens Van den Oort tot 1889 hebben samengewerkt met Blanus.

Van Leon Blanus meldt „der Artist” dat hij op 16 juni 1902 in Hilversum, 51 jaar oud, sterft na een ongeluk met een paard in circus Kinsbergen en Karl Blumenfeld op 15 juni. Hij laat een echtgenote en vier kinderen achter. Hij zou behalve met Cohen ook hebben samengewerkt met Schuitenvoerder en ook een eigen circus hebben gehad.

In de jaren 1883 tot 1886 is in „der Artist” twee maal kort sprake van circus (H.) Blanus, in 1884 en 1886.

Het Duitse circus van Mark van Oss noemt zich wel „Niederländischer Circus”. Mark van Oss is Nederlander en de vader van de later bekende artiest Adolphi van Oss. Ook leden van de familie Goutsmidt (op verschillende manieren geschreven) noemen hun circussen wel „Niederländischer Circus”. Ook hier moeten banden met Nederland zijn.

In „der Artist” komt een enkele maal de naam voor van B.M. Zuikerberg, circusagent in Winschoten. Hij organiseert blijkbaar tournees in Nederland voor kleinere buitenlandse circussen; mogelijk ook voor Nederlandse circussen.

De naam Zuikerberg is ook verbonden aan het kermisblad „de Komeet” dat vanaf 1900 verschijnt. In oude jaargangen van dit tijdschrift zal zeker veel te vinden zijn over de kleinere Nederlandse circussen, die immers vaak de kermissen bezochten. Mogelijk beschikt een Nederlandse bibliotheek over die oude jaargangen.

H.H.J. Linssen ■

(wordt vervolgd)

Circus 1892-1902 (7)

CIRCUSGEBOUWEN IN NEDERLAND

Circus Carré Amsterdam

Wanneer circus Carré in de periode 1892-1902 het eigen gebouw in Amsterdam bespeelde, is al eerder aangegeven. Ook andere circussen gaven hier in die periode voorstellingen:

Carl Hagenbeck najaar 1892;

Wulff voorjaar 1896;

Albert Schumann begin 1898.

De stal van Carré is te klein voor de grote hoeveelheid paarden die circus Wulff in 1896 meebrengt. Ze worden gedeeltelijk ondergebracht in circus Arena, waar circus Corty Althoff dan voorstellingen geeft. Over de variétévoorstellingen die tussen 1892 en 1902 in Carré gegeven werden, geeft het boek '100 jaar Carré' zeer veel informatie. Daarom hier slechts enkele opmerkingen over wat daarover in 'der Artist' te vinden is. Wat opvalt in het boek '100 jaar Carré' is, dat het gebouw tot het najaar van 1893 alleen gebruikt wordt voor circusvoorstellingen. De rest van het jaar is Carré gesloten. 'Der Artist' meldt op 20 augustus 1893 dat het gebouw door Baumeister Lejeune uit Keulen is omgebouwd naar het voorbeeld van het 'Reichshallen-Theater' in Keulen, in verband met variétéprogramma's, die er vanaf 2 september 1893 door Frits van Haarlem gegeven zullen worden. Oscar Carré is blijkbaar zelf ook betrokken bij variétéprogramma's, die later in Carré gegeven worden. Voor de variétévoorstellingen vanaf 25 augustus 1894 zoekt hij artiesten. Offerten moeten worden gedaan aan zijn artistiek directeur Hugo Lorenz. De naam van Oscar Carré duikt opnieuw op in 1898. Dan wordt in 'der Artist' medegedeeld dat vanaf 16 juni 1898 Hugo Lorenz geen leider meer is van het variététheater in Carré en dat Oscar Carré zelf de directie heeft overgenomen. Artistiek leider is Leo Levin. In het najaar van 1899 wordt Oscar Carré als directeur-eigenaar van circusvariété Carré in Amsterdam aangegeven. Vanaf het najaar van 1900 is alleen de naam van Frits van Haarlem aan de variétéprogramma's verbonden.

Circus Arena Amsterdam

In 'der Artist' van 17 maart 1895 wordt melding gemaakt van de bouw van een circus van steen en ijzer achter het Rijksmuseum door een naamloze vennootschap. Architect is A. Hartog Azn, die tot de afbraak in 1900 directeur blijft. De doorsnede van het gebouw zou 50 meter en de hoogte 24 meter worden. Het zou plaats bieden aan 4000 personen op 22 rijen; de stal aan 150 paarden. Het toneel zou 10 meter breed en 12 meter diep worden. Het gebouw zou 15 april 1895 gereed moeten zijn en geopend worden met variétévoorstellingen. Circus Arena



moet beduidend groter geweest zijn dan circus Carré. Circus Albert Schumann speelt er het najaar van 1895 ruim drie maanden. Blijkbaar met veel succes. Geconstateerd wordt dat na 30 jaar alleen Carré de verandering goed doet. Direct na Albert Schumann komt circus Corty Althoff die er ruim twee maanden gebleven moet zijn. Circus Wulff speelde in dezelfde tijd in Carré. Vanaf 15 mei 1896 worden in circus Arena variétévoorstellingen gegeven door Frits van Haarlem. Hiervoor wordt de piste toegedeekt en het toneel vergroot. Eind augustus 1896 komt circus Renz onder leiding van Franz Renz naar circus Arena. Hiervoor wordt het toneel afgebroken en vervangen

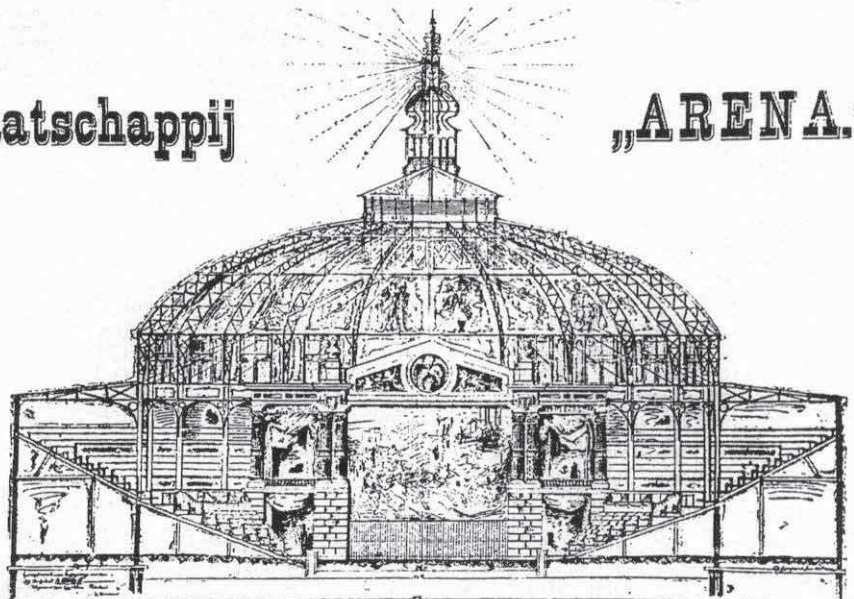
door plaatsen, waardoor de capaciteit van het gebouw op 5000 personen gebracht zou worden. Renz blijft bijna drie maanden in Amsterdam. Vanaf 19 december 1896 tot april 1897 worden variétévoorstellingen gegeven. Circus Gotthold Schumann bespeelt het gebouw vanaf 22 april 1897 circa zes weken.

Daarna volgt weer variété. In de winter van 1897/98 presenteert circus Arena een eigen circusprogramma. Circus Albert Schumann komt in die tijd weer naar Amsterdam, maar ditmaal in Carré. Circus Arena wordt voorts nog bespeeld door circus Renz (nu onder leiding van Ernst Renz jr) in het najaar van 1898 en door circus Krembs in het

Tweemaal Circus Arena: boven bij het uitgaan van een volksconcert uit de historische topografische atlas gemeentelijke archiefdienst Amsterdam, onder een doorsnede van het circus zoals die voorkomt in de programma's.

aatschappij

„ARENA.“



Frankrijk

Parijs heeft in 1892 vijf circusgebouwen. Voor het winterseizoen circus Fernando, het cirque d'Hiver en het Nouveau cirque en voor het zomerseizoen het cirque d'Été en het Hippodrome (de l'Alma). Regelmatig verschijnen in 'der Artist' programma-overzichten van de Parijse circussen. In 1902 bestaan alleen nog het cirque d'Hiver en het Nouveau cirque. Buiten Parijs wordt in 1892 melding gemaakt van de volgende (waarschijnlijk) Franse circussen:

Albertino

Bazola

Bureau

Caron

Casuani

Dejean

Diter

Leon Doux Marseille

Eden

d'Été

Grand cirque Universal (P. Mancip en K. Dotun)

Hippodrome Bordeaux

Hippodrome Toulouse

Irlicht

Lenka

A. Loyal

Alexander Nava

Pierantoni

(William) Pinder

Plège

Rancy

Frères Truzzi

Van 14 van deze 22 circussen zijn een of meer programma-overzichten in 'der Artist' van 1892 te vinden. Van 3 (Albertino, Caron en Frères Truzzi) is de informatie zeer beperkt. Alle opgesomde circussen, behalve Bureau, Casuani, Diter, Pinder, Plège en Rancy, zijn in 1902 verdwenen. Plège en Rancy zijn de bekendste Franse circussen uit de periode 1892-1902. Ze moeten tot de middelgrote ondernemingen gerekend worden. Buitenlandse ondernemingen die in 1892 in Frankrijk speelden zijn het Spaanse circus Alegria (in Bordeaux) en het Engelse circus Sam Lockhart (in diverse Noord-Franse steden). De stichter van circus Rancy, Theodore Rancy, sterft op 6 mei 1892 in Caen, 73 jaar oud.

Denemarken, Noorwegen, Zweden

Alle gevonden ondernemingen uit dit gebied komen in 1892 uitvoerig tot zeer uitvoerig ter sprake:

C. Bergmann (Zweden)

Otto Glauert (Denemarken)

Guillaume, Baron W. Knuth (Denemarken)

Madigan (Zweden en Noorwegen)

Circus-variété Overgaard (Denemarken)

Max Renard (Denemarken)

Jacques Steckel (Zweden en Denemarken)

Ze zullen allen klein maar degelijk geweest zijn, net als in onze tijd. De circussen Bergmann, Guillaume, Madigan en Overgaard bestaan in 1902 nog. Het

voorjaar van 1899, gedurende respectievelijk circa drie en circa twee maanden. In de loop van 1899 worden blijkbaar weer variétévoorstellingen in circus Arena gegeven. Op 26 augustus 1900 meldt 'der Artist' dat het gebouw is verkocht en dat nog niet bekend is wat ermee gaat gebeuren. Vooral door circus Arena heeft Amsterdam eind vorige eeuw kennis kunnen maken met bijna alle grote Duitse circussen uit die tijd. Meer interessante bijzonderheden over circus Arena zijn te vinden in een artikel van J.J. Best, dat verscheen in 'De Piste' van oktober 1981. Juridisch Nederland dankt aan circus Arena een belangrijke uitspraak van ons hoogste rechtscollege de Hoge Raad. De betreffende procedure werd gevoerd in de jaren 1902 en 1903, over een vordering van f 4.395,00 ten laste van de inmiddels failliete naamloze vennootschap Arena, welke vordering nog verband hield met de bouw van circus Arena door aannemer Toorenvliet uit Amsterdam. Tot zekerheid was door de naamloze vennootschap hypotheek verleend op het gebouw dat door de vennootschap was gebouwd op grond die door A. Hartog Azn privé van de gemeente Amsterdam was gehuurd. De schuldeiser eiste een recht van voorrang op de opbrengst van het afgebroken gebouw. De Hoge Raad wijst deze eis af, omdat de hypotheek niet was verleend door de eigenaar van de grond, de gemeente Amsterdam. Uit de processtukken blijkt - maar dat was juridisch niet van belang - dat het gebouw alleen een stenen fundering had.

Rotterdam

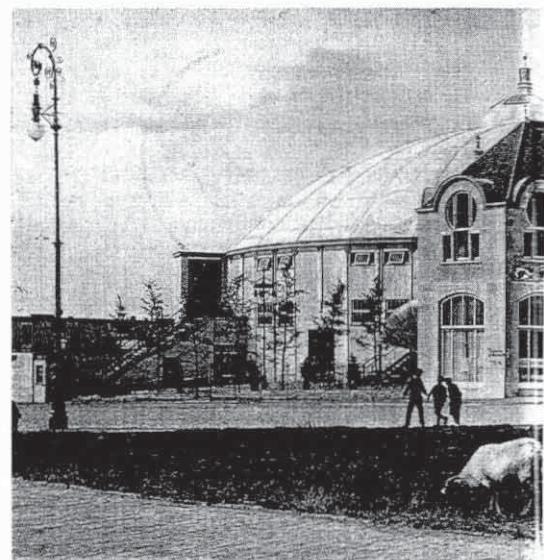
Ook van het in 1893 gebouwde Rotterdamse circusgebouw was A. Hartog Azn de architect. Het stond ongeveer op de plaats waar nu de ingang van het Centraal Station ligt. Op 17 januari 1933 is het door brand verwoest. In de jaren 1894 tot 1902 is in 'der Artist' vaak sprake van variétévoorstellingen in het gebouw, dat dan 'circus-variété' heet en waarvan Carl Pfläging directeur is. Van circusvoorstellingen is in die periode nooit sprake. Wel later. Als Carl Pfläging op 12 mei 1904 sterft, vermeldt 'der Artist' het een en ander over hem en over de geschiedenis van het gebouw. In 1893 spelen de circussen Sam Lockhart (voorjaar) en Wulff (najaar) er met wisselend succes. Daarna gaat de op 11 januari 1839 in Kassel geboren Pfläging, die in Rotterdam al andere variété's geleid heeft, de directie voeren. Het gebouw wordt dan omgebouwd tot variété. Gotthold Schumann speelt voorjaar 1896 in Rotterdam in een houten circus van de Belg Bovyn. Waar andere circussen in Rotterdam speelden is in 'der Artist' niet aangegeven.

Den Haag/Scheveningen

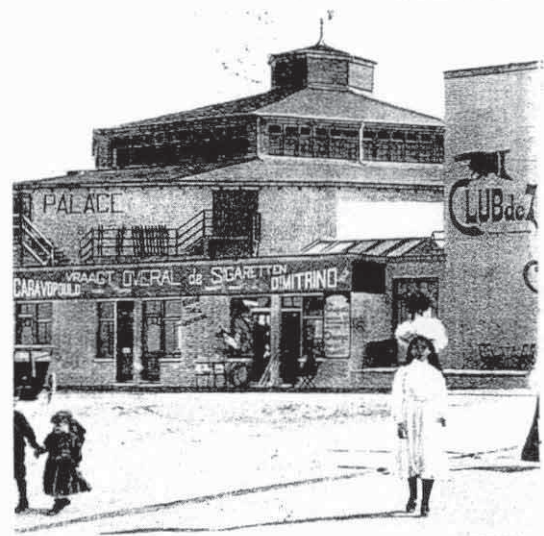
Pas in 1904 wordt het stenen circusgebouw van Scheveningen geopend. Circus Carré speelt in de zomers van 1892 en 1893 in Den Haag. Vanaf 1894 wordt Scheveningen de plaats waar 's zomers de circusvoorstellingen gegeven worden. In 1896 neemt circus Corty-Althoff de plaats van Carré in. In 1898 is in Scheveningen geen circus te vinden. Vanaf 1900 bespeelt circus Albert Schumann in de zomer Scheveningen. Begin 1896 meldt 'der Artist' dat de gemeente in Scheveningen een vast circusgebouw gaat bouwen dat in juli door circus Carré ge-



Groeten uit Rotterdam

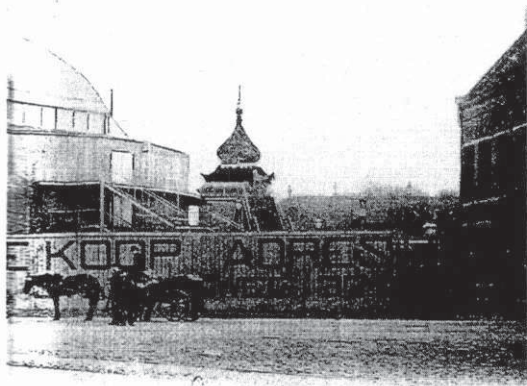


Circus Schumann



Van boven naar beneden: ansichtkaart met poststempel 1903 van het gebouw links; het open terrein is later bebouwd; ansichtkaart van het circusgebouw in Zandvoort met poststempel 1900

opend zal worden. Dit bericht is beslist onjuist, want later wordt gemeld dat circus Corty-Althoff in het voorjaar van 1896 circa drie maanden in een houten circus van Bovyn in de diertuin in Den Haag speelt en dat het gebouw in de zomer naar Schevenin-



Circus Pfläzing



Scheveningen



Cornelis de Heij

... het circusgebouw in Rotterdam; de ingang bevond zich in het smalle
... circusgebouw van Scheveningen kort na de opening in 1904; an-
... 25

Illustraties: archief Herman Linssen.

gen zal worden verplaatst voor een nieuwe serie voorstellingen van dat circus. In juli 1899 vertraagt storm de bouw van een circus voor Carré in Scheveningen. In 1900 biedt de dierentuin in Den Haag circussen een terrein van 1000 m² aan. In de zomer van 1900

speelt circus Albert Schumann in Scheveningen in een elegant ingericht houten gebouw met een waterbassin van vijf meter diep. De Zweed B.H. Jacobsen heeft begin 1900 in Den Haag een half gereed circus. Als de brandweer problemen maakt, wordt de bouw gestopt. Ook in Den Haag duikt A. Hartog Azn op. Op 24 maart 1901 meldt 'der Artist' dat hij het sportgebouw in Den Haag heeft omgebouwd tot circus. Het gebouw heeft een stal voor 60 paarden. Het Franse circus Vinella speelt er voorjaar 1901; Hartog met zijn circus E. Renz waarschijnlijk in de zomer van 1901.

Zandvoort

A. Hartog Azn heeft in 1903 zijn activiteiten kennelijk verlegd naar Zandvoort, want in de zomer van dat jaar wordt hij in 'das Programm' aangegeven als directeur van circusvariété Olympia Palace in Zandvoort. Zo ook in het begin van 1904 in 'der Artist'. Aangegeven wordt voorts dat het gebouw een doorsnede heeft van 50 meter, een toneel en stalling voor 150 paarden. In 1904 wordt voorts melding gemaakt van problemen in 1903 nadat circus Wulff het gebouw van Hartog had gehuurd. Zeer veel interessante bijzonderheden over de geschiedenis van het circusgebouw van Zandvoort zijn te vinden in een studie uit 1982 van Liesbeth v. d. Marck, waarvan zich een copie bevindt in de verzameling van J.J. Best. Hieruit is het volgende overgenomen.

Hartog blijkt behalve directeur ook hier architect van het gebouw te zijn. Op 2 mei 1903 wordt de eerste steen gelegd en op 11 juli moet het gebouw gereed zijn voor voorstellingen die circus Wulff er gaat geven. Wulff arriveert op tijd in Zandvoort, maar kan pas op 14 juli zijn eerste voorstelling geven. De zaken lopen slecht, wat vooral veroorzaakt zou zijn door het steeds weer uitstellen van de opening en het slecht functioneren van de verlichting. Wulff blijft 3 weken in Zandvoort en gaat dan naar Antwerpen. Pas op 2 juli 1904 wordt het dan geheel voltooide gebouw als variété officieel geopend. Het kan 3000 personen herbergen. De naam van Hartog komt dan niet meer voor. Nog slechts enkele malen wordt het gebouw door circussen bespeeld: van 11 tot 14 augustus 1905 door circus Wilke, 3 en 4 juli 1915 door circus Albert Carré en later in de zomer van 1915 door circus Hermann Althoff. Dit circus overwintert er 1915/16 en geeft dan ook enkele voorstellingen. Of circus Hermann Althoff er ook in de zomer van 1916 speelt, zoals de bedoeling was, is niet duidelijk. Op 4 augustus 1921 wordt het gebouw door brand verwoest.

Dordrecht wordt in de periode 1892-1902 nogal eens door grotere circussen bezocht. Mogelijk hebben zij wel eens gespeeld in 'Kunstmin' dat vanaf 1902 diverse malen wordt aangeboden voor circusvoorstellingen. Eind 1901 geeft circus Leopold Blumenfeld in Groningen zijn voorstellingen in de zaal 'Krasnapolsky'. In de 'Circusnieuwsbrief' van eind mei 1991 verscheen een artikel van F. Heinen over het gebouw 'Harmonie' te Leeuwarden, als circusgebouw. Hij vermeldt dat circus Corty-Althoff hier in september 1896 voorstellingen gaf.

H.H.J. Linssen ■

(wordt vervolgd)

Duitse circus Gotthold Schumann bespeelt gedurende de zomer van 1892 het circusgebouw in Kopenhagen en gaat daarna via Aarhus en Aalborg naar Christiania (Oslo). Het Russische circus Salomonsky opent op 25 mei 1892 het nieuwe thans nog bestaande circusgebouw van Stockholm. Het eveneens Russische circus Oscar Robinson bezoekt Zweden eind 1892.

Italië

Van de volgende Italiaanse circussen wordt in 'der Artist' van 1892 melding gemaakt:

Amato
Corini
Depaoli & Marasso
Emporio
Inglese
Mariani
Nuovo Yvon
Rudolfo Pierantoni
Pinta & Ballerini
Reale
Carlo Roussiere

Van de circussen Emporio en Reale is weinig te vinden. Van de andere ondernemingen genoeg tot zeer veel. Alleen Corini, Rudolfo Pierantoni en Carlo Roussiere bestaan in 1892 nog. Circus Capitan James, dat in 1892 in Duitsland is gesticht, speelt eind 1892 in Italië.

Spanje en Portugal

Madrid kent in 1892 de vaste circussen Parish en Colon, waarvan regelmatig programma's gepubliceerd worden. Beide bestaan in 1902 nog. Ook van de twee vaste circussen in Lissabon, Coliseo dos Recreios en Real Coliseo is van 1892 tot 1902 in 'der Artist' regelmatig informatie te vinden. Andere circussen uit Spanje en Portugal zijn in 1892:

Alegria
Alvarez
Apollo
Bohigas
Christiany
Eurique Diaz
Rafael Diaz & Toni Grice
Felice Ferroni
Modelo
de Rhaden
Principe Real

Het in Spanje gevonden circus A. Loyal zal vermoedelijk een Franse onderneming zijn. Alleen van de circussen Alvarez en Apollo is weinig te vinden. Van de andere circussen een of meer programmaoverzichten. Circus Alegria reist in 1892 zeker met drie verschillende gezelschappen. Een is gedurende de zomer in Bordeaux. In 1902 komen alleen circus Alegria en circus Christiany nog in 'der Artist' voor. Op 20 december 1892 sterft in Porto de Engelse clown en circusdirecteur Tony Grice.

Circus 1890

Rusland

Ook veel Russische circussen komen in „Der Artist” van 1892 ter sprake:

- Adelina Althoff
- Althoff & Russo
- * Ciniselli
- Ernesto Ciniselli
- Jos Dobrschansky
- * Ferroni
- * Godfroy
- * Loisset
- * Max
- * Carlo Momino
- A. Nelson
- * Nikitin
- Carl Reiter
- Oscar Robinson
- * Salamonsky
- Schütson
- * Suhr
- * Truzzi

De met * aangegeven ondernemingen bestaan in 1902 nog. Van zes circussen zijn in 1892 enkele tot zeer veel programma-overzichten beschikbaar. Van de andere ondernemingen is meestal nogal wat andere informatie te vinden, zoals opgave van de tournee en vermelding van geëngageerde artiesten.

Engeland

De namen van veel Engelse circussen komen voor in jaargang 1892 van „Der Artist”, maar de informatie is meestal in alle opzichten gering:

- Allen & Quaglieni
- Boswell
- Cartland
- Clarke
- * J.H. Cooke
- * Croueste
- Culeen
- J.H. Elphinston
- Fossett
- F. Ginnett
- * Hengler
- Keith
- Lloyd
- Sam Lockhart
- Newsome
- * Ohmy
- Georg Pinder
- * Quinette
- Rowland
- * George Sanger
- * John Sanger
- Tayeure
- * Transfield
- * Tudor

De met * aangegeven namen komen in 1902 nog voor. Alleen van de circussen Allen & Quaglieni, J.H. Cooke, Sam Lockhart, Newsome, George Sanger, John Sanger en Tudor zijn in 1892 enkele programma-overzichten te vinden.

Het Duitse circus Wulff speelt eind 1892 in het gebouw van circus Hengler in Londen. De troep van Buffalo Bill geeft in 1892 voorstellingen in Engeland. Op 12 januari 1892 sterft circusdirecteur John Frederik Ginnett, 70 jaar oud.

BUITENLANDSE CIRCUSSEN IN NEDERLAND

Op deze circussen zal nader worden ingegaan als het land van herkomst besproken wordt.

Circus Barnum & Bailey (Verenigde Staten) bezoekt Nederland van 31 augustus tot 7 oktober 1901.

Circus Carl en Rudolf Blumenfeld (Duitsland) is in de zomer van 1902 in Nederland; vermoedelijk in samenwerking met het Nederlandse circus Rudolph en Jacques Frères. Als verblijfplaatsen worden opgegeven: Hilversum, Franeker, Alkmaar en Apeldoorn.

Circus Leopold Blumenfeld (Duitsland) maakt in 1901 een tournee door Nederland. In 1900 komt, tussen veel plaatsen in Noord-West Duitsland, Zwolle voor. Van den Oort maakt in zijn circusbijdragen enkele malen melding van dit bezoek. De tournee van 1901 voert van april tot december langs de volgende plaatsen: Venlo, Eindhoven, Breda, Roosendaal, Middelburg (hier sterft Leopold Blumenfeld op 23 juni), Den Bosch, Tiel, Apeldoorn, Heerenveen, Harlingen, Bolsward, Leeuwarden, Groningen (vanaf 9 november in „Krasnapolsky”), Winschoten.

Circus Amanda Braun (Duitsland) een kleine onderneming, geeft in juni 1899 aan in Nederland te reizen.

Circus Corradini (Oostenrijk) vermeldt begin 1892 Rotterdam en Den Haag als verblijfplaats.

Circus Carty-Althoff (Duitsland) bezoekt Nederland tussen 1892 en 1902 verschillende malen:

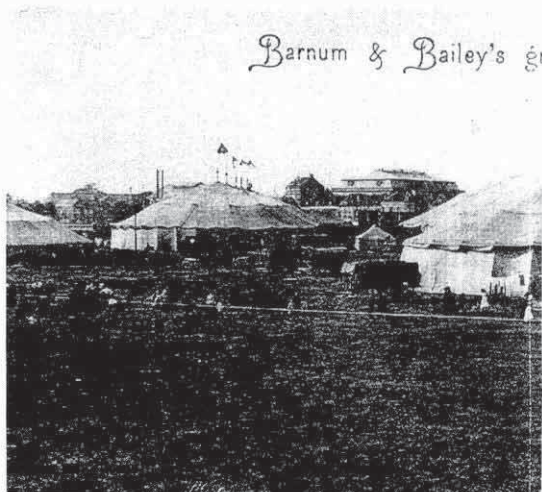
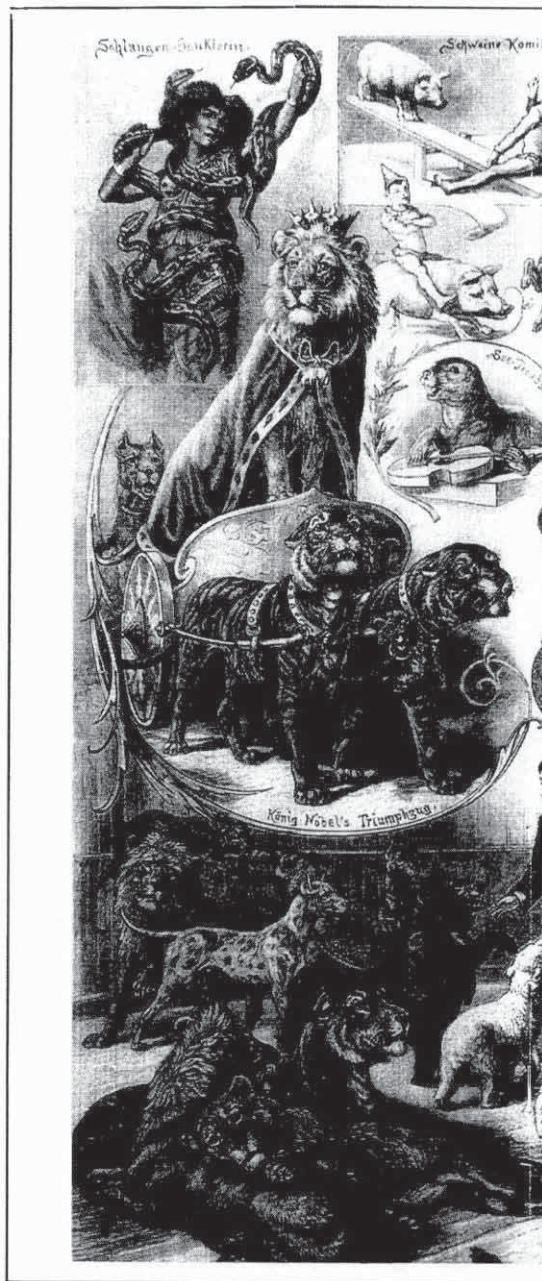
1895/96: Amsterdam (in circus Arena) en Dordrecht;

1896: Den Haag circa 3 maanden (in een houten circus van Bovyn in de dierentuin), Nijmegen en na een verblijf in Antwerpen, Scheveningen vanaf 25 juli (eveneens in een houten circus van Bovyn), Leeuwarden (in de Harmonie) en Groningen; voorjaar 1897: weer circa 3 maanden Den Haag.

In 1902 zijn in „Der Artist” als verblijfplaatsen in Nederland aangegeven van 6 mei tot half juli: Den Bosch, Rotterdam, Den Haag (Alexanderveld), Leiden, Amsterdam en Arnhem; in het najaar Groningen (vanaf 19 september), Zwolle en Dordrecht.

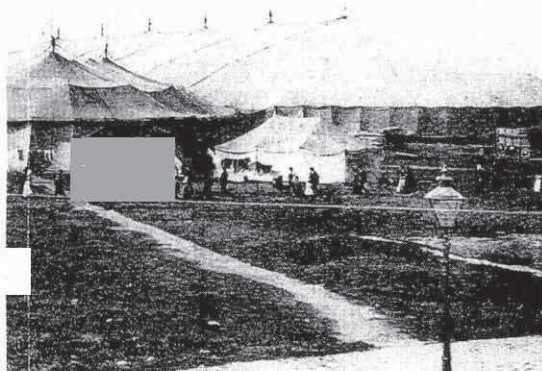
Uit een onderzoek van B.J. van Herwerden, naar de circussen die in Utrecht voorstellingen hebben gegeven, blijkt dat circus Carty-Althoff van 13 tot 20 juni 1902 vergunning voor Utrecht had en daar toen waarschijnlijk ook gespeeld heeft.

Duidelijk blijkt dat circus Carty-Althoff in 1902 in Nederland veel sneller reist dan eerder. Verklaarbaar omdat sinds 1898 in een chapiteau gespeeld wordt. „Der Artist” vermeldt in 1902 nog dat circus Carty-Althoff het eerste grote Europese tentcircus is dat Nederland bezoekt. Omdat de Nederlandse





greatest show on earth.



treinwagens te kort zijn voor de circuswagens, wordt ook in Nederland Duits spoorwegmateriaal gebruikt.

Circus Fernando en Henrotte of cirque Belge (België) geeft in 1892 het gehele zomerseizoen in Nederland voorstellingen.

Als verblijfplaatsen worden aangegeven: Arnhem, Deventer, Den Helder, Zutphen en Amsterdam. In het najaar van 1893 noemt het circus alleen Rotterdam als bezochte stad.

Uit het onderzoek van Van Herwerden blijkt dat dit circus al in 1885, 1888 en 1891 in Utrecht speelvergunning heeft gekregen. Van den Oort heeft het ook bezocht.

Carl Hagenbeck (Duitsland) speelt in de nazomer van 1892 in Rotterdam en in Amsterdam (Carré) met zijn Zoologisch Circus.

Theater-Menagerie C. Kreibe (Duitsland) publiceert op 1 juni 1902 onder Winschoten een programma-overzicht, waarop alleen vier roofdierennummers voorkomen.

Circus August Krembs (Duitsland) bespeelt in het voorjaar van 1899 circus Arena in Amsterdam.

Circus Lenka (Frankrijk) is eind 1892 in Rotterdam.

Circus Sam Lockhart (Engeland) geeft rond het voorjaar van 1893 blijkbaar langdurig voorstellingen in het circusegebouw van Rotterdam, terwijl dit circus in 1894 in Utrecht speelt. Volgens van Herwerden van 1 oktober tot 15 november 1894. Ook volgens van Herwerden is de vergunning verleend aan de Belgische circusbouwer Bovyn, zodat de voorstellingen gegeven zullen zijn in een van zijn houten circusebouwen.

Circus Otto Mark (Duitsland) geeft rond de jaarwisseling 1896/97 tussen een aantal plaatsen in Westfalen, Enschede en Hengelo op als verblijfplaats.

Van den Oort heeft circus Otto Mark eind augustus 1902 in Zwolle gezien. Midden augustus 1902 is het, blijkens informatie in het gemeentearchief van Roermond, daar geweest. „Der Artist” geeft in augustus Dürren langdurig aan als standplaats. Daarna in september Norden.

Circus Rudolf Mark of circus R(ud) Markini (Duitsland) verblijft van 1892 tot 1902 blijkbaar bijna steeds in Nederland. Doetinchem wordt tot begin 1901 vaak als winterkwartier of als vast adres vermeld. Soms worden in „Der Artist” behalve Doetinchem andere verblijfplaatsen in Nederland genoemd:

1898: Domburg, Eindhoven, Asten;
1898/99: Venray, Vierlingsbeek, Mill, Wychen;
1899: Delden, Schagen, Den Helder, Alphen (Noord-Brabant);
1899/00: Budel, Swalmen, Arcen;
1901 en 1901/02: 's Gravemoer;
1902: Kaatsheuvel, Winschoten, Roermond
Volgens de plaatselijke krant was circus Markini in september 1896 in Weert.

Middellandse zee

In Noord-West Afrika spelen in 1892 circus d'Alger van G. Gatti en L. Repenski en circus Angely & Powell. Van beide circussen worden enkele programma-overzichten gepubliceerd.

In Egypte komen de namen van de circussen Attilio Falorni en Fiochi voor.

Op Malta en in Constantinopel is sprake van de circusondernemingen:

Giulietti

Pierantoni & Borza

Tourniaire

Tourniaire & Giulietti

Van beide laatstgenoemde circussen zijn programma-overzichten te vinden. Het Russische circus Godfroy heeft in 1892 ook even Turkije bezocht.

Rest van de wereld

Uit de Verenigde Staten wordt in 1892 circus Barnum & Bailey, uit Mexico circus Orrin Brothers en uit Cuba circus Pubillonne vermeld.

Circus Frank Brown, dat blijkbaar eerder en ook later in Zuid-Amerika speelt, geeft in 1892 aan te reizen in Zuid-Afrika en in Australië. Circus Fillis geeft in 1892 als verblijfplaatsen aan Calcutta (van Calcutta is een programma gepubliceerd) en Australië.

Uit Europa zijn in 1892 de Circussen Mariani en Pierantoni tijdelijk in Zuid-Amerika op tournee.

Op 1 december 1892 sterft in Bristol circusdirecteur James W. Myers. Nadere toelichting ontbreekt. Het zal hier gaan om de directeur van het Amerikaanse circus Myers dat ongeveer 20 jaar eerder op het vasteland van Europa grote indruk maakte met een omvangrijk tent-circus.

In 1892 brak in Europa een cholera-epidemie uit. De ziekte openbaarde zich in Rusland, België, Frankrijk en Duitsland. In Hamburg waren de gevolgen het ergst. Daar stierven in de nazomer in enkele weken bijna 8000 personen aan de ziekte (W.P. encyclopedie).

Circus Renz, dat toen in Hamburg speelde, wordt op 27 augustus gesloten. Pas in de loop van oktober worden paarden en materiaal na ontsmetting vrijgegeven. Enkele medewerkers van circus Renz, waaronder de huismeester in Hamburg, vinden de dood.

De angst voor besmetting door cholera legt in heel Europa een deel van het amusementsleven stil. Diverse circussen breken hun tournee af. De jaarbeurs van Leipzig en de kermis van Luik worden afgelast. Circussen mogen daar dan wel spelen.

Foto boven: acts van circus Carl Hagenbeck zoals in 1892 in Carré.

Foto onder: een tenten-panorama van Barnum & Bailey's Greatest Show on Earth.

Foto's uit de collectie van H.H.J. Linssen.

Circus Dekock

In zijn voortreffelijk in 1990 uitgegeven boek „De geschiedenis van de Belgische Circussen”, noemt André de Poorter circus Dekock toonaangevend in het België van rond de eeuwwisseling. De in „Der Artist” over dit circus gevonden gegevens bevestigen dit.

Van circus Dekock wordt in „Der Artist” voor het eerst melding gemaakt in augustus 1898. Van artiesten met de naam Dekock is echter al veel eerder sprake. In de winter van 1891/92 werkt bij circus Wulff in Brussel een clown Dekock.

Eind 1892 staat op het programma van circus Sam Lockhart in België een familie Dekock „acrobates en habit noir et clowns seuls”. De acrobatenfamilie Dekock vinden we in de winter van 1893/94 bij het Franse circus Plège.

Vanaf de zomer van 1895 tot het najaar van 1897 zijn in de adreslijst van „Der Artist” de acrobaten-antipodisten 3 Dekock te vinden, met vermelding van engagements in de circussen Sam Lockhart, Renz en Croueste (Engeland) en in diverse variétés in Duitsland, Nederland en België.

In mei 1895 meldt „Der Artist” dat het nummer bestaat uit twee gebroeders Dekock (die blijkbaar eerder als 2 Alberts gewerkt hebben) en de echtgenote van de oudste broer.

Van augustus 1898 tot december 1902 vermeldt „Der Artist” de volgende verblijfplaatsen van circus Dekock:

- 1898: Armentieres, Arras, Valenciennes, St. Quentin;
 1898/99: Verviers, Dieppe, Fécamp, Cherbourg;
 1899: Melun, Le Mans, Brest, St. Malo, Rennes, Elbeuf, Valenciennes, Poitiers;
 1899/00: Angers, Brussel, Rue du Dam 18, Nantes, Gent;
 1900: Kortrijk, Boom, Mechelen, Douai, Chambrai, Valenciennes, St. Quentin;
 1900/01: Angers, Orleans, Duinkerken, Calais, St. Omer;
 1901: Boulonge sur Mer, Antwerpen (enkele maanden lang), Cambrai, Doornik, Brussel (bij het Zuiderstation in een houten circus van Bovyn);
 1901/02: Mons, Duinkerken, Gent;
 1902: Roubaix, Versailles, Orleans, Douai, Charleroi, Luik (op de Place St. Paul);
 1901/02: Brussel (bij het Zuiderstation).
 Tot 1903 heeft circus Dekock dus voornamelijk in Frankrijk gereisd.

De benaming „Cirque du Nord” gebruikt het circus soms vanaf het najaar van 1901. In „Der Artist” zijn wel 23 programma-overzichten van circus Dekock te vinden, maar weinig andere gegevens. Uit de programma's komt het circus naar voren als een degelijk middelgroot circus naar Frans model: bekende geëngageerde artiesten, allerlei disciplines te paard, steeds wisselende pantomimes (in 1900 in Gent een waterpantomime) en weinig vrijheidsdressuren. De vrijheidspaarden worden bijna steeds gepresenteerd door directeur H. Dekock.

Ook in 1902 zal het circus niet meer dan enkele vrijheidspaarden en 4 pony's bezeten hebben.

Circus 1898

Mevrouw Dekock komt in enkele programma's voor als leidster van het ballet. Voorts zijn daarin soms te vinden de equilibristen „Frères Dekock” en Marie Dekock als voltigeuse en als rijdster. Marie Dekock is volgens de Poorter een zuster van de directeur.

ANDERE BELGISCHE CIRCUSSEN

Of alle hieronder genoemde circussen werkelijk Belgische ondernemingen zijn staat niet vast. Ze zijn hier opgenomen, omdat ze alleen in België gevonden zijn.

Circus Américain

Van cirque Américain, directie Vve Cashmore, is in „Der Artist” van 23 september 1900 een programma gepubliceerd met vermelding Tongeren. Op het eenvoudige programma komen een Miss Cashmore en een clown Cashmore voor. In februari 1901 geven drie artiestengroepen aan te werken in cirque (of variété) Américain in Brussel. De naam Cashmore wordt dan niet vermeld.

Circus Contemporain

Onder leiding van A. Criquelion start in mei 1895 een Belgische tournee in Brugge. In „Der Artist” zijn twee programma's gepubliceerd.

Regisseur is G. Cordini. In het programma treden ook acrobaten onder de naam Cordini op. Al in Brugge gaat het circus ten onder.

Circus-variété G. Cordini

Van deze onderneming is in „Der Artist” sprake van 1892 tot 1893/94. Meestal wordt alleen vermeld dat in België gereisd wordt. Enkele malen wordt een stad genoemd:
 april 1892: Mechelen;
 juli/augustus 1892: Brussel, bij het Zuiderstation;
 november 1892: St. Truiden.

Circus Fernando en Henrotte of Cirque Belge

Wordt van begin 1892 tot mei 1894 in „Der Artist” vermeld. In de winterperioden is steeds sprake van Wetteren, waar zich blijkbaar het winterkwartier bevindt. Als verblijfplaats in de zomers van 1892 en 1893 is een aantal Nederlandse steden te vinden. Slechts eenmaal een Belgische stad: Mechelen eind 1892.

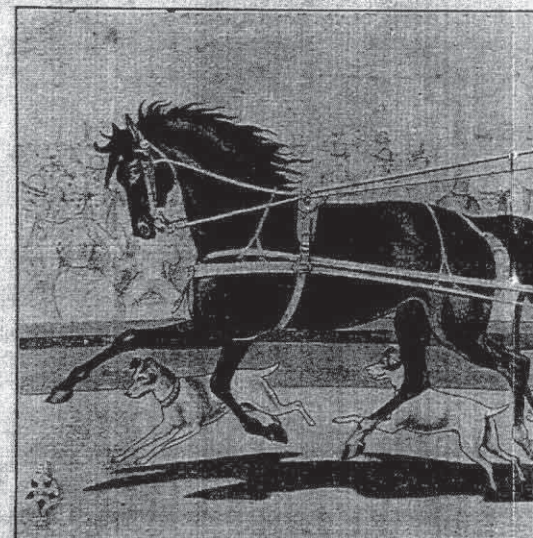
In „Der Artist” van 22 oktober 1893 biedt het circus paarden te koop aan. In „De Piste” van december 1957 is op blz. 36 een programma van het circus uit 1892 beschreven.

Circus de Jonghe

De naam De Jonghe komt in „Der Artist” voor het eerst voor in het najaar van 1898. Variététheater Alphonse de Jonghe speelt dan blijkbaar in Luik. Ook in 1899 wordt deze onderneming genoemd met alleen de vermelding dat in België gereisd wordt.



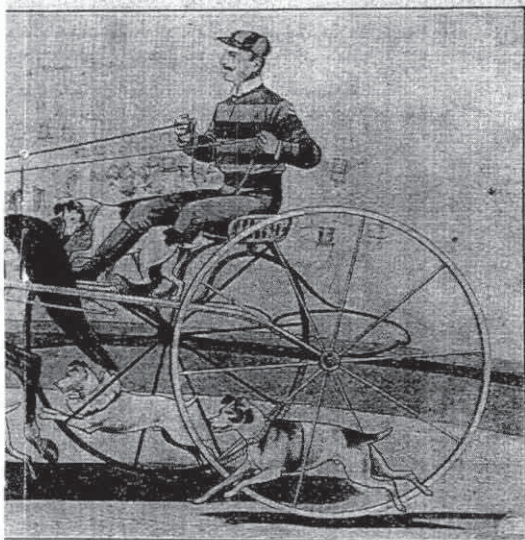
Le Professeur ÉDO



dans son merve



EDOUARD SOSMAN



veilleux dressage

Pas in oktober 1901 duikt de naam De Jonghe opnieuw op. Nu is sprake van circus A. de Jonghe met als verblijfplaats Mechelen. In 1902 wordt aangegeven dat in België gereisd wordt.

Vanaf 1904 wordt in „Der Artist” veel meer informatie, ook over de programma’s gegeven.

Circus Libot

Wordt in „Der Artist” in het voorjaar van 1897 eenmaal vermeld. Toen werden op de kermis in Gent voorstellingen gegeven.

Geschreven wordt over een klein circus met één vrijheidspaar en enkele onbekende verrassend goede artiesten, die het met wat geluk ver zouden kunnen brengen.

Circus L. Loyal

Komt alleen voor in Verviers in het voorjaar van 1896. „Der Artist” publiceert ook een programma-overzicht.

Circus Sibille

Op 21 april 1901 is in „Der Artist” voor de eerste maal sprake van dit circus. Het speelt dan in Brussel in het Cirque Royal en zoekt artiesten voor direct en voor later. De directie berust bij Jeanne en Maurice Sibille, waarschijnlijk broer en zus. Jeanne komt eerder als rijdster voor op programma’s van verschillende circussen.

In juni 1901 speelt het circus in Verviers en in juli in Namen op de Place Leopold tijdens de kermis. Op 6 juli wordt het circus hier door brand verwoest. Veel kostuums en requisieten verbranden. Ook vier paarden, maar de meeste paarden – het zouden er 30 à 40 geweest zijn – worden gered. Acht dagen na de brand wil het circus in Namen verder spelen.

In augustus wordt Antwerpen als verblijfplaats aangegeven. In september speelt het circus in Aken en in oktober in Oberhausen. Beide steden hadden in die tijd circusgebouwen.

In november/december 1901 werden Zwolle en Deventer bezocht. Daarna zou een serie voorstellingen gegeven worden in een houten circus bij het Zuiderstation in Brussel. De reclame was gemaakt, maar het circus vertrekt naar Duitsland.

Op 29 januari 1902 vindt in Keulen de gedwongen openbare verkoop plaats van onder meer 21 paarden en 3 pony’s van het circus. Op 21 april 1902 wordt enig ander materiaal in Basel openbaar verkocht. Nog in juni 1902 wordt materiaal te koop aangeboden.

Aangenomen moet worden dat circus Sarrasani, dat begin 1902 in opbouw was, paarden van circus Sibille gekocht heeft. In publicaties over circus Sarrasani wordt vaak vermeld dat Sarrasani circus Sibille overgenomen zou hebben.

Van circus Sibille zijn vijf programma’s in „Der Artist” gepubliceerd. De programma’s, waaraan in 1901 in Namen zo’n 70 personen zouden meewerken, werden als goed beoordeeld.

Van De Poorter ontving schrijver onlangs een knipsel uit de Belgische krant „Het Volk” van 15 januari 1902, met als titel „90 jaar geleden, een duur circusnummer”. Hieruit blijkt dat circus Sibille in feite gefinancierd was door de adellijke families De Kerchove en Lippens, echter zonder dat deze families daar weet van hadden. Vermogen van de families werd beheerd door een Firmin Desmet, die minaar was van Jeanne Sibille. Twee jaar lang had hij gelden verduisterd en in het circus van zijn vriendin geïnvesteerd. Toen het uitraakte met de liefde was het ook met circus Sibille snel gedaan.

Circus Sosman

Wordt in „Der Artist” vermeld van 1893 tot 1901. De hoeveelheid informatie wisselt van jaar tot jaar sterk. In 1893, 1898 en 1900 zijn programma-overzichten opgenomen. De volgende verblijfplaatsen zijn in „Der Artist” te vinden:

mei/juni 1893: Kortrijk, Brugge, Jodoigne; oktober 1894: Nivelles;

maart tot mei 1896: Herstal, Kortrijk, Venlo;

november 1896: Binche;

april tot november 1897: Namen, Brugge, Jodoigne, Aalst, Tienen, Luxemburg, Arlon, Oostende;

winter 1897/98: Boom, St. Niklaas, Temse, Hamme;

1898: St. Niklaas, Lokeren, Gent (met Pasen twee voorstellingen in het Hippodrome), Brugge, Tiel, Comin, Ieper, Roeselare;

1898/99: Bossuyt;

oktober 1900: Nivelles.

Circus Sosman is met circus Moustier het enige Belgische circus dat in de oudste nummers van „Der Artist” genoemd wordt, en wel in 1885 en 1886.

In „Der Artist” van 1 januari 1893 wordt het overlijden van directeur Sosman van het „Cirque Hollandais” vermeld. De naam „Cirque Hollandais” is ook elders in 1893 te vinden. In 1893 worden de Frères Sosman als directeuren aangegeven, in 1898 de weduwe Sosman. Een groot deel van de programma’s zal verzorgd zijn door de kinderen Sosman. De achternaam Sosman wordt zelden gebruikt, maar de voornamen van bijna alle kinderen die de Poorter in zijn boek vermeldt, komen wel op de programma’s voor.

Een van de kinderen is Edouard Sosman (de vader van Pipo sr. en de grootvader van Pipo jr.). Hij treedt ook buiten het familiecircus op.

Circus Victoria

Komt alleen voor in april 1892 in Gent. „Der Artist” publiceert van dit circus alleen een programma-overzicht. Volgens mededeling van De Poorter zou het circus onder leiding van George Pinder staan.

België bezat in de jaren 1892-1902 meer circussen. Hierover is echter in „Der Artist” niets te vinden. De Poorter beschrijft ze in zijn boek uitvoerig.

H.H.J. Linssen ■

(wordt vervolgd)

Midden op deze pagina Ansichtkaarten van omstreeks 1900.

Foto's: archief H.J.J. Linssen.

CIRCUSGEBOUWEN IN BELGIË

Ook in België zien we in de periode 1892-1902 het verschijnsel dat de grotere circussen gedurende langere tijd een beperkt aantal grotere steden bezoeken. Er is echter een verschil met Nederland.

De meeste Belgische steden kennen een vast circusseizoen dat vaak samenvalt met de plaatselijke kermis. Het is dan niet ongebruikelijk dat meer circussen tegelijk de stad bespelen. De situatie in België lijkt veel op die in het aangrenzende Noord-Frankrijk. Een aantal vooral Franse circussen beschouwt kennelijk België en Frankrijk als één reisgebied.

Net als in andere landen hebben de grotere circussen in België tot het begin van deze eeuw veelvuldig gebruik gemaakt van houten gebouwen met een dak van zink, die speciaal voor de komst van het circus werden gebouwd. België kende een specialist op dit gebied, de bouwondernemer A. Bovyn uit Gent.

Ook in Nederland was hij wel actief. Hij kwam eerder ter sprake in Den Haag, Rotterdam en Utrecht. In België komt zijn naam voor in Brussel, Luik, Gent, Antwerpen en Charleroi. In 1902 vermeldt „Der Artist” dat Bovyn in België dozijnen van dergelijke gebouwen voor kortere of langere tijd heeft gebouwd.

De indruk bestaat dat het initiatief voor de bouw van zo'n circus soms van een circus, soms van Bovyn zal zijn uitgegaan. In het laatste geval zal Bovyn, als eigenaar van de vergunning, een circus gezocht hebben dat het gebouw wilde bespelen.

Er wordt wel eens geklaagd dat de gebouwen van Bovyn pas op het allerlaatste moment gereed zijn. Hoe primitief ze vaak waren is te lezen in „De Piste” van november 1969 op blz. 21.

Brussel

Brussel bezat al in de periode 1892-1902 het gemeentelijke Cirque Royal (in navolging van „Der Artist” wordt steeds de Franse benaming gebruikt). Daarnaast is steeds sprake van een tweede circus aan de Boulevard Jamar, vlakbij het Zuiderstation.

Het tweede circus van Brussel was geen permanent gebouw; het waren diverse houten gebouwen, die voor een aantal maanden werden opgetrokken. In verband met dit circus wordt vaak de naam van Bovyn genoemd. Vanaf circa 1890 bestaat dit tweede circus.

In de beide Brusselse circussen werd ieder winterseizoen gespeeld. In het cirque Royal meestal van november tot maart; in het circus aan het Zuiderstation meestal iets korter. Enkele malen werden in de Brusselse gebouwen ook in de zomer voorstellingen gegeven.

Hieronder een overzicht van de ondernemingen die van 1892 tot 1902 in Brussel voorstellingen gaven (van de met * gemerkte circussen is in „Der Artist” niet uitdrukkelijk aangegeven dat ze bij het Zuiderstation speelden).

	Royal	Zuiderstation
1891/92	Wulff	* Busch
1892		* Corradini
		Cordini
		Lenka
1892/93	Busch	Albert Schumann
		Pierantoni

Circus 1892

1893/94	Krembsler	Lenka Sam Lockhart
1894/95	Albert Schumann	Carré Lenka Alegria
1895/96	Wulff Gotthold Schumann (als onderhuurder van Wulff)	
1896/97	Gotthold Schumann	* Ducos
1897	(wereldtentoonstelling E. Marrder-Salamonsky	Wulff Wulff Ducos Krembsler
1897/98	Sidoli	
1898/99	Sidolo	
1899	Renz	
1899/00	Max Schumann	* Beketow Beketow
1900/01	Carré	
1901	Sibille	
1901/02	Wulff	Dekock Dekock
1902/03	Wulff	

Gent

Gent bezit in 1892 een circusgebouw aan de Sint Amandstraat, vlakbij het Sint Pietersplein. In „Der Artist” is van 1892 tot 1902 steeds sprake van het „Hippodrome”. In 1886 en in 1905 gebruikt „Der Artist” de naam „Drie Sleutels”. Het gebouw heeft een stal voor 50 paarden en wordt zeer primitief genoemd. G. Genske beschrijft het in „De Piste” van november 1969 op blz. 17.

In 1895 krijgt Gent naast het Hippodrome een tweede circusgebouw, het „Nouveau Cirque” (ook hier wordt in navolging van „Der Artist” steeds de Franse benaming gebruikt). Circus Wulff geeft er op 10 maart 1895 de eerste circusvoorstelling. In de weken ervoor was het gebouw al gebruikt voor een concert, voor bals en voor een voorstelling door de Cercle Equestre uit Gent. De luxueuse uitvoering van het gebouw wordt geroemd. Het heeft 4000 tot 5000 plaatsen en stalruimte voor 120 paarden.

In de jaren tot 1902 worden in het Nouveau Cirque alleen circusvoorstellingen gegeven tijdens de voorjaarskermis. Ervoor, vanaf september/oktober vinden er variétévoorstellingen plaats.

Het Nouveau Cirque is uitvoerig besproken in „De Piste” van februari 1968 en van september 1991. Het eerste artikel bevat veel onjuistheden.

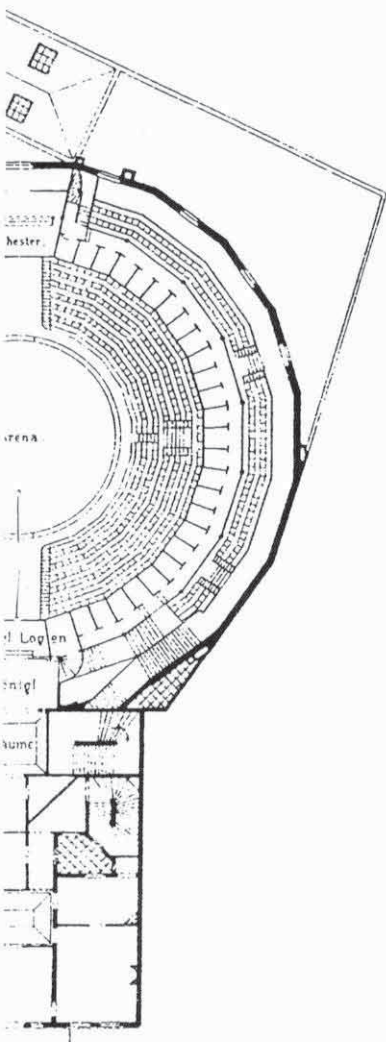
Het circusseizoen in Gent valt tijdens de kermis in de weken voor Pasen. Van 1892 tot 1894 spelen er dan steeds twee circussen; één in het Hippodrome en één op het Sint Pietersplein. In verband met dit laatste circus valt vaak de naam Bovyn. In de jaren 1895 tot 1898 spelen daarnaast ook nog circussen in het Nouveau Cirque. Vanaf 1899 is alleen nog sprake van circusvoorstellingen in het Hippodrome en in het Nouveau Cirque.

Ook in het najaar wordt Gent wel eens door een circus bezocht.



Foto boven: een Ansichtkaart van Antonio Wallenda die in 1915. Foto onder: plattegrond van het circusgebouw te Brussel. De foto's zijn van H.H.J. Linssen afkomstig.

2-1902 (10)



in 1900 de directie van het circusgebouw in Luik overnam.

De volgende circussen werden in „Der Artist” in Gent gevonden:

- voorjaar 1892: Corty Althoff (Hippodrome) en Victoria;
 najaar 1892: Sam Lockhart (Hippodrome);
 voorjaar 1893: Pierantoni en Lenka;
 najaar 1893: Sam Lockhart;
 voorjaar 1894: Krembser (Hippodrome) en Sam Lockhart (Sint Pietersplein);
 december 1894: Fred Ginnett (Hippodrome);
 voorjaar 1895: Wulff (Nouveau Cirque), Lenka (Hippodrome) en Circus-Variété onder leiding van Bovyn en Heetwinkel (Sint Pietersplein);
 voorjaar 1896: Gotthold Schumann (Nouveau Cirque), Ducos (Hippodrome) en Alegria (Sint Pietersplein en na Ducos korte tijd met een tweede programma in het Hippodrome);
 voorjaar 1897: Gotthold Schumann (Nouveau Cirque), Ducos (Hippodrome) en Libot (Sint Pietersplein);
 najaar 1897: Vinella (Hippodrome);
 voorjaar 1898: Nouveau Cirque met een eigen programma met medewerking van circus Vinella, Blumenfeld en Goldkette als E. Blumenfeld (Hippodrome) en Wulff (Sint Pietersplein; ervoor 3 voorstellingen in het Hippodrome);
 Pasen 1898: 2 voorstellingen door circus Sosman (Hippodrome);
 december 1898: Beketow (Hippodrome);
 voorjaar 1899: Renz (Nouveau Cirque) en Rodolfo Guillaume (Hippodrome);
 1899/00: Bouthors;
 voorjaar 1900: Dekock en Beketow;
 voorjaar 1901: Carré (Nouveau Cirque), Beketow (Hippodrome);
 voorjaar 1902: Wulff (Nouveau Cirque), Dekock (Hippodrome).

Luik

Het circusseizoen in Luik valt samen met de kermis van oktober. Er werken dan meestal twee, soms drie circussen tegelijk. Ook in het voorjaar wordt Luik wel door circussen bezocht.

Het circusgebouw van Luik „Manège sur la Fontaine” wordt tussen 1893 en 1898 diverse malen te huur aangeboden voor april en voor oktober. Het heeft 5000 plaatsen en een stal voor 100 paarden.

In 1900 neemt Antonio Wallenda de directie van het gebouw op zich. Hij verbouwt het en gaat er, meestal alleen gedurende het winterseizoen, variéefoorstellingen geven.

Vanaf 1901 worden er in oktober weer circusvoorstellingen gegeven.

Het circusgebouw van Luik bestaat nog steeds en wordt al heel lang gebruikt als parkeergarage (met meerdere verdiepingen en een lift). Het ligt aan de Rue Lonhienne, bij de Boulevard de la Sauvenière. De koepel wordt thans gerestaureerd.

De volgende circussen werden in „Der Artist” in Luik gevonden:

- najaar 1892: Pierantoni (circusgebouw), Sam Lockhart (Place St. Paul) en Lenka (Boulevard de la Sauvenière);
 najaar 1893: Rancy en Lenka;
 najaar 1894: Lenka en Plège;
 voorjaar 1895: Wulff;
 najaar 1895: Lenka (circusgebouw) en Ducos;
 voorjaar 1896: Gotthold Schumann;
 najaar 1896: Lenka, Ducos en theater Antonio Wallenda;
 juni 1897: Wulff;
 najaar 1897: Ernst Schumann, Ducos en theater Antonio Wallenda;
 najaar 1898: Rancy (circusgebouw) en Vinella (Place St. Paul);
 1898/99: Renz (circusgebouw);
 najaar 1899: Vinella en Beketow (in een houten circus van Bovyn op de Place St. Paul);
 voorjaar 1900: Max Schumann;
 najaar 1900: Beketow (Place St. Paul; in het circusgebouw werden variéefoorstellingen door Antonio Wallenda gegeven);
 najaar 1901: Beketow (circusgebouw) en Grand Cirque du Nord, een tweede zaak van Beketow (in een houten gebouw van Bovyn op de Place St. Paul);
 najaar 1902: Rancy (circusgebouw) en Dekock (Place St. Paul).

Opvallend is dat bijna alle Duitse circussen die Luik bezocht hebben, buiten het circusseizoen hun voorstellingen geven.

Verviers

Op 10 juli 1892 meldt „Der Artist” dat het nieuwe circusgebouw van Verviers „Manège” op 1 oktober 1892 door circus Wulff geopend zal worden. Wulff moet echter in die tijd Münster bezocht hebben. Volgens een mededeling van De Poorter gaf circus Busch er op 29 oktober 1892 de eerste circusvoorstelling.

Vanaf 1898 wordt het circus van Verviers door de „Société du Manège” verschillende malen te huur aangeboden. Het heeft 1850 plaatsen en een stal voor 80 paarden.

Het wordt ook als variéfé gebruikt. Antonio Wallenda voert ook hier vanaf 1901 de directie. Veel circussen hebben van 1892 tot 1902 Verviers bezocht. Waar ze speelden is nooit vermeld.

Van het circusgebouw van Verviers, gelegen bij het theater, staat thans nog de aanbouw en de onderbouw van de achterbouw waarin de voorstellingen gegeven werden.

H.H.J. Linssen ■

(wordt vervolgd)

Charleroi

Op 5 april 1902 wordt het stenen circusgebouw van Charleroi geopend met enkele weken variété. Tijdens de kermis van 1902 zouden er circusvoorstellingen gegeven worden. vermoedelijk speelde circus Dekock er toen. Na de afbouw zou in de herfst van 1902 het variétéseizoen officieel geopend worden. In het voorjaar van 1902 wordt Bovyn genoemd als bouwer, eigenaar en directeur. In het najaar van 1902 wordt de directie gevoerd door H. Verstraete, die dan ook directeur is van het Nouveau Cirque in Gent. Op de plaats aan de Place du Manège waar vroeger het circusgebouw stond, bevindt zich thans het Palais des Beaux-Arts.

Antwerpen

Het Antwerpse circusgebouw, „Hippodrome”, wordt geopend in 1903. De circussen Dekock en Wulff spelen er dat jaar.

In „Der Artist” is enkele malen sprake van het „Theatre du Cirque” dat als theater wordt gebruikt. In januari 1893 wordt gemeld dat het is verwoest door een explosie en in 1900 dat het door brand verwoest is. Volgens mededeling van De Poorter was dit theater aan de Jezusstraat vroeger een circus, dat in 1877 door Carré werd geopend. „Der Artist” meldt in 1886 dat een circus in dit gebouw nooit goede zaken heeft gedaan en dat het dat jaar wordt omgebouwd tot Vlaams theater.

In Antwerpen spelen de circussen meestal gedurende de zomermaanden vaak voor langere tijd. Sam Lockhart was er gedurende de zomers van 1893 tot 1896. In 1896 heeft hij vermoedelijk andere circussen voor zijn voorstellingen geëngageerd; in ieder geval circus Corthy-Althoff.

Ook in Antwerpen moet Bovyn actief geweest zijn. In de zomer van 1899 speelt circus Rodolfo Guillaume in een door hem gebouwd circus. Dit wordt dan door brand verwoest.

In 1898 wordt op een privéterrein bij het Paleis van Justitie voor circus Busch een houten gebouw geplaatst dat enorme afmetingen gehad moet hebben: 55 meter doorsnede, 6000 plaatsen en stalruimte voor 170 paarden. Het gebouw was voorzien van een waterbassin waarvoor fundamenten van een vroeger vestingwerk met springstof verwijderd moesten worden.

In Leuven geeft circus Vinella in december 1897 voorstellingen in theater Beriot. Dit theater is mogelijk door meer circussen gebruikt. In „Der Artist” wordt het vanaf 1900 genoemd als circus-variété.

„Der Artist” vermeldt vanaf 1899 het cirque-variété in Namen en vanaf 1902 circus Aug. Vens, rue St. Sebastien 28 in Oostende. Het laatste gebouw is in 1904 duidelijk een variété.

BUITENLANDSE CIRCUSSEN IN BELGIË

Niet alleen in onze tijd wordt België overstroomd door buitenlandse circussen. Ook in de periode 1892-1901 was dat al het geval. Vooral buitenlandse circussen hebben toen in de grotere Belgische steden het circusleven bepaald.

De stroom lijkt na 1902 wat af te nemen. Een verklaring daarvoor zou kunnen zijn de

opkomst van de circussen Dekock en De Jonghe. Misschien wordt ook in België de belangstelling voor circus minder door de opkomst van het variété. Een rol zou ook gespeeld kunnen hebben het langzamerhand verdwijnen van veel Franse circussen die vaak België bezochten.

Thans een opsomming van de in „Der Artist” tussen 1892 en 1902 in België gevonden buitenlandse circussen. Soms zijn tussen haakjes tussenliggende Franse plaatsen vermeld om aan te geven dat België en Noord-Frankrijk door de circussen vaak als één reisgebied worden beschouwd.

Circus Alegria (Spanje). Een deel van dit circus bezocht onder leiding van Michaela R. de Alegria-Ramirez België vanaf 23 november 1895. Bespeeld werden tot september 1896: Brussel, Gent, (Roubaix), Antwerpen (misschien in engagement bij circus Sam Lockhart) en Namen.

Circus Barnum & Bailey (Verenigde Staten) reist in België van 8 oktober tot 17 november 1901. Als dit circus Brussel bezoekt, speelt circus Dekock daar ook. „Der Artist” schrijft over David en Goliath. Problemen blijkt dit voor Dekock niet te geven. In andere plaatsen, ook buiten België, zien we hetzelfde beeld. De Europese circussen gaan gewoon hun gang. Het publiek beschouwt Barnum & Bailey blijkbaar als iets aparts

Circus Beketow (dat van 1895 tot 1898 alleen in Scandinavië heeft gereisd) bezoekt vanaf het najaar van 1898 tot eind 1901 veel Franse steden en er tussendoor een aantal plaatsen in België en Engeland. In België: december 1898: Gent; zomer 1899: Antwerpen; najaar 1899: Luik (ertussen Lille); winter 1899/00: Brussel, Leuven, Verviers en Gent; zomerseizoen 1900: (Roubaix), Antwerpen, Namen, Charleroi, Doornik en Luik (als cirque du Nord, bovendien Lille); najaar 1900: Brussel; voorjaar 1901: Gent; tweede helft 1901: Charleroi, (Lille), Luik (met twee gezelschappen) en Verviers.

Circus Blumenfeld & Goldkette (Duitsland) bezoekt onder de naam E. Blumenfeld voorjaar 1898 Gent en daarna Kortrijk.

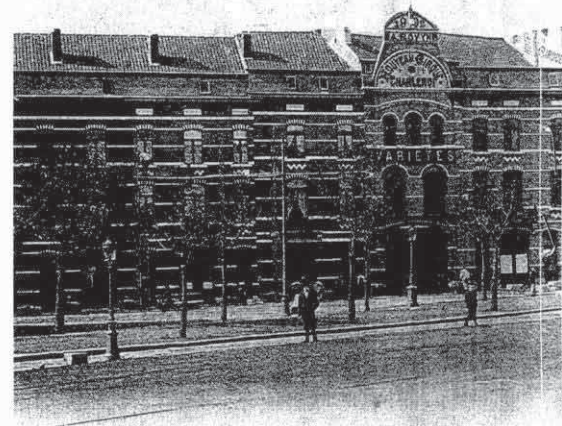
Circus Bouthors (Frankrijk) speelt in Gent in de winter van 1899/00.

Circus Busch (Duitsland) bezoekt Brussel voor de eerste maal in zijn bestaan eind 1891. In de winter van 1892/93 komt het circus er terug.

In Antwerpen speelt circus Busch voorjaar 1898 ongeveer twee maanden.

Circus Carré (Nederland) geeft eind 1894 voorstellingen in Brussel, mei/juni 1897 in Antwerpen, winter 1900/01 in Brussel en daarna in Gent.

Circus 1892



Charleroi Place du

3641 Edition Maison Dumort. Charleroi. Montage 19

Het circusgebouw in Charleroi.
Foto: archief H.H.J. Linssen.
Het programma-blad van Pawnee Bill Wild West Show.
Foto: archief H.H.J. Linssen.

2-1902 (11)



du Manège

Simon Barmann



Circus Corradini (Oostenrijk) geeft februari/maart 1892 op Leuven en Brussel te bezoeken.

Circus Corty-Althoff (Duitsland) speelt voorjaar 1892 in Gent en zomer 1896 in Antwerpen, in engagement bij Sam Lockhart.

Circus Diter (Frankrijk) was winter 1891/92 in Mons, mei/juni 1892 in Brugge en in Leuven en mei/juni 1895 in Brugge.

Circus Ducos (Frankrijk) is tussen 1894 en 1899 vaak in België te vinden. In 1894 van maart tot augustus in Kortrijk, Brugge, Leuven, Huy en Namen.

In 1895 van juli tot november in Namen, (Cambrai), Doornik, Luik en misschien Verviers. Voorjaar 1896 in Gent, waar gedurende de winter 1895/96 het winterkwartier was. Najaar van 1896 in Doornik, Luik en Brussel. Voorjaar 1897 in Gent en Kortrijk. Augustus 1897 tot januari 1898 in Namen, Charleroi, Doornik, Luik, Verviers, Mons en Brussel. September 1899 in Antwerpen.

Circus Charles Germain (Frankrijk) speelt 1898/99 in Brugge.

Circus F. Ginnett (Engeland) bezoekt van 16 tot 23 december 1894 Gent en daarna Leuven. In november 1894 was deze onderneming in Roermond, Venlo en Maastricht. Daarvoor in diverse plaatsen in Westelijk Duitsland.

Circus Georges Ginnett (Engeland) geeft van juni tot oktober 1897 aan in België te reizen. Vermoedelijk is dit het circus dat op 26 en 27 mei van dat jaar onder leiding van Iona Ginnett Roermond en Weert bezoekt.

Circus Rodolfo Guillaume (Italië) bezoekt tussen Italiaanse steden van 12 maart 1899 tot in de zomer van dat jaar vier plaatsen in België: Gent, Kortrijk, Leuven en Antwerpen. Op 5 juni 1899 wordt in Antwerpen het houten gebouw van Bovyn, waarin het circus dan speelt, door brand verwoest. Elf paarden komen om bij deze brand: zes van het circus en vijf van artiesten. Veel artiesten verliezen alles.

Circus Holzmüller (Duitsland) geeft in juli en augustus 1900 op in België te reizen; waarschijnlijk in het Duits-Belgisch grensgebied, want in het najaar van 1900 wordt Jülich in Duitsland als verblijfplaats opgegeven.

Circus John Hood geeft in de zomer van 1899 in het Palais d'été in Brussel voorstellingen met Dahomey-Amazonen en andere artiesten. Na Brussel wordt het najaar van 1900 in veel Franse steden gespeeld.

Circus August Krembsler (Duitsland) bezoekt vanaf oktober 1893 tot maart 1894 Verviers, Brussel en Gent. In de winter van

1898/99 komt het circus terug in Brussel.

Circus Lenka (Frankrijk) is tussen 1892 en 1896 vaak in Belgische steden. Begin 1892 in Luik (deze vermelding zou nog betrekking kunnen hebben op het najaar van 1891).

In 1892 van juni tot november in Antwerpen (voor de tweede maal), Brussel (tot 9 september), Doornik en Luik. In 1893 vanaf maart tot december in Gent, (Roubaix), Antwerpen, (Amiens, Tourcoing), Charleroi, Doornik, Luik en Brussel. Van september 1894 tot april 1895 in Doornik, Luik, Verviers (Lille, Roubaix) Brussel en Gent. Najaar 1895 en najaar 1896 in Luik en Mons.

Circus Sam Lockhart (Engeland) vinden we van 1892 tot 1896 vooral in België:

In 1892 vanaf augustus in Charleroi, (Elbeuf, Lille) Luik en Gent. In 1893 vanaf de zomer in Antwerpen, Oostende, Gent en Mechelen. Winter 1893/94 in Mons, Brussel, Leuven en Gent; in 1894 6 maanden in Antwerpen, waar ook in de zomer van 1895 en 1896 (vanaf 30 mei) langdurig wordt gespeeld.

Eind 1894 in Mons. Voorjaar 1895 zou Brugge bezocht zijn.

Op 10 en 11 september 1895 worden in Antwerpen op eigen verzoek onder meer paarden en pantomimes van het circus openbaar verkocht. In 1896 zal Sam Lockhart in Antwerpen als „kofferdirecteur” zijn opgetreden. Circus Corty-Althoff is er dan tijdelijk in engagement; circus Alegria mogelijk ook.

Circus Rudolf Mark of circus R(ud) Markini (Duitsland) geeft in het najaar van 1899 als verblijfplaatsen in België op: Merxplas, Meerhout en Herentals. Ervoor en erna plaatsen in Nederland.

Circus Eugen Marrder-Salamonsky (onder leiding van een Duitser die een pleegzoon zou zijn van Albert Salamonsky uit Rusland) speelt in de zomer van 1897 in Brussel.

Circus Nirel (Frankrijk) geeft van september 1900 tot begin 1901 aan in België te reizen.

Pawnee Bill (Verenigde Staten) bezoekt met zijn Wild West Show Antwerpen in 1894. In verband met slechte zakelijke resultaten wil hij zijn tournee in Nederland voortzetten.

Circus Pierantoni (Frankrijk?) bezoekt najaar 1892 Luik. Ervoor vermeldt „Der Artiest” Gent. Verviers, waar dit circus vóór Luik gespeeld moet hebben, wordt niet genoemd. In de winter van 1892/93 worden St. Niklaas, Brussel en Gent bezocht.

Circus George Pinder (Engeland) geeft van januari tot juni 1892 aan in België te reizen. De echtgenote van George Pinder sterft op 8 maart 1892 in Ledeberg.

Circus Pinder (Frans circus van Engelse oorsprong onder leiding van William Pinder en later van zijn zoons) geeft Oostende als verblijfplaats op in september 1893. Ook in de winter van 1893/94 en in juni 1895 wordt België genoemd. H.H.J. Linssen ■

(wordt vervolgd)

Circus 1892

Circus Plège (Frankrijk) bezoekt van augustus tot november 1894 Charleroi, Verviers en Luik, in augustus/september 1895 Charleroi, in augustus/september 1896 Charleroi en Verviers en in de zomer van 1902 enkele maanden Antwerpen.

Circus Rancy (Frankrijk) en circus Plège zijn in de periode 1892-1902 de belangrijkste circusondernemingen van Frankrijk. Ook circus Rancy was toen enkele malen in België: in het najaar van 1893, 1898 en 1902 in Luik en eind 1902 na Luik nog in Verviers en in Mons.

Circus Renz (Duitsland) is onder leiding van Ernst Renz jr. in België van december 1898 tot de zomer van 1899. Bezocht werden achtereenvolgens Luik, Antwerpen, Gent en Brussel. In Luik, Antwerpen en Brussel worden de voorstellingen buiten het gebruikelijke circusseizoen gegeven.

Begin 1899 bericht „Der Artist” dat Ernst Renz voor een zeer hoog bedrag vanaf 1 maart voor een jaar het Cirque Royal in Brussel heeft gehuurd en dat hij het spoedig gaat bespelen. Kort erna verschijnen berichten over zijn onder curatelestelling en over allerlei merkwaardige financiële verhoudingen rond het eigendom van circus Renz.

April/mei/juni 1899 bespeelt circus Renz inderdaad het Cirque Royal in Brussel. De leiding deugt niet meer en de zaken lopen steeds slechter. In juni worden de betalingen opgeschort en wordt het circus stilgelegd. De dode en levende inventaris, onder meer bestaande uit 100 paarden, 20 pony's en de toebehoren van 11 pantomimes en balletten worden in het Cirque Royal verkocht, gedeeltelijk op 19 juli in het openbaar en gedeeltelijk op 20 juli onderhands. Met deze verkoop komt een definitief einde aan het beroemde circus Renz.

Circus Albert Schumann (Duitsland) bezoekt Brussel voor de eerste maal eind 1892 gedurende circa twee maanden en voor de tweede maal in de winter van 1894/95 ongeveer vier maanden lang.

Circus Ernst Schumann (Duitsland) bezoekt in de periode februari tot april 1897 Verviers en Charleroi en in het najaar van 1897 Luik. Circus Ernst Schumann dat slechts twee jaar bestaat, debuteert met zijn circus in Verviers. Op 18 maart 1897 wordt in Charleroi het circus dat daar voor hem wordt gebouwd, door storm verwoest.

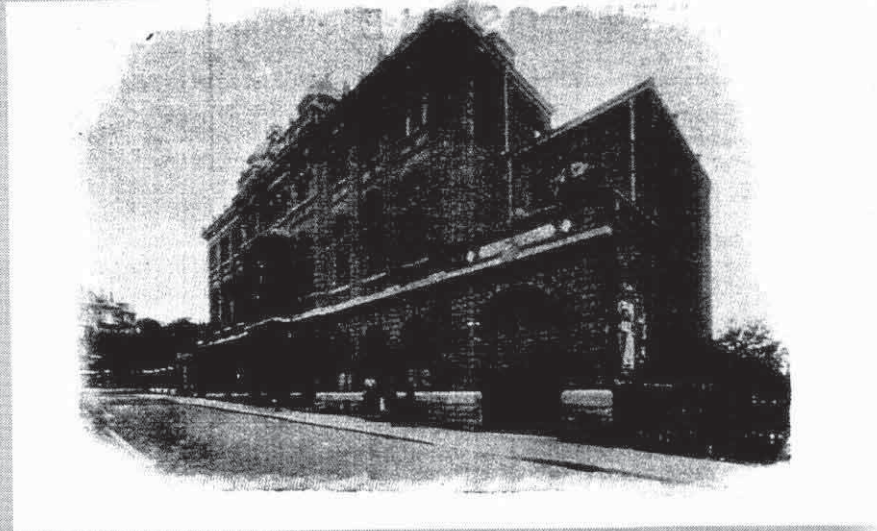
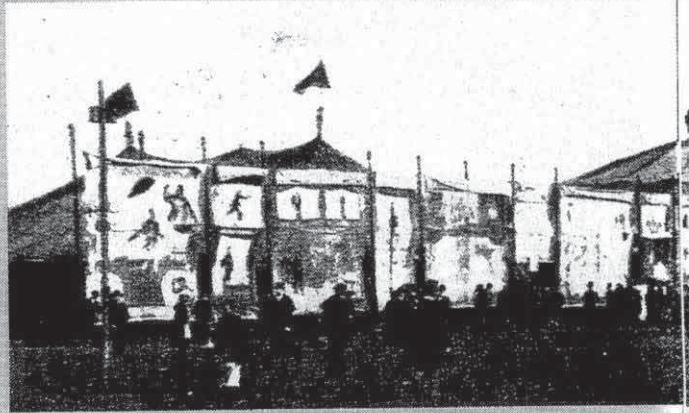
Circus Gotthold Schumann (Duitsland) bespeelt van 21 december 1895 tot het voorjaar van 1897 diverse Belgische steden: Brussel (ongeveer 6 weken) en na een verblijf in Rotterdam: Gent, Luik en Antwerpen (gedurende ongeveer drie maanden); vervolgens na Luxemburg en Utrecht: Brussel (ongeveer vijf maanden lang) en Gent.

Circus Max Schumann (Duitsland) verblijft in de winter van 1899/00 goed vier maanden in Brussel en bespeelt in het voorjaar van 1900 Luik. Najaar 1900 tot begin 1901 vinden we dit circus in Antwerpen en in Verviers.

ANTVERPENS Palais de l'Éippodrome
ANTWERPEN De nieuwe Cirk



Circusgebouwen in België omstreeks 1890 en het circus Barum and Bailey in 1901 in Brussel. Alle foto's komen uit het archief van H.H.J. Linssen.

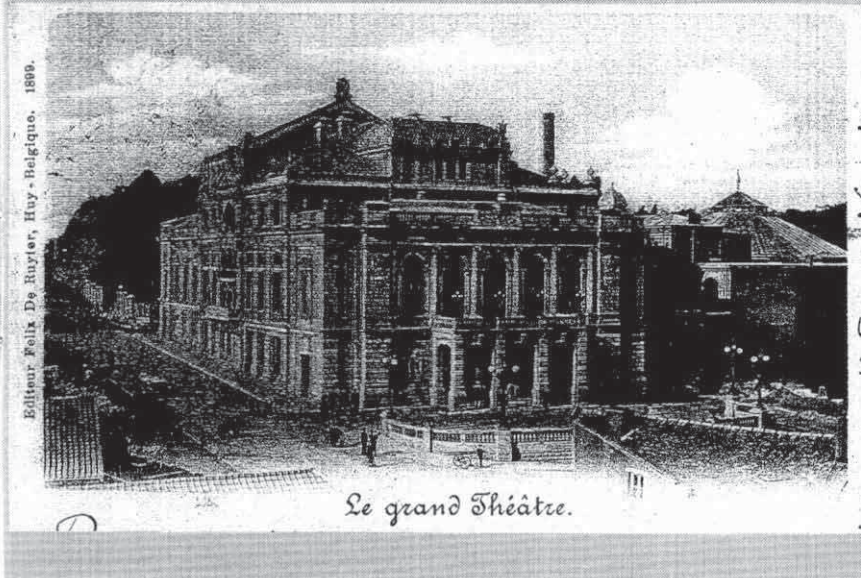


Circus Cesar Sidoli (Roemenië) bespeelt Brussel van 24 december 1897 tot 26 februari 1898 en van 25 oktober 1898 tot 21 februari 1899.

Circus Vinella (Frankrijk) is tussen 1897 en 1901 vaak in België. Van 7 november tot 7 december 1897 in Gent, van 9 tot 30 decem-

ber 1897 in Leuven, vervolgens in Verviers en na Maastricht opnieuw in Gent in engagement in het Nouveau Cirque. In 1898 in Huy (juni), Namen (juli), Charleroi (augustus), Doornik (september), Luik (oktober), Leuven (november) en Mons (december).

In 1899 van augustus tot december in Charleroi, Doornik, Luik, Verviers en Mons.



Circus Ed Wulff (Duitsland) heeft van 1892 tot 1902 vaak langdurig in Brussel gespeeld: winter 1891/92, van 3 oktober tot 16 december 1895, ongeveer drie maanden in de zomer van 1897 en na een verblijf in Bremen weer eind 1897, winter 1901/02 en winter 1902/03. Ook in Gent is Wulff enkele malen te vinden: voorjaar 1895, voorjaar 1898 en voorjaar 1902. Voorts is circus Wulff in België in Verviers vanaf 21 februari 1895, in Luik voorjaar 1895 en juni 1897 en in Antwerpen eind 1898. Wulff had vergunning om Antwerpen eerder in 1898 te bespelen, maar in verband met de komst van circus Busch, die niet op gemeentegrond speelde, is het bezoek toen uitgesteld.

Op de buitenlandse circussen die België van 1892 tot 1902 bereisd hebben wordt later nader ingegaan als het land van herkomst behandeld wordt. Uit het bovenstaande blijkt duidelijk wanneer in diverse Belgische steden het circusseizoen en waarschijnlijk ook de kermis viel: in Gent tijdens de weken voor Pasen, in Kortrijk in april, in Brugge in mei, in Antwerpen gedurende de zomer, in Namen in juli, in Charleroi in augustus, in Doornik in september, in Luik en Verviers in het najaar en in Mons aan het einde van het jaar.

LUXEMBURG

De stad Luxemburg zou in de periode 1892-1902 twee circusgebouwen gehad kunnen hebben. Denkbaar is ook dat alle vermeldingen hetzelfde gebouw betreffen. In 1886 biedt Fr. Renquin een nieuw vast circus met plaats voor 4000 personen te huur aan. In 1894 meldt „Der Artist” dat het circus van Luxemburg variététheater „Orpheus” wordt.

Voor 28 februari 1899 wordt de openbare verkoping aangekondigd van het vrij nieuwe circusgebouw van Luxemburg, het cirque Renquin aan de Messplatz. Het heeft 4000 plaatsen, stalruimte voor 120 paarden en gasverlichting. Het wordt kennelijk gekocht door architect Gustav Serta die het moderniseert en in 1899 en 1900 te huur aanbiedt. Nu is sprake van 2000 tot 3000 plaatsen. Nog in 1904 vermeldt „Der Artist” het gebouw.

Net als thans kent Luxemburg in de periode 1892-1902 geen eigen circussen. De circussen die in stad en/of land Luxemburg spelen, komen vooral uit Duitsland:
 Ferdinand Althoff (1902);
 Wilhelm Althoff (1901);
 Holzmüller (1899);
 Otto Mark (winter 1899/00);
 Micheletty (1900 en winter 1900/01);
 Arwed Müller (1900);
 Gotthold Schumann (1896);
 Union (Hütteman & Co) (1893);
 Theater Antonio Wallenda (1895);
 Het Franse circus Pinder bezoekt Luxemburg in 1901 en het Belgische circus Sosman is er in 1897.

H.H.J. Linssen ■

In februari 1901 geeft circus Vinella een adres in Antwerpen als verblijfplaats op. Vermoedelijk gaat het hier om een pauze tussen Engeland en Den Haag.

Theater Antonio Wallenda (Duitsland) heeft in 1896, 1897 en 1899 diverse Belgische kermissen bezocht. In „Der Artist” vinden

we als verblijfplaats van deze onderneming: in 1896: Kortrijk, Brugge, Antwerpen, Brussel, Verviers en Luik; in 1897: Luik; in 1899: Brugge, Luik, Turnhout, Namen en Charleroi. Ook Kortrijk, Antwerpen en Brussel zouden toen bezocht zijn.